

Dienstbaar aan de Kerk

De geschiedenis van de provinciale afdeling Utrecht
van de VVK/VKB (1936-2011)

door

R.M. Belder

Verantwoording

Voor dit gedenkboekje is gebruik gemaakt van:

- Alle jaargangen van "Het Orgaan", "Het Maandblad", "De Kerkvoogdij" en "Kerkbeheer" over de periode 1929 – 2010.
- "Bestuur en beheer in de Hervormde Kerk" door prof. mr. L.J. van Apeldoorn, uitgave: N.V. Korteweg & Stemerding, Rotterdam 1927.
- "De ontknoping van de zilveren koorde" door dr. W.H. den Ouden.
- "In dienst van de kerk", 84 jaar Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk 1920-2004 door R.M. Belder.

De jaartallen en de namen van de kerkgebouwen die in de onderschriften bij de foto's zijn weergegeven, zijn afkomstig uit de rubriek "Algemene gegevens" van de website www.reliwiki.nl d.d. juni 2011.

Foto's

De foto's van het omslag en die op pagina 101 zijn afkomstig uit "Levende monumenten – geschiedenis, instandhouding en hedendaags gebruik van Utrechtse binnenstadskerken". De foto's op de pagina's 64, 70 en 104 van resp. de Marekerk De Meern, de Sint Joriskerk van Amersfoort en de Domkerk van Utrecht, zijn afkomstig van internet (www.reliwiki.nl). Foto's overige pagina's: R.M. Belder, Westmaas.

Verder omvat het gedenkboekje tal van publicaties waarin nog de bedragen in guldens zijn vermeld. De omrekenkoers naar euro's is € 2,20371.

Vormgeving en eindredactie:

R.M. Belder

Oplage:

300 ex.

Sponsoring

Deze uitgave van het bestuur van de provinciale afdeling Utrecht van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer kon gerealiseerd worden dankzij subsidie van het bestuur van de Stichting Stormbrand.

Inhoud

Verantwoording	4
Inhoud	5
Voorwoord	6
Een historische terugblik op de Vereniging van Kerkvoogdijen/Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer	8
Vanuit de plaatselijke gemeenten	67
Voorzitters, secretarissen, penningmeesters en ereleden van de afdeling Utrecht van de Vereniging van Kerkvoogdijen/Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer	100
Foto's kerkgebouwen	112

Voorwoord

Het hoofdbestuur van de vroegere Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK) was van mening dat de grote kracht van de organisatie niet primair vanuit de centrale gremia (hoofdbestuur, maandblad, beleidsvoorbereidende commissies, algemene vergadering), voort kwam, maar met name was gelegen in de decentrale mogelijkheden, contacten met de leden en dicht bij de dagelijkse gang van zaken op beheersgebied in de plaatselijke gemeenten. Om die doelstelling van de VVK beter te kunnen realiseren, begon het hoofdbestuur in 1928 met de vorming van provinciale afdelingen. De afdelingen zouden in beginsel tweemaal per jaar bijeen komen. Deze bijeenkomsten waren bedoeld om de saamhorigheid tussen de kerkvoogden te bevorderen, ervaringen uit te wisselen en elkaar van informatie te voorzien.

Om die band met het hoofdbestuur te bevorderen, was bepaald dat elke afdeling door een bestuurslid in het hoofdbestuur vertegenwoordigd moest zijn. De achterliggende gedachte was dat men op provinciaal niveau, waar men dichter bij de gemeenten staat, beter in staat is geschikte personen voor bestuursfuncties te vinden dan wanneer dat centraal zou gebeuren. Om de band tussen het hoofdbestuur en de besturen van de provinciale afdelingen te versterken, was bepaald dat het hoofdbestuur eenmaal per jaar een bijeenkomst belegt met een delegatie van de afdelingsbesturen.

In deze uitgave, die ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van onze afdeling geschreven is, wordt in kroniekvorm inzicht gegeven in de werkzaamheden en activiteiten waarmee het afdelingsbestuur sinds 1936 bezig is. Werkzaamheden die maar één doel dienen, namelijk het bevorderen van de doelstelling van de VKB, te weten het behartigen van de vermogensrechtelijke aangelegenheden, voor zover niet van diaconale aard, van de Protestantse Kerk in Nederland en haar gemeenten. Destijds waren dat onderwerpen als: doodehandsbelasting, bestuur en beheer, de kerkelijke financiën, de nieuwe kerkorde, gebouwen en monumenten, de plaatselijke geldwerving, kerkelijke begraafplaatsen e.a. Anno 2011 spelen, naast de aandacht voor gebouwen en monumenten, begraafplaatsen en beheer van onroerende zaken, andere zaken als gemeenteopbouw, pastorale verzorging, de problematiek van de kleine gemeenten en (ook weer) de plaatselijke geldwerving een belangrijke rol.

Voor het samenstellen van deze uitgave is gebruik gemaakt van notulen en correspondentie over de afgelopen periode van 75 jaar. Sinds de kerkvereniging per 1 mei 2004 en de fusie van de Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk met het Landelijk Verband van Commissies van Beheer van

Gereformeerde Kerken in Nederland per 1 januari 2005, verleent onze afdeling haar diensten aan de gemeenten die deel uitmaken van de Protestantse Kerk in Nederland.

Eén van die beheerstaken is de zorg voor het kerkgebouw, waarmee ieder college van kerkrentmeesters te maken heeft. Daarom is in het tweede deel van deze uitgave veel aandacht besteed aan actualiteiten in de loop der jaren op het gebied van gebouwen en monumenten van kerkelijke gemeenten in Utrecht. Dat overzicht is aangevuld met informatie uit achtereenvolgens de verenigingsbladen "Het Maandblad", "De Kerkvoogdij" en "Kerkbeheer", die bij het Centraal Bureau in Dordrecht aanwezig zijn en met gegevens uit het archief van de afdeling Utrecht. Het boekje is samengesteld door de heer R.M. Belder, die tot en met mei 2010 als chef de bureau aan het Centraal Bureau van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer verbonden was en die nu als vrijwilliger nog bepaalde werkzaamheden voor de VKB verricht. De heer B. van der Schaaf, die betrokken is bij de redactie van "Kerkbeheer", heeft een aantal eindredactionele werkzaamheden verricht.

Ondanks het feit dat wij ons anno 2011 van andere communicatiemiddelen bedienen dan bij het begin in 1936 (telefoon, e-mail, website) en ons Centraal Bureau in Dordrecht daardoor ook gemakkelijker bereikbaar is, zal aan onderling contact, ontmoeting met uitwisseling van ervaringen tussen de kerkrentmeesters, behoefte blijven bestaan. Het bestuur van de afdeling Utrecht wil er, samen met het hoofdbestuur van de VKB, graag aan meewerken dat dit contact met de colleges van kerkrentmeesters ook in de komende periode in stand blijft.

Voorts is ons afdelingsbestuur dank verschuldigd aan het bestuur van de Stichting Stormbrand, dat het verschijnen van deze uitgave in financieel opzicht mogelijk maakte.

Tenslotte zijn wij dankbaar voor alles wat God ons gaf en kijken we zowel terug als vooruit met de bede uit het laatste vers van Psalm 90: *"Bevestig het werk van onze handen, het werk van onze handen, bevestig dat"*.

Het bestuur van de provinciale afdeling Utrecht,

W.G. Roseboom, voorzitter

C. van Woudenberg, vice-voorzitter

P.E. Veldhuizen, secretaris-penningmeester

H. Jonkvorst, bestuurslid

J. Th. Verboom, bestuurslid

Juli 2011.

Een historische terugblik op de Vereniging van Kerkvoogdijen/ Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer

Logo VVK omstreeks 1930

Oprichtingsvergadering 1931

In "Het Maandblad" van september 1931 wordt gemeld dat op 3 oktober 1931 om 14.00 uur in Hotel Terminus, Stationsweg te Utrecht, een oprichtingsvergadering van de provinciale afdeling Utrecht van de VVK zal worden gehouden onder leiding van de hoofdbestuursleden de heren C. van Harderwijk en mr. G. Vixseboxse. Ds. Bartels zal een inleiding houden over het onderwerp "De huidige taak der kerkvoogdijen". Alle kerkvoogdijen in de provincie Utrecht worden voor deze vergadering uitgenodigd, aldus het bericht.

Niet duidelijk is of er op 3 oktober 1931 een bestuur is benoemd dat vervolgens aan de slag ging. De jaargangen van "Het Maandblad" melden niets daarover, terwijl ook het afdelingsarchief geen helderheid biedt over de verdere gang van zaken na 3 oktober 1931. Eigenlijk - een publicatie in "Het Maandblad" van juni 1937 is daar duidelijk over - kan gesteld worden dat eerst op 8 augustus 1936 de afdeling officieel is opgericht. Uit de notulen blijkt dat deze oprichtingsvergadering in Hotel Terminus te Utrecht plaatsvond, waarbij de heer C. van Harderwijk namens het hoofdbestuur aanwezig was.

Kerkvoogdij actueel

Maar de eerste keer dat er over de afdeling Utrecht in "Het Maandblad" gepubliceerd wordt, is in september 1933. Daarbij wordt meegedeeld dat op 29 juli 1933 onder leiding van de heer F. Wesseling, president-kerkvoogd van de hervormde gemeente te Amersfoort, een afdelingsvergadering werd gehouden. De secretaris van het hoofdbestuur, mr. A. de Jong, hield een inleiding over actuele kerkelijke vraagstukken. Ook het probleem rondom het reglement op de predikantstraktementen, dat in die tijd zeer actueel was, werd aan de orde gesteld.

Verder werden er zaken over de nieuwe kerkelijke bevolkingsadministratie besproken en toegelicht door de heer C. van Harderwijk, penningmeester van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK). Vooral met het oog op de inning van de hoofdelijke omslag (= kerkelijke belasting) is een goed bijgehouden kerkelijk bevolkingsregister van grote betekenis.

Dorpskerk (1683) hervormde gemeente Vreeswijk te Nieuwegein-Zuid.

Tenslotte werd besloten een werkcómité in te stellen bestaande uit de kerkvoogdijen van Amersfoort, De Bilt, Jutphaas en Rhenen. Uit de stukken blijkt niet welke opdracht het comité meekreeg, maar wellicht was zijn taak de in 1931 opgerichte afdeling, waarover sinds 1931 niets meer vernomen, nieuw leven in te blazen.

Oprichtingsdatum 1936

Het huidige bestuur van de afdeling Utrecht houdt 8 augustus 1936 als oprichtingsdatum aan. De feiten geven weliswaar aan dat de aanvankelijke oprichting in 1931 was. Maar later blijkt dat de afdeling wat ingesluimerd is en dat daar in 1936 verandering in is gekomen. In de notulen van de bijeenkomst van 8 augustus 1936 is het volgende vermeld:

“De voorzitter opent de vergadering en verzoekt de heer Van Slooten voor te gaan in gebed. Vervolgens deelt de voorzitter mee dat in de vorige streekvergadering besloten is tot oprichting eener Afdeling Provincie Utrecht. Reeds zijn toegetreden de gemeenten Amerongen, Amersfoort, Breukelen, Bunschoten, Driebergen, Elst, Kockengen, Loenen aan de Vecht, Maarssen, De Meern, Mijdrecht, Rhenen, Soest, Soesterberg, Blaricum, Laren en Zeist. Staande de vergadering deelen kerkvoogden van Abcoude mede, dat ook deze gemeente als lid toetreedt”.

Hervormde kerk (1877) van Wilnis.

Het valt dus op dat er reeds een voorzitter benoemd was en dat in een eerder gehouden streekvergadering, waarvan geen datum bekend is, besloten is een afdeling Utrecht in het leven te roepen. Tijdens de bijeenkomst van 8 augustus 1936 wordt een bestuur gekozen. Gekozen worden de heren G. van der Zoo de Jong (Soesterberg), H.A. Pothoven (Amersfoort), W.D. Bins (Zeist), S. Breuninghoff (Breukelen) en A. Guik (Soest). Daarna vindt een gesprek plaats over een huishoudelijk reglement, waarbij men het model van de afdeling Zuid-Holland als voorbeeld neemt. Na het aanbrengen van enkele wijzigingen wordt dit reglement vastgesteld en besluit men

in oktober weer in vergadering bijeen te komen.

Herboren afdeling

Op 31 oktober 1936 komt de afdeling opnieuw bijeen. Naast het bestuur zijn namens het hoofdbestuur aanwezig de heren C. van Harderwijk, die als gedelegeerd bestuurslid door het hoofdbestuur was aangewezen, mr. A. de Jong en jhr. ir. W. Laman Trip. Verder zijn de vertegenwoordigers van een vijftiental gemeenten aanwezig.

De heer Van Harderwijk is blij dat de herboren afdeling Utrecht zich gevormd heeft, terwijl de heer De Jong het nieuwe bestuur installeert en de bestuursleden veel zegen op hun arbeid toewenst.

Op die vergadering komt een circulaire aan de orde om de hervormde gemeenten in Utrecht te vragen een collecte te houden voor de restauratie "*der ingestorte N.H. Kerk te Rhenen*". De heer De Jong, secretaris van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen, deelt mee dat de kerkvoogdij van Rhenen reeds een bedrag van f 25.000 van het rijk ontvangen heeft, maar dat de kosten van het interieur van de kerk geheel ten laste van de kerkelijke gemeente komen. Herstel

van de kerk ziet hij als een ereschuld en hij wekt kerkvoogdijen en kerkenraden op door collecten en bijdragen dit werk te steunen. De totale kosten zijn op f 100.000 begroot.

Hierna wordt het werkplan 1937 van het hoofdbestuur besproken. Het eerste onderdeel betreft de elektriciteitstarieven, die vaak plaatselijk worden vastgesteld, zodat er voor de landelijke VVK geen taak ligt om in gesprek te gaan over reducering van deze tarieven. Vervolgens brengt de heer De Jong de grondslag voor de heffing van de Hoofdelijke Omslag ter sprake. Nu is de grondslag alleen het inkomen, maar het voorstel is deze te vervangen door een combinatie van inkomsten-, vermogens- en personele belasting, zoals dat ook bij de toenmalige aanslag voor de heffing van schoolgelden het geval was. Uit de discussie die daarna volgt, blijkt dat iedereen er de voorkeur aan geeft de bestaande situatie te handhaven. Op deze vergadering is ook aanwezig de heer mr. H. Kippersluys, die namens de Verzekeringscommissie van de VVK nadere informatie geeft over het werk van deze commissie. Zij brengt verzekeringen bij maatschappijen onder tegen een concurrerende premie en goede verzekeringsvoorwaarden, aldus de heer Kippersluys.

Beneden het IJ

In een publicatie in "Het Maandblad" van maart 1937 worden de afdelingssecretarissen van de VVK genoemd. Bij de afdeling Utrecht wordt daarin vermeld dat eveneens tot de afdeling Utrecht behoren de kerkvoogdijen in de provincie Noord-Holland beneden het IJ. Dat verklaart dus waarom kerkvoogdelijke vertegenwoordigers uit Blaricum en Laren tijdens de bijeenkomst van 8 augustus 1936 in Utrecht aanwezig waren. In 1951 is daarin ingevolge een besluit van de algemene vergadering van de VVK wijziging gekomen. De Nederlandse Hervormde Kerk had besloten de Ringen Weesp en Naarden bij de Provinciale Kerkvergadering van Noord-Holland onder te brengen, met als gevolg dat deze Ringen automatisch onder de provinciale afdeling van Noord-Holland gingen vallen.

De zaak Elst (Utr.)

In de jaren dertig van de vorige eeuw, speelde zich in de hervormde gemeente Elst (Utr.) een kwestie af die in die tijd "*De zaak Elst*" werd genoemd. Er werd zelfs over "schandaal" gesproken. Wat was namelijk het geval? De pastorie met tuin, het catechisatiegebouw en de grond waarop de kerk was gebouwd, dreigden in het openbaar aan de hoogstbiedende te worden verkocht, omdat de voormalige predikant niet zijn traktement kreeg dat hem bij zijn indiensttreding in Elst Utr. was toegekend, namelijk op basis van het reglement op de predikants-traktementen.

Hervormde kerk (1819) te Elst Utr.

De predikant werd aangesteld voor een bedrag van *f* 2.500, waarvan *f* 800 rijkstraktement, zodat *f* 1.700 ten laste van de hervormde gemeente bleef. De gemeente bleef in gebreke bij de betaling aan de predikant en toen de predikant in 1930 de gemeente verliet, was er een achterstand van *f* 3.200. De predikant dagvaardde zijn voormalige gemeente, met als gevolg dat eerst de Rechtbank en later het Gerechtshof de rechtmatigheid van de aanspraken van de predikant erkenden, zodat hem volgens uitspraak van het Hof een bedrag van ongeveer *f* 4.000 toe zou komen. De predikant liet beslag leggen op de eigendommen van de hervormde gemeente Elst Utr. Dit betrof de pastorie met tuin, het catechisatielokaal en de grond waarop de kerk is gebouwd.

Door bemiddeling van de arbitragecommissie van de Vereniging van Kerkvoogdijen (VVK) werd een akkoord bereikt, waardoor de predikant genoeg nam met een bedrag van ongeveer *f* 2.800, waarvan de hervormde gemeente Elst Utr. zelf maximaal *f* 2.000 bijeen kon brengen. Het restant, verhoogd met kosten die de VVK gemaakt had, bedroeg circa *f* 1.000.

Het hoofdbestuur van de VVK wendde zich vervolgens tot de kerkvoogdijen om deze ontbrekende f 1.000 bijeen te brengen. "Waar deze betrekkelijk arme gemeente reeds zorgt voor f 2.000, meent het hoofdbestuur voor de nu nog ontbrekende f 1.000 een beroep te mogen doen op de medewerking van de kerkvoogdijen door aan iedere kerkvoogdij te verzoeken op de postrekening van de Vereniging van Kerkvoogdijen nr. 10.99.78 te Tilburg te storten, een bedrag van minimaal f 1. Hiermee is dan dit gat gestopt en deze schande van onze Kerk afgewenteld. Want kerkvoogdijen, wij vragen u dit bedrag van minstens f 1 niet om in de eerste plaats Elst Utr. uit de nesten te helpen of om haar voormalige predikant aan een gedeelte van zijn achterstallig traktement te helpen, maar in de eerste plaats om de schande van deze publieke veiling van onze kerk af te wenden", aldus de brief van voorzitter en secretaris van de VVK die in "Het Maandblad" van september 1935 is afgedrukt.

In december 1935 wordt gemeld dat, dankzij de medewerking van veel plaatselijke kerkvoogdijen, het benodigde geld bijeen werd gebracht.

Ramp kerk te Rhenen

In "Het Maandblad" van juni 1936 wordt de ramp te Rhenen beschreven, waarvoor tijdens de vergadering van de afdeling Utrecht van 31 oktober 1936 aandacht werd gevraagd. Een groot gedeelte van een gewelf van de Cunerakerk van de hervormde gemeente te Rhenen is ingezakt. Met deze kerk zijn al veel ongelukken gebeurd. In 1897 is zij door brand verwoest en in 1934 eveneens. Maar haar architectonische schoonheid heeft zij steeds weten te behouden.

Inmiddels is het de vraag hoe Rhenen geholpen moet worden. De Minister van Onderwijs heeft zich persoonlijk van de situatie in Rhenen op de hoogte gesteld en het rijk zal dus zeker aan zijn verplichtingen voldoen. Maar daarnaast rust ook op de landelijke kerk een zekere plicht om op grond van solidariteit de hervormde gemeente van Rhenen te helpen. Nadat het hoofdbestuur van de VVK daartoe een plan ontworpen heeft, zal het met de betreffende autoriteiten in overleg treden, aldus een bericht.

Werkplan VVK 1937-1938

Tijdens de vergadering van 16 oktober 1937 houdt mr. A. de Jong (secretaris VVK) een referaat over de nieuwe pachtbepalingen die per 1 april 1938 in werking zullen treden. Daarna zet hij het werkplan van de VVK 1937-1938 uiteen dat uit 27 punten bestaat. Speciaal ten behoeve van die gemeenten die geen predikant kunnen beroepen wegens achterstallige bijdrage aan de Raad van Beheer, wijst de heer De Jong erop dat de Raad van Beheer, wanneer blijkt dat de bereidheid tot betaling aanwezig is, in bepaalde gevallen de nodige soepelheid zal betrachten.

Kerkgebouw (1824) van de hervormde gemeente Polsbroek en Vlist.

Het hoofdbestuur is graag bereid zijn bemiddeling hierbij te verlenen.

Ten aanzien van de behandeling van het punt "Subsidie restauratie kerkgebouwen" ontstaat een levendige discussie over de noodzaak van subsidieverlening door openbare lichamen bij restauratie van monumentale kerkgebouwen.

Verder brengt de heer De Jong verslag uit van het gesprek dat hij namens de VVK voerde met de Provinciale Utrechtse Electriciteits Maatschappij. Hij pleitte voor een lager tarief voor de kerkelijke gemeenten in de provincie

Utrecht, maar daar voelde men niets voor. Besloten wordt over dit onderwerp een enquête onder de Utrechtse kerkvoogdijen te houden.

Controle op kerkelijke administraties

In andere provinciale afdelingen waaronder Gelderland en Drenthe waren accountants aangesteld die de controle op de plaatselijke financiële administratie verrichtten. Dat was gebeurd op basis van het gestelde in punt 28 uit het Werkplan 1937-1938 van het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen dat een vrijwillige controle op de kerkelijke administraties inhield.

Ook de afdeling Utrecht zag hiervan de noodzaak in en besloot dit werk door een accountant te laten verrichten die in de afdeling Utrecht gevestigd is. Maar de heer J. van Erven, accountant te Apeldoorn die voor de afdeling Gelderland op dit punt werkzaam was, had daar een andere mening over. In een brief van 17 november 1937 zet hij uiteen dat het veel eenvoudiger en praktischer is wanneer het land in vier regio's wordt ingedeeld, namelijk

- Groningen, Friesland en Drenthe;
- Gelderland, Overijssel en Utrecht (Flevoland bestond nog niet);
- Noord- en Zuid-Holland; en
- Zeeland, Noord-Brabant en Limburg.

De heer Van Erven wijst er op dat ook het hoofdbestuur dit uitgangspunt huldigt omdat het periodiek overleg met vier accountants en het hoofdbestuur

gemakkelijker is. Daar komt bij dat daardoor, juist ten behoeve van de kleine gemeenten, een zo laag mogelijk tarief kan worden gevraagd. Noch uit de notulen, noch uit de aanwezige overige stukken blijkt of het afdelingsbestuur op het voostel van de heer Van Erven is ingegaan.

Rechtskundig adviseur

In het voorjaar van 1938 komt de afdeling op 2 april bijeen in het Dienstgebouw van de hervormde gemeente Utrecht. Na afdoening van een aantal huishoudelijke zaken komt de benoeming van een rechtskundig adviseur aan de orde. Besloten wordt jhr. mr. F.F. Hooft Graafland te Utrecht te benoemen. De heer Hooft Graafland, die is tevens secretaris van het Provinciaal College van Toezicht in Utrecht is, wordt met algemene stemmen benoemd. Bij brief d.d. 2 april 1938 laat de heer Hooft Graafland weten zijn benoeming te zullen aannemen.

Utrecht centrale locatie

In oude statuten van de Vereniging van Kerkvoogdijen was, toen de VVK vanaf 1946 een eigen Centraal Bureau had, in artikel 1 vermeld dat zij op 9 juni 1920 opgericht was in Utrecht, maar haar kantoor in Dordrecht houdt. De locatie

Kerkgebouw (1862) en begraafplaats van de hervormde gemeente te Zegveld.

Utrecht is sinds de oprichting altijd de centrale plaats om haar vergaderingen te houden. Vaak vonden die plaats in het (oude) Jaarbeursgebouw. Voordat de VVK over een eigen bureau beschikte, werd het afdelingsbestuur van Utrecht gevraagd bemiddeling te verlenen bij de selectie van hotels waar bezoekers van de jaarlijkse algemene vergadering kunnen overnachten. In die tijd werd de vergadering in twee dagen gehouden. Op vrijdagmiddag kwamen de bezoekers bijeen om 's avonds deel te nemen aan het huishoudelijk gedeelte van die vergadering. Tijdens die bijeenkomsten werden, naast afdoening van huishoudelijke zaken, vaak enkele actuele zaken behandeld. Na afloop ging men naar zijn hotel en de volgende dag werd de vergadering voortgezet, waarbij een algemeen onderwerp werd behandeld, gevolgd door een gedachtewisseling. Na de daarop volgende lunch gingen de bezoekers huiswaarts.

In het jaarverslag van 1938 meldt het bestuur daarover het volgende: *“Op 18 en 19 mei genoot de Afdeeling het voorrecht dat de algemeene vergadering der Vereeniging te Utrecht, dus binnen haar gebied, werd gehouden. Het Bestuur had de eer aan de voorbereiding te mogen meewerken. Speciaal voor onze Afdeeling waren het leerzame en aangename dagen”*.

Informatie aan de leden

In het najaar van 1939 schreef het hoofdbestuur van de VVK een brief aan de besturen van de provinciale afdelingen met de mededeling dat het hoofdbestuur, ondanks de mobilisatie en het dreigend oorlogsgevaar voor ons land, zijn werk voor de kerkvoogdijen zal blijven voortzetten. Het hoofdbestuur roept de afdelingsbesturen op het contact met de kerkvoogdijen te blijven onderhouden. Want door de sombere tijden doemen geheel andere en nieuwe vraagstukken op, waarover het gewenst is dat kerkvoogden met elkaar van gedachten wisselen. Het hoofdbestuur wijst daarbij op de kerkgebouwen en de luchtbescherming, de kerkgebouwen die voor militaire doeleinden worden gevraagd en de bescherming van de monumentale gebouwen. Daarnaast zijn er de lopende vraagstukken die de aandacht van de VVK blijven vragen. Om de kerkvoogdijen voorlichting te geven, biedt het hoofdbestuur de afdelingsbesturen een lijst met onderwerpen aan, waarover hoofdbestuursleden tijdens afdelingsvergaderingen een inleiding kunnen verzorgen. Deze lijst bevatte o.a.:

- De verhouding bestuur en beheer
- De Pachtwet
- De Reglementen en de Nederlandse Hervormde Kerk
- De kerkvoogdij als beheersorgaan in de gemeente
- Het reglement op de predikantstraktementen
- De positie van de kerkvoogdijgoederen, de pastoralia en de kosteralia
- De kerkelijke hoofdelijke omslag

Gereformeerde kerk van Loenen aan de Vecht (1923).

- De restauratie van monumentale kerkgebouwen
- De rijkstraktementen in de Nederlandse Hervormde Kerk
- Kerkvoogdij, kerkenraad en diaconie
- Kerkvoogdij en liturgie
- Hoe komen kerkvoogdijen aan de nodige financiële middelen voor de instandhouding van de gemeenten?
- De verhouding tussen kerkvoogden en predikanten
- De betekenis van de juridische commissie van de VVK
- Onze kerkgebouwen en de luchtbescherming.

Doodehandsbelasting ingetrokken

In het gecombineerde nummer van "Het Maandblad" van januari/februari 1940 is een publicatie opgenomen waaruit blijkt dat de regering besloten heeft, na fel verzet van o.m. de Vereniging van Kerkvoogdijen, de doodehandsbelasting in te trekken. De doodehandsbelasting was een heffing op vermogens die niet tot uitdrukking kwamen in de vermogens van natuurlijke personen. Onder die belasting vielen voornamelijk vermogens van kerken, kerkelijke instellingen en stichtingen. Zij diende als compensatie voor het feit dat over deze vermogens nooit successierechten werden geheven.

Zes jaar lang (1934-1939) werden de beheerders van kerkvoogdijen, diaconieën, pastorieën en beheerders van andere kerkelijke fondsen belast met deze belasting die de Nederlandse Hervormde Kerk jaarlijks ruim f 150.000 kostte.

In elk geval is komen vast te staan dat de kerkvoogdijen in het geheel niet rijk zijn, zoals nogal eens werd beweerd. Maar het fabeltje van de rijke kerkvoogdijgoederen, is het meeste gevoed in de kring van de predikanten. Sommige van hen beweerden dat er "over het algemeen geen slechtere wezens waren onder de zon-

Verzoekschrift Vrijstelling Doodehands-Belasting

Voorbeeld van een verzoekschrift aan den Inspecteur der Directe Belastingen tot bekoming van vrijstelling van aangifte van de Doodehands-Belasting voor de Kerkvoogdijen, die een belastbaar vermogen van minder dan f 11.000,— hebben, samengesteld door de Advies-Commissie der Vereeniging van Kerkvoogdijen inzake de Doodehands-Belasting.

AAN DEN HEER
INSPECTEUR DER DIRECTE BELASTINGEN

te _____

De ondergeteekenden _____

wonende te _____

en wonende te _____

resp. Voorzitter en Secretaris der Kerkvoogdij der Ned. Herv. Gemeente

te _____

en als zodanig deze Kerkvoogdij vertegenwoordigende, verzoeken bij deze tot wederopzeggens vrijstelling van de verplichting tot het doen van aangifte voor de belasting van de Doode-Hand, zoolang het belastbaar vermogen dezer Kerkvoogdij minder dan f 11.000,— bedraagt. Een staat van bezittingen en schulden, opgemaakt per 31 Dec. 1933, gaat ter toelichting hierbij.

Ondergeteekenden verklaren zich thans reeds bereid U hun verzoek tot vrijstelling desgevraagd mondeling te komen toelichten, waaruit U zal blijken dat, behoudens onverwachte vermogensvermeerdering, deze Kerkvoogdij ook in de naaste toekomst geen grooter belastbaar vermogen dan f 11.000,— zal bezitten.

Hoogachtend,

Het College van Kerkvoogden der Ned. Herv.

Gemeente te _____

De Voorzitter, _____

De Secretaris, _____

N.B. Men doet goed als men voor vrijstelling in aanmerking komt met het bovenstaand verzoekschrift bij het eerste aangifte-biljet, dat in elk geval moet worden ingevuld en opgezonden, in te sluiten.

Bij het berekenen of de belastbare som minder dan f 11.000,— bedraagt, behoort aan de Kerkgebouwen met hun geheelen inventaris (preekstoel, banken, orgel, avondmaalstel) geen geldswaarde te worden toegekend.

Het hierboven staande request moet ingevuld worden en daarna ongezegeld worden ingediend.

daren die de kerken vullen, dan de kerkvoogden. Zij zaten maar op rijke fondsen en hielden de dominees arm”.

Overigens vond de Bond van Nederlandse Predikanten “de doodehandsbelasting prachtig, niet om redenen van het kerkelijk belang, maar om de belangen van de staat”. De Federatie van Diaconieën hield zich op de vlakte. Er waren ook omstandigheden waardoor zij moeilijk anders kon. Niettemin betaalden de diaconieën gezamenlijk zo’n f 30.000 hieraan.

Maar de generale synode en de Vereniging van Kerkvoogdijen stonden zij aan zij in hun strijd voor intrekking van de doodehandsbelasting. Mede dankzij de inzet van de voorzitter van de VVK, de heer J.A. Bakker, werd dit resultaat bereikt. “Hiermee is dus bewezen dat iets bereikt kan worden wanneer Kerk en VVK samenwerken”, aldus de publicatie.

Nieuwe regeling predikantstraktementen en het verzet daartegen

Tijdens de vergadering van de afdeling Utrecht die op 18 juni 1942 plaatsvond, hield mr. M.Ch. de Jong, lid van het hoofdbestuur en gedelegeerd bestuurslid van de afdeling Utrecht, die de heer Van Harderwijk was opgevolgd, een inleiding over de conceptregeling inzake de rechtspositie en bezoldiging van de hervormde

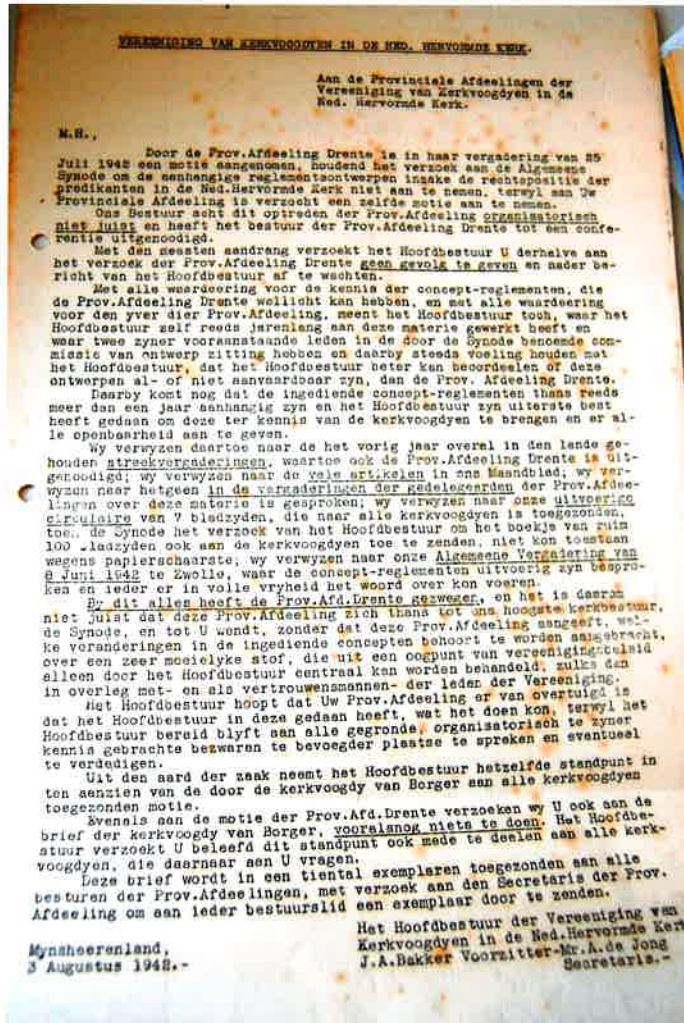

predikanten. De heer De Jong bespreekt de uitgangspunten en de historie die daaraan ten grondslag ligt. Hij toont de urgentie van een nieuwe regeling en maakt een vergelijking met de huidige (1942) situatie ten aanzien van aanvangswedden, periodieke verhogingen en kindergelden. Verder gaat hij in op de nieuwe bepalingen inzake nevenwerkzaamheden van predikanten, het emeritaat en de regeling van de predikantspensioenen. Tenslotte belicht hij de vacatureregeling en de situatie van de kleine gemeenten die het financieel moeilijk zullen krijgen om de financiering van de predikantsplaats sluitend te krijgen. Uit de discussie wordt duidelijk dat men het voorstel voor de bereke-

Hervormde Nicolaaskerk (15^e eeuw) van Eemnes.

ning van de bijdrage aan de Centrale Kas ongeschikt vindt. Ook zijn er bezwaren tegen de voorgestelde regeling voor de nevenwerkzaamheden van predikanten. In het voorstel wordt het verrichten van nevenwerkzaamheden en de vergoeding daarvoor geregeld, terwijl de vergadering van mening is dat, zoals dat ook voor ambtenaren destijds gold, het verrichten van nevenfuncties verboden moet worden. Alleen in uitzonderingsgevallen zou men daarvan mogen afwijken, aldus de vergadering van 18 juni 1942.

In die periode was er veel verzet en ongenoegen bij de kerkvoogdijen over de

nieuwe voorstellen inzake wijziging van de regeling predikants-traktementen.

Het hoofdbestuur van de VVK, dat nauw bij deze aangelegenheid betrokken was en intensief met de betreffende organen van de Nederlandse Hervormde Kerk overleg voerde, was zich daarvan bewust. Het had alle begrip voor de bezwaren die met name vanuit de kleine gemeenten rezen, maar anderzijds was het hoofdbestuur ook van mening dat een predikant recht heeft op een rechtspositie die in alle redelijkheid past bij zijn opleiding.

In de zomer van 1942 schrijft het hoofdbestuur aan alle afde-

lingsbesturen een brief over deze materie (zie hierboven) naar aanleiding van het feit dat de afdeling Drenthe op 25 juli 1942 een motie heeft aangenomen,

“houdend het verzoek aan de Algemeene Synode om de aanhangige reglementsontwerpen inzake de rechtspositie der predikanten in de Ned. Hervormde Kerk niet aan te nemen”. Het bestuur van de afdeling Drenthe had, buiten medeweten van het hoofdbestuur, ook de andere afdelingsbesturen hiervan in kennis gesteld. In de brief van 3 augustus 1942 verzoekt het hoofdbestuur de afdelingsbesturen aan het verzoek van Drenthe geen gehoor te geven, maar nader bericht van het hoofdbestuur over deze aangelegenheid af te wachten. In de brief wordt de afdeling Drenthe het verwijt gemaakt dat zij, hoewel daaraan diverse besprekingen (streekvergaderingen, bestuursvergaderingen, algemene vergadering, publicaties maandblad) zijn gewijd, tot dusverre gezwegen heeft.

Het hoofdbestuur vertrouwt erop dat de afdelingen de lijn van het hoofdbestuur zullen volgen en ervan overtuigd zijn dat het hoofdbestuur, binnen de bestaande mogelijkheden, er alles aan zal doen om te komen tot een regeling die recht doet aan de gemeenten en de predikanten.

Communicatie in oorlogstijd

In het najaar van 1944 richt de redactie van “Het Maandblad” zich tot de leden

van de VVK met de mededeling dat de inhoud van het maandblad zal wijzigen. Als gevolg van allerlei beperkingen die door de bezetter werden opgelegd, leek de redactie het verstandiger “Het Maandblad” te wijzigen in een mededelingenblad vanuit de kerkvoogdijwereld, aangevuld met redactionele informatie die zeer beknopt zal zijn.

Janskerk (1857) van de protestantse gemeente Mijdrecht.

Wederopbouw van verwoeste en beschadigde kerken

Na mei 1945 bleek al spoedig dat de schade die door de oorlog aan kerken en kerkelijke gebouwen was toegebracht, aanzienlijk was. Er waren 150 kerken en meer dan 100 pastorieën verwoest of zwaar beschadigd. Naast de directe gevolgen van het oorlogsgeweld, was er de ontwrichting van het kerkelijk leven door de afwezigheid van ambtsdragers, evacuatie, inundatie, e.d.

De Urgentieraad die door de synode was ingesteld, vond het belangrijk een Restauratiecommissie in het leven te roepen om de getroffen gemeenten te helpen bij de wederopbouw.

Deze Restauratiecommissie werd gevormd door:

- ds. K.H.E. Gravemeijer en ds. A.J. Wormgoor, namens de generale synode;
- mr. M.Ch. de Jong, namens de Vereniging van Kerkvoogdijen;
- J.P. Royer, namens de Colleges van Toezicht;
- W.J. Hemmes, namens de Federatie van Diaconieën;
- A.W. Kamp, secretaris van de schade-enquêtecommissie te Leiden;
- prof. mr. F. de Vries te Amsterdam;
- mr. dr. H.M.J. Wagenaar te 's-Gravenhage;
- mr. G.A.J. ter Linden, secretaris.

Als bouwkundig adviseur in wederopbouwzaken werd benoemd ir. A.R. Hulshoff, stadsarchitect van Amsterdam. In augustus 1945 werd een eerste wederopbouwcollecte gehouden, waaraan 502 hervormde gemeenten meededen en die een bedrag van ruim f 400.000 opbracht, ofwel bijna f 800 per gemeente.

Jaarverslag 1945

Uit een samenvatting van het jaaroverzicht 1945 die in "Het Maandblad" van december 1946 is opgenomen, blijkt dat van de 89 hervormde gemeenten in de provincie Utrecht, er 67 (75 pct.) bij de Vereniging zijn aangesloten.

Tijdens de ledenvergadering die op 24 oktober 1945 in het Dienstgebouw van de hervormde gemeente te Utrecht werd gehouden en waarbij 22 personen aanwezig waren, hield ds. A.J. Brinkman te Utrecht een inleiding over de komende kerkorde.

Afgevaardigde naar het hoofdbestuur

De eerste jaren van haar bestaan had de afdeling van Utrecht geen zetel in het hoofdbestuur. Om de contacten met de afdeling en het hoofdbestuur zo goed mogelijk te onderhouden, waren er gedelegeerd bestuursleden door het hoofdbestuur in de afdeling benoemd. Eerst was dat de heer C. van der Harderwijk, penningmeester van het hoofdbestuur en woonachtig in Tilburg. Later

VEREENIGING VAN KERKVOOGDIJEN IN DE NED. HERV. KERK
PROVINCIALE AFDEELING UTRECHT

HUIS TER HEIDE, Juli 1943.

Blijf, o God, in onze dagen
Voortgaan met Uw heerlijk werk.
Doe ons moedig steunen dragen
Tot den opbouw Uwer Kerk!
Gen. 104 vers 4.

Mijne Heeren,

Door de indertijd op initiatief van de Vereeniging van Kerkvoogdijen in de Ned. Herv. Kerk tot stand gekomen Zuiderzee-Commissie, waarin o.a. twee leden van ons Hoofdbestuur de heeren Bakker en Jansonius zitting hebben, is na volbrachten arbeid voor den kerkbouw in den Wieringermeerpolder in September van het vorige jaar aan alle Kerkeraden, Besturen van Evangelisaties enz. in de Ned. Herv. Kerk een circulaire uitgegaan met als bijlage een schetsje van den Noord-Oostpolder met de ontworpen zeven dorpen, die voorloopig in dien polder zullen worden gesticht. Die circulaire hield het verzoek in, op een bepaalden Zondag in de maand October in de godsdienstoefeningen een buitengewone collecte te houden voor het bouwen van de kerken enz. in zes van de zeven dorpen. In één dorp, onder de rook van Kuinre, is voorloopig afgezien van het stichten van een kerk. Dat werd niet noodzakelijk geacht, omdat de inwoners van dat dorp gemakkelijk ter kerke kunnen gaan in Kuinre.

Aan de 7 Classes in de provinciën Zeeland en Utrecht is verzocht de kosten bijeen te brengen voor de kerkelijke gebouwen in het dorp van den polder, dat Rutten genoemd zal worden. Utrecht zal voor die stichting in vijf jaren tijds een bedrag van f 35.000,— dienen bijeen te brengen.

Het komt het bestuur van onze provinciale afdeling gewenscht voor, dat naast de collecten, die voor dezen kerkbouw zullen worden gehouden, ook door de Kerkvoogdijen een offer worde gebracht voor dit hoogst belangrijke doel. Laten alle Kerkvoogdijen ook een steentje aandragen voor den bouw van één dier kerken, hetzij door het verlenen van een gift ineens, hetzij door een jaarlijksche bijdrage gedurende de eerste vijf jaren.

Wij vertrouwen, dat alle Kerkvoogdijen naar de mate van hun financieele draagkracht voor de verkondiging van Gods Vaderlijke in Christus in het aan de golven ontwoekerde land in den Noord-Oostpolder zullen medewerken.

Namens het Bestuur,

JOH. WEENER, wnd. Voorzitter.

G. v. d. ZOO DE JONG, Secr.-Peningm.

Aan de Kerkvoogdijen in de
Ned. Herv. Kerk in de prov. Utrecht.

De Kerkvoogdij van de Ned. Hervormde Gemeente te .....
wenscht bij te dragen voor den bouw van de kerk in het te stichten dorp Rutten in den
Noord-Oostpolder:

gedurende vijf jaren een jaarlijksche bijdrage ad f .....
een gift ineens ad f .....

Het bedrag kan onder bijvoeging „Kerkbouw Noord-Oostpolder” gestort worden op het
Giro-nummer 296883 van de Ald. Prov. Utrecht der Vereeniging van Kerkvoogdijen in de Ned.
Herv. Kerk, te Huis ter Heide.

Dit steekje dient na invulling aan hetzelfde adres te worden toegezonden.

In juli 1943 zond het afdelingsbestuur bovenstaande circulaire aan de leden van de Vereniging van Kerkvoogdijen in de provincie Utrecht met het verzoek een bijdrage te willen verlenen voor de bouw van een kerk in het dorp Rutten (Noordoostpolder).

Nicolaaskerk (1310) van de hervormde gemeente te IJsselstein.

werd dit mr. M.Ch. de Jong, vice-voorzitter van het hoofdbestuur en woonachtig in Bussum. Tijdens de bestuursvergadering van 14 juni 1946 wordt besloten een voordracht voor twee kandidaten voor het hoofdbestuur te doen, namelijk de heer F.C. Baron van Tuyl van Zuilen, president-kerkvoogd te Zuilen, en de heer H. van Galen, kerkvoogd van Amersfoort.

Om te voorkomen dat de algemene vergadering door een stemming een keuze moet maken, stelt de secretaris van het hoofdbestuur voor om namens de afdeling Utrecht één aanbeveling te doen, namelijk die van Baron van Zuilen. Het afdelingsbestuur besloot deze kandidatuur in te trekken omdat beide personen die daarvoor benaderd waren, niet bereid waren in het hoofdbestuur zitting te nemen. Het besloot daarom de heer Tj. Jouwstra, bestuurslid van de afdeling en kerkvoogd te Zeist, voor een benoeming door de algemene vergadering aan het hoofdbestuur voor te dragen.

Taak kerkvoogdijen verleden, heden en toekomst

Tijdens de ledenvergadering die op zaterdag 1 november 1947 in het dienstgebouw van de hervormde gemeente Utrecht plaatsvond, behandelde de heer Tj. Jouwstra, bestuurslid van de afdeling, het onderwerp *Over de taak van de kerkvoogdijen: het verleden, het heden en de toekomst*. Hij gaf een uiteenzetting over de situatie na de middeleeuwen tot 1947, waardoor duidelijk werd hoe de

Koepelkerk (1640) van de hervormde gemeente te Renswoude.

huidige regeling is ontstaan. Vervolgens gaf hij aan hoe naar zijn mening het beheer voor de komende jaren geregeld behoort te worden. Hij wees er o.m. op dat de generale synode zich eigenlijk al met het beheer bemoeit doordat er tijdens de dienst collecten voor de eigen gemeente gehouden worden. In het kader van de nieuwe kerkorde, waarvoor enkele buitengewone klassicale vergaderingen werden gehouden, werden de beheerscolleges uitgenodigd, maar

de heer Jouwstra vroeg zich af of de positie van het beheer voldoende aan de orde is gekomen. Na de inleiding van de heer Jouwstra volgde een boeiende discussie.

Ontwerp-kerkorde

Tijdens de oorlog is er door de Commissie voor de kerkorde hard gewerkt om, zodra de oorlog afgelopen was, te komen tot een nieuwe kerkelijke structuur, waarbij met name de problematiek van Bestuur (kerkenraad) en Beheer (kerkvoogdij) definitief opgelost zou worden. Direct na de bevrijding ging ook het hoofdbestuur daarmee aan de slag. In het voorjaar van 1948 besloot het hoofdbestuur om in alle afdelingen een inleiding te houden over de ontwerp-kerkorde. Voor de afdeling Utrecht zou mr. M.Ch. de Jong dat doen, die inmiddels naar 's-Gravenhage verhuisd was. De opzet was dat het hoofdbestuur zo goed mogelijk over de mening van de kerkvoogdijen inzake deze ontwerp-kerkorde werd ingelicht. Vragen die daarbij aan de orde kwamen, waren:

- Hoe denkt men over de figuur van de ouderling-kerkvoogd?

- Hoe denkt men over het al of niet voortbestaan van het college van notabelen?
- Wat vindt men van de benoeming van koster en organisten door de kerkenraad?
- Wat vindt men ervan dat eerst de kerkenraad toestemming moet verlenen om het kerkgebouw door derden te laten gebruiken?
- Wat is de mening van de kerkvoogdijen over het feit dat begroting en rekening, die door de kerkvoogdij worden opgesteld, eerst kunnen worden vastgesteld wanneer daarover met de kerkenraad overeenstemming is?
- Wat vindt men van het voorstel dat kerkvoogden slechts tweemaal herkiesbaar mogen zijn?
- Is het denkbaar om het college van notabelen te laten voortbestaan als orgaan van bijstand van de kerkvoogdij?
- Hoe denkt men over de kosten van de voorgestelde regeling?

In september 1948 geeft het hoofdbestuur nog een reactie op een in augustus 1948 uitgebracht rapport over de herziening van de kerkorde. Het doet dat omdat er veel bezwaren binnengekomen zijn naar aanleiding van de verstrekte informatie aan de kerkvoogdijen. Men heeft grote moeite met de figuur van de ouderling-kerkvoogd. Ook zijn verschillende kerkvoogden, waaronder het hoofdbestuurslid de heer Tj. Jouvstra, van mening dat de generale synode op grond van vroegere regelgeving, niet bevoegd is het beheer van de stoffelijke aangelegenheden van de gemeente te regelen. Kort gezegd komt het hierop neer dat op basis van

Dorpskerk (1820) van Nieuwegein-Noord, het vroegere Jutphaas.

regelgeving uit 1869 alleen de hervormde gemeente zelf daartoe de mogelijkheden heeft. De heer Jouwstra was daar zeer vasthoudend in. Uit correspondentie met het hoofdbestuur blijkt dat hij niet van zijn standpunt was af te brengen.

Overigens had de ledenvergadering van de afdeling Utrecht, die op 8 mei 1948 bijeen was, zich reeds uitgesproken tegen de voorgestelde regeling van ordinantie 16. De grote gemeenten, waaronder de gemeente Utrecht, heeft veel problemen met de in deze ordinantie voorgestelde decentralisatie. In antwoord op de laatste vraag over de kosten van deze regeling, reageert iedereen met: *“Wij wensen geen bureaucratie”*.

Een jaar later, namelijk op 17 mei 1949, is er een buitengewone algemene vergadering in Utrecht belegd waar 31 kerkvoogdijen aanwezig zijn. De predikant van De Bilt, ds. P.A. van Stempvoort, houdt een inleiding met als titel *“De zelfstandigheid van de plaatselijke gemeente in gevaar door de nieuwe kerkorde”*. De vergadering is van mening dat samenwerking tussen kerkenraad en kerkvoogdij dringend gewenst is, maar niet in de vorm van de figuur van de ouderling-kerkvoogd, maar door het instellen van een vierde ambt, namelijk dat van kerkvoogd “.

Vervolgens stelt de afdeling de volgende resolutie op: *“De afdeling Utrecht van de Vereniging van Kerkvoogdijen in vergadering bijeen, dringt bij het hoofdbestuur aan op een nadere bezinning over de positie van de kerkvoogdijen in de voorgestelde kerkorde en brengt nadrukkelijk te uwer kennis dat zij de voorgestelde regelingen, in het bijzonder die van de ouderling-kerkvoogd, onaanvaardbaar acht. Zij besluit deze resolutie ter kennis te brengen van het hoofdbestuur en de overige provinciale afdelingen”*.

Uit het jaarverslag 1949 van de afdeling blijkt dat de stad Utrecht voor het lidmaatschap van de VVK bedankt heeft. Het gevolg daarvan was dat ook de voorzitter van de afdeling, de heer Joh. Weener, die kerkvoogd was van Utrecht, zich terugtrok. De heer Tj. Jouwstra nam diens taak over. Overigens is de stad Utrecht sinds 1955 weer lid van de Vereniging.

Informatie over bestuur en beheer

In het tweede kwartaal van 1950 werden alle provinciale afdelingen bezocht, toen de VVK één of meer streekvergaderingen hield om de kerkvoogdijen voor te lichten over hun positie in de nieuwe kerkorde en tevens hun bezwaren tegen de ingediende voorstellen te horen. Op 29 april 1950 sprak mr. A. de Jong over de positie van de kerkvoogdijen in de nieuwe kerkorde. Het bleek dat er in deze afdeling veel misverstand bestond. De heer De Jong waarschuwde vooral tegen het

Kerkelijk centrum (1976) protestantse gemeente "De Voorhof" te Woudenberg.

ongeorganiseerd optreden, doordat afzonderlijke kerkvoogdijen of personen zich tot kerkvoogdijen wendden door hen te adviseren hun plaatselijk reglement niet aan de bepalingen van de nieuwe kerkorde aan te passen.

Er was in Utrecht veel verzet tegen de nieuwe kerkorde, maar door de uiteenzetting van de heer De Jong werden misverstanden die er bestonden weggenomen en begreep men beter hoe de zaken lagen.

Een verkeerd advies

Het hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen constateerde in september 1952 dat het bestuur van de afdeling Utrecht in een circulaire aan de gemeenten van de afdeling Utrecht een verkeerd advies gaf. Het bestuur van de afdeling Utrecht ging er vanuit dat alleen die gemeenten, die onder toezicht van de Provinciale Kerkvoogdijcommissie staan, verplicht zijn om quotum te betalen.

Het hoofdbestuur betreurde het zeer dat het afdelingsbestuur zich, buiten het hoofdbestuur om, tot de kerkvoogdijen in de provincie Utrecht heeft gewend. In een publicatie in "Het Maandblad" van oktober 1952 licht het hoofdbestuur toe dat dit misverstand is ontstaan doordat de toenmalige Commissie van Overgang, die voor de overgangsbepalingen behorende bij de kerkorde van 1951 verantwoordelijk was, hierover onduidelijk was. Na een vrij uitvoerige uiteenzetting hoopt het hoofdbestuur dat de kerkvoogdijen in de provincie Utrecht tot de conclusie zullen komen dat de brief van het bestuur van de afdeling Utrecht

onjuistheden bevatte. Opvolging van dat advies zal leiden tot een nadelig effect voor de Kerk en haar gemeenten. Iedere gemeente behoort, ongeacht de vraag of zij haar reglement aan de bepalingen van de kerkorde heeft aangepast, quatum te betalen, zoals dat volgens de kerkorde aan de gemeenten wordt opgelegd.

Betrokkenheid VVK bij regeling predikantstraktementen

Tijdens de afdelingsvergadering van 10 november 1956 houdt de heer Tj. Jouvstra, die dan geen voorzitter meer is van de afdeling Utrecht maar nog wel deel uitmaakt van het bestuur, een inleiding over "De komende regeling van de predikantstraktementen". Hij wijst op hetgeen in de kerkorde is voorgeschreven over het "horen van organen" voordat een voorstel in stemming wordt gebracht. Tot die kerkelijke organen behoort niet de Vereniging van Kerkvoogdijen. Wel zijn een paar hoofdbestuursleden bijeen geweest tijdens een z.g. ronde tafelconferentie en is er een hoofdbestuursvergadering belegd waar gesproken is over de verder te volgen procedure. De heer Jouvstra constateert dat de adviezen van het hoofdbestuur kennelijk wel van invloed zijn geweest, want er is rekening gehouden met de draagkracht van met name de kleine gemeenten. Deze draagkracht is echter niet alleen afhankelijk van het aantal zielen, maar ook van de pastorale betrokkenheid, het rijkstraktement, e.a. De heer Jouvstra wijst er verder op dat veel gemeenten problemen hebben met de nieuwe groepsindeling die is ingevoerd. Voorts zijn er problemen met de regeling voor de nevenwerkzaamheden van de predikant. Hij is van mening dat voor die nevenwerkzaamheden die het ambtswerk betreffen de kerkenraad toestemming behoort te verlenen.

Kerkgebouw De Stulp (1659) en begraafplaats van de hervormde gemeente Lage Vuursche.

Tenslotte vraagt de heer Jouwstra aandacht voor de situatie op het platteland. De positie van de landbouw is geenszins rooskleurig. Er is becijferd dat in 1954/1955 zeventig procent van de boeren in de provincie Utrecht met verlies heeft gewerkt. De vooruitzichten voor 1956/1957 zijn zeker niet beter. Van de Kerk mag worden verwacht dat zij de nood op het platteland niet vergeet, aldus de heer Jouwstra.

Op deze vergadering wordt afscheid genomen van de voorzitter, jhr. mr. L.A. Quarles van Ufford. Hij wordt opgevolgd door mr. H.H. Schuller, burgemeester van de gemeente Groenekan.

Wisseling van secretaris

Tijdens de ledenvergadering die op 26 oktober 1957 in Utrecht wordt gehouden stelt de heer G. van der Zoo de Jong, die sinds 1936 het secretariaat van de afdeling heeft verzorgd, zich in verband met zijn hoge leeftijd niet herkiesbaar. De voorzitter bedankt de heer Van der Zoo de Jong, die sinds de oprichting van de afdeling de functie van secretaris-penningmeester vervulde, voor het vele werk dat hij voor de afdeling verricht heeft en biedt hem namens de afdeling een bijbelse atlas aan.

De heer Van der Zoo de Jong, die de voorzitter voor diens woorden en het geschenk bedankt, *“verklaart zijn functie slechts node neer te leggen, omdat een toenemende doofheid hem belet de debatten te volgen”*. In de functie van secretaris wordt benoemd de heer Th.G.J.H. Kelfkens, president-kerkvoogd van de hervormde gemeente Vreeswijk. Omdat de heer Kelfkens weinig affiniteit met financiën heeft, zal de heer Van der Zoo de Jong nog als penningmeester aanblijven

Ledenregistratie

Op dezelfde ledenvergadering van 26 oktober 1957 werd een inleiding verzorgd door de heer A.L. Yska, directeur van het Centraal Bureau van de Stichting Mechanische Registratie en Administratie ten dienste van de Nederlandse Hervormde Kerk, de SMRA. (Destijds beschikte de SMRA over een centrale vestiging met een aantal regiokantoren). In zijn inleiding wees de heer Yska op het grote belang voor zowel kleine als grote gemeenten om bij de SMRA te zijn aangesloten. In die tijd was het een vrijwillige zaak dat gemeenten tegen een bepaalde jaarbijdrage waren aangesloten bij SMRA. In de jaren zeventig van de vorige eeuw besloot de synode dat iedere hervormde gemeente verplicht was zich aan te sluiten; de jaarbijdrage van de gemeenten kwam te vervallen, waarbij de SMRA uit de algemene middelen van de kerk, het quotum, werd gefinancierd.

De heer Yska belichtte het voornemen om 15 á 20 regionale bureaus te vormen, waarbij per bureau zo'n 200.000 zielen geadministreerd zouden worden. De

Sint Stevenskerk (1480) van de hervormde gemeente te Werkhoven.

Nederlandse Hervormde Kerk telde toen zo'n 3,5 miljoen leden (belijdende leden, doopleden en geboorteleden) en verkeerde toen nog in een groeisituatie. In 1957 waren er circa 1.000.000 leden (voornamelijk uit de grote en grotere gemeenten) bij de SMRA aangesloten. Rekening houdend met de groei die de Kerk toen meemaakte en de ontwikkeling naar een mechanische administratie, was de prognose van de SMRA op totaal zo'n 4 miljoen zielen gebaseerd.

De heer Yska gaf een overzicht van de werkzaamheden die de SMRA voor de hervormde gemeenten kon verrichten. Op basis van deze hoeveelheid werkzaamheden werd een tarief gevraagd van f 0,33 per ziel per jaar.

Taak en positie van de provinciale afdelingen

In november 1957 stuurt het hoofdbestuur aan alle afdelingsbesturen een brief waarin een overzicht over de taak en de positie van de provinciale afdelingen wordt gegeven. Het hoofdbestuur had de statuten van de Vereniging aangepast aan de nieuwe situatie van de ouderling-kerkvoogd, ontstaan na de nieuwe kerkorde die per 1 mei 1951 van kracht is geworden. Bezinning op de huidige taak van de provinciale afdeling is noodzakelijk, temeer omdat de kerkvoogdijen sinds de vorming van Provinciale Kerkvoogdij Commissies (PKC) er een tweede adres waar zij advies kunnen vragen bij hebben gekregen. De taak van de PKC is in beginsel weliswaar een geheel andere, maar het gevaar is niet denkbeeldig dat een

afdelingsbestuur zichzelf op een zijspoor zet uit de overweging dat de PKC het werk van de afdelingen geheel of gedeeltelijk gaat overnemen.

Het hoofdbestuur wijst er met nadruk op dat het bestaansrecht van de provinciale afdelingen op geen enkele wijze in gevaar wordt gebracht, *“mits de besturen dier afdelingen hun taak als leiders van een belangenorganisatie verstaan. Het is dus ook mede met het oog op dit laatste belangrijk dat wij ons, ruim 6 jaar na de inwerkingtreding van de kerkorde, deze taak nog eens duidelijk voor ogen stellen”*.

Het houden van vergaderingen, vermeerdering van kennis over beheersvraagstukken, het brengen van zoveel mogelijk eenheid in de uitvoering van de kerkvoogdijtaak en het houden van enquêtes behoren tot de kerntaken van de afdelingen. Die taakopvatting van de toenmalige afdelingsbesturen is gedurende de afgelopen 20 jaar voortreffelijk geweest. Maar de zelfwerkzaamheid van onze provinciale afdelingen nu (1957) laat in bepaalde gevallen te wensen over, want in de brief wordt erop gewezen dat niet alle provinciale afdelingen voldoende eigen initiatief tonen om een *‘gezond afdelingsleven te scheppen of te bewaren’*.

De brief stelt dat het afdelingsbestuur de meest geschikte gelegenheid is om als klankbord te fungeren. Mits goed geleid en opgezet zijn dit de plaatsen waar de meeste kerkvoogdijen bijeen zullen komen. Om te bereiken dat de band tussen hoofdbestuur en afdelingen nauwer wordt, zal het hoofdbestuur als regel eenmaal per jaar een bijeenkomst met de delegaties van de afdelingsbesturen beleggen.

Gereformeerde kerk "De Ark" (1975) van Amerongen.

Dorpskerk (1844) van de hervormde gemeente Baambrugge.

Naast “Het Maandblad” zal het hoofdbestuur via een Contactorgaan voorlichting geven over zaken die in het bijzonder zijn gericht op de praktijk van het kerkvoogdijwerk. Het hoofdbestuur doet de volgende suggesties aan de afdelingsbesturen om hun werkwijze te veranderen:

- beleggen van streekvergaderingen, naast de gebruikelijke algemene ledenvergadering;
- actuele onderwerpen bespreken waarmee de kerkvoogd dagelijks te maken heeft;
- een inleider vragen die een specifiek onderwerp bespreekt dan wel een forum benoemen dat vragen over allerlei zaken beantwoordt;
- een bezoek aan een bezienswaardige kerk koppelen aan een bepaalde vergadering;
- een gehele dag aan de vergadering wijden en de aanwezigen 's middags in de gelegenheid stellen deel te nemen aan een gezamenlijke lunch.

Om de kerkvoogdijen te activeren de bijeenkomsten te bezoeken, krijgt elk bestuurslid een rayon toegewezen om persoonlijk contact met de colleges van kerkvoogden op te nemen. Indien men afsprekt dat elke kerkvoogdij eens per twee jaar wordt bezocht, zal dit voor de meeste bestuursleden wellicht

uitvoerbaar zijn, aldus de brief van het hoofdbestuur die ondertekend is door prof. dr. ir. H.G. van Beusekom, voorzitter en mr. A. de Jong, secretaris.

Op 12 april 1958 wordt dit rapport besproken tijdens een eerste bijeenkomst van hoofdbestuur en afdelingsbesturen. De meningen over de voorstellen van het hoofdbestuur lopen soms sterk uiteen. Alleen Zuid-Holland is voorstander om van streekvergaderingen te beleggen. Veel animo is er om een inleider aan te trekken die over actuele onderwerpen spreekt – het hoofdbestuur beschikt over een lijstje van beoogde inleiders – terwijl het bezoek van een monumentale kerk in combinatie met een afdelingsvergadering ook wordt gewaardeerd. Voor een forumdiscussie voelen de vertegenwoordigers van Zeeland en Zuid-Holland veel, terwijl het brengen van persoonlijke bezoeken alleen door Zeeland wordt overwogen. Een hoofdbestuurslid meent dat *“de afdelingsbesturen zullen moeten zoeken naar sfeerverbeterende factoren om de vergadermoeheid tegen te gaan”*. De voorzitter, die de goede sfeer tijdens deze vergadering memoreert, sluit deze bijeenkomst onder hartelijke dank voor de positieve houding van de afdelingsbesturen. De vergadering wordt beëindigd met dankgebed uitgesproken door prof. dr. A.A. van Ruler, die destijds lid van het hoofdbestuur van de VVK was.

Najaarsvergadering afdeling Utrecht

Op de najaarsvergadering die op zaterdag 25 oktober 1958 om 14.30 uur in het

Nicolaaskerk (13^e eeuw) van de protestantse gemeente Vreeland.

*Hervormde
kerk (1481)
Westbroek.*

dienstgebouw van de hervormde gemeente Utrecht wordt gehouden, houdt prof. dr. J.N. Bakhuizen een inleiding over de archieven van de Nederlandse Hervormde Kerk. De opkomst stelt wat teleur, zo meldt de heer Kelfkens die in 1957 tot secretaris was benoemd. Uit het jaarverslag 1957 dat aan de orde kwam, blijkt verder dat er 57 gemeenten lid waren van de Vereniging van Kerkvoogdijen. De heer Kelfkens sluit het jaarverslag af met een 'indringend woord om actief te zijn en tot activiteit op te wekken'. De vergadering besluit om in het vervolg, naast de convocaties, ook een berichtje voor bijwoning van de ledenvergadering aan de redacties van kerkbladen te zenden.

Kerkvoogdij allerlei

De jaarvergadering van de afdeling vond op 5 november 1960 plaats in Utrecht. Op deze bijeenkomst, waarbij 31 kerkvoogden vertegenwoordigd waren, hield het hoofdbestuur lid, de heer J. Moll uit Vlissingen, een inleiding over tal van actuele zaken waarmee kerkvoogden destijds te maken hadden. Hij deed dat onder de titel 'Kerkvoogdij allerlei'. Daarnaast stond hij stil bij de figuur van de ouderling-kerkvoogd en benadrukte dat het werk van de kerkvoogden in dat van de kerkenraad behoort te worden ingebed.

Bij de afdoening van een aantal huishoudelijke zaken, waarmee de vergadering begon, was een voorstel van het afdelingsbestuur aan de orde om de contributie voor de afdeling ingaande 1961 op f 1,50 per gemeente te stellen. De vergadering ging hiermee akkoord.

Grote of Sint Michaëlskerk (15^e eeuw) van de hervormde gemeente te Oudewater.

40-jarig bestaan Vereniging van Kerkvoogdijen

De Vereniging van Kerkvoogdijen, die in juni 1920 werd opgericht, heeft in 1945 geen aandacht besteed aan haar 25-jarig bestaan omdat ons land toen net bevrijd was en mogelijkheden om gepast het jubileum te vieren eigenlijk niet beschikbaar waren. De Vereniging deed dat in 1950 toen zij 30 jaar bestond en een gedenkboek uitgaf. Aan het 40-jarig bestaan in 1960 werd geen bijzondere aandacht besteed. Als gevolg van het overlijden van de secretaris van de vereniging, mr. A. de Jong, op 27 september 1959 moest het Centraal Bureau, dat gevestigd was op de bovenetage van het gemeentehuis van de gemeenten Mijnsheerenland en Westmaas waarvan de heer De Jong burgemeester was, verhuizen. Deze verhuizing vond plaats in februari 1960, toen de bovenverdieping van het kerkelijk bureau van de hervormde gemeente Dordrecht, gelegen aan het Hof 15, als Centraal Bureau werd ingericht. De provinciale afdelingen stelden toen een bedrag van f 550 beschikbaar dat werd aangewend voor de voltooiing van de stoffering van het Centraal Bureau.

Afscheid van de heer Tj. Jouwstra

Op de ledenvergadering van 25 maart 1961 komt het agenda-punt "Benoeming vertegenwoordiger in het hoofdbestuur" aan de orde. In verband met zijn leeftijd had de heer Tj. Jouw-

Logo VKB sinds 1961

Pauluskerk (14^e eeuw) van de hervormde gemeente te Baarn.

stra, die sinds 1947 hoofdbestuurslid was, besloten zich niet meer herkiesbaar te stellen. De voorzitter van de afdeling, mr. H.H. Schuller die de heer Jouwstra in het hoofdbestuur zal opvolgen, spreekt woorden van waardering. De heer Jouwstra, die een markante figuur was in het hoofdbestuur, heeft veel werk verzet, met name voor de afdeling Utrecht. De secretaris van de afdeling meldt daarover het volgende: *“Hij heeft getoond in een woelige periode op de bres te staan voor het recht van de kerkvoogdijen. Ook bij het ouder worden gunde hij zich geen rust, maar was steeds bereid zijn hulp te bieden en voorlichting aan kerkvoogdijen te geven. Met woorden van veel dank besloot de voorzitter zijn rede”,* aldus de secretaris van de afdeling, de heer Th.G.J.H. Kelfkens.

Kerkvoogden met hun dames

Op de convocatie die voor deze ledenvergadering was uitgeschreven, stond o.m. gedrukt: *“Verwacht worden ditmaal alle **kerkvoogden met hun dames!**”*. Uit de notulen van deze vergadering blijkt dat er 26 kerkvoogden aanwezig waren, waarvan *velen met hun dames*. De voorzitter sprak van een novum sinds het

bestaan van de afdeling en was verheugd dat op dit experiment van het bestuur zo positief is gereageerd. Hierna vertrokken de dames voor het bezichtigen van de St. Michaëlskapel van Utrecht.

Wisseling bestuursleden

Tijdens de jaarvergadering van 8 juni 1963 wordt afscheid genomen van de heer H.A. Pothoven uit Amersfoort, die sinds de oprichting van de afdeling bestuurslid van de afdeling was. Voor die gelegenheid werd de ledenvergadering in De Bergkerk te Amersfoort gehouden. De heer F. van der Kolk, eveneens afkomstig uit Amersfoort, werd benoemd in de vacature ontstaan door het vertrek van de heer Pothoven.

Kerkverwarming en kerkorgels

De Vereniging van Kerkvoogdijen was destijds ook nauw betrokken bij de problematiek van de kerkverwarming in relatie tot het kerkorgel. In "De Kerkvoogdij" van februari 1965 werd daarover een informatief artikel opgenomen van de door het hoofdbestuur in september 1964 ingestelde studiecommissie. Die commissie had tot taak te bestuderen of bepaalde systemen kerkverwarming een schadelijke invloed op kerkorgels hebben en zo ja wat daaraan gedaan kan worden. Een volgende fase in dit onderzoek was het nemen van bepaalde laboratoriumproeven. Deze werden onder leiding van prof. dr. ir. C.W. Kosten te Delft verricht in het laboratorium van de Technische Natuurkunde in Delft. Het resultaat daarvan werd getoetst aan uitgebreide proeven in de praktijk. Hiermee was een bedrag van f 15.000 gemoeid.

De Generale Financiële Raad van de Nederlandse Hervormde Kerk stelt hiervoor f 5.000 beschikbaar. Van de Remonstrantse Broederschap is f 100 ontvangen, terwijl de Oud-Katholieke Kerk in Nederland een bedrag van f 50 toezegt. De Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, heeft zich bereid verklaard een bescheiden subsidie toe te zeggen.

Het hoofdbestuur van de Vereniging besloot daarom een beroep te doen op de leden, met het verzoek voor deze belangrijke zaak een vrijwillige bijdrage te vragen van f 5 per predikantsplaats met een maximum van f 100. De provinciale afdelingen werd verzocht deze actie in hun contacten met de kerkvoogden aan de orde te stellen, terwijl ook de afdeling werd gevraagd een bijdrage te geven met een minimum van f 10 en een maximum van f 50, afhankelijk van hun financiële positie.

Veel kerkvoogdijen hebben deze oproep gesteund met als gevolg dat kort daarop praktijkproeven werden getoetst en enkele jaren daarna een rapport "Kerkverwarming-Kerkorgels" verscheen, dat de Vereniging van Kerkvoogdijen integraal in "De Kerkvoogdij" heeft afgedrukt.

Sijpekerk (1400) van de hervormde gemeente te Nieuw-Loosdrecht.

Jubileumgeschenk

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Vereniging van Kerkvoogdijen in 1970 werd onder voorzitterschap van mr. H.H. Schuller in juni 1968 een jubileumgeschenkcommissie opgericht, met als doel geldmiddelen bijeen te brengen om de Vereniging in 1970 een cadeau aan te bieden. Gedacht werd daarbij aan de mogelijkheid om de huisvesting van het Centraal Bureau aanzienlijk te verbeteren.

Als gevolg van uitbreiding van werkzaamheden bood de bestaande locatie in het kerkelijk bureau van de hervormde gemeente Dordrecht onvoldoende werkruimte en archiefruimte. Om hiervoor een passende oplossing te bieden is aankoop van een ander groter pand noodzakelijk. Hiervoor is een bedrag van circa f 100.000 nodig. In een brief van 1 juni 1968 vraagt de heer Schuller, in zijn hoedanigheid van voorzitter van de jubileumgeschenkcommissie, aan alle ongeveer 1.300 kerkvoogdijen om, verdeeld over de jaren 1968, 1969 en 1970, een bijdrage te geven ter grootte van 1,5 maal de jaarcontributie die aan de Vereniging verschuldigd is.

De solidariteit van de kerkvoogdijen was groot, want circa 65 pct. van de leden van de Vereniging van Kerkvoogdijen gaf aan deze oproep gehoor, met als resultaat dat in 1970 een bedrag van ruim f 67.500 bijeen was gebracht. De aankoopkosten van het nieuwe pand gelegen aan de Ferdinand Bolsingel 119 te

Dordrecht, bedroegen f 85.500. Circa 77 pct. daarvan werd aldus op vrijwillige basis door de leden bijeen gebracht. De ingebruikname van het nieuwe Centraal Bureau vond in augustus 1969 plaats.

Plaatselijke geldwerving

Op de voorjaarsvergadering van de afdeling die op 19 maart 1973 in Utrecht werd gehouden, hield de secretaris van het hoofdbestuur van de VVK, de heer Th. L. van Hazel, een inleiding over de plaatselijke geldwerving. De heer Van Hazel wees daarbij op de effecten van de landelijke actie "Trouw moet blijken" die in januari 1972 gehouden was en waaraan circa 250 hervormde gemeenten deelnamen. Deze actie gaf ten opzichte van 1971 een stijging te zien van 22 pct.

De heer Van Hazel stond stil bij de financiële problemen waarmee steeds meer gemeenten te maken krijgen. Als gevolg van de secularisatie werden de collecteopbrengsten minder, terwijl door de geldontwaarding de kosten jaarlijks fors stegen. Dat was voor de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk aanleiding een Commissie Geldwerving in te stellen om de plaatselijke geldwerving te gaan stimuleren. Een van de belangrijke uitgangspunten is dat er in de kerkenraad draagvlak gevonden moet worden om deze aangelegenheid af te stemmen met o.m. de diaconie en de Commissie zending en werelddiaconaat die gemeenteleden ook benaderen voor een bijdrage.

Grote of St. Janskerk (1482) van de hervormde gemeente te Linschoten.

Dorpskerk (1828) van de protestantse gemeente Leusden.

Bij gemeenteleden moet helder voor ogen staan wat het beleid van de kerkenraad is en wat de daaraan verbonden kosten zijn. Maar al te vaak wordt er van uitgegaan dat de kerk door de overheid betaald wordt. Bij de Vereniging van Kerkvoogdijen, die ook in de Commissie Geldwerving verte-

genwoordigd is, kan tegen scherp gereduceerde prijzen foldermateriaal voor deze geldwervingsactie besteld worden dat geheel 'op maat' kan worden gemaakt. In de discussie die daarna volgde, beaamden aanwezige kerkvoogden van gemeenten die aan de actie van 1971 hadden meegedaan, dat ook in hun gemeenten de verhoging van de toezeggingen soms flink was.

Helpt Sticht de stad?

Eind juni 1974 richt de provinciale kerkvergadering (PKV) van Utrecht zich tot alle kerkenraden om aandacht te vragen voor de uiterst moeilijke situatie waarin de hervormde gemeente van Utrecht zich bevindt. In enkele jaren werd het aantal wijkpredikanten teruggebracht van twintig naar vijftien. De gebouwen die men niet meer nodig had, zijn verkocht en het werk van elf hulpkrachten (vicarissen en jeugdleiders) werd beëindigd. Verhoogde activiteit zal wel leiden tot stijging van bijdragen, maar er wordt een blijvende dus structurele kloof voorzien tussen inkomsten en stijgende uitgaven. De oorzaak hiervan zijn o.a. vermindering van de kerkelijke belangstelling en de vergrijzing van het aantal mensen dat bijdraagt, namelijk 8.000 bijdragers (gezinnen) op een zielental van ruim 90.000.

Van de Stichtse gemeenten werd gevraagd de stadsgemeente een bedrag te garanderen waarvan de hoogte overeenkomt met de kosten van één pre-

dikantsplaats. Voor 1974 is dat ruim f 60.000 en voor 1975 wordt dat op f 70.000 geschat.

Uit veel reacties die op het bureau van de PKV zijn binnengekomen, blijkt dat het voorstel wordt afgewezen. Er zijn twee gemeenten van de gereformeerde bondssignatuur die afwijzend reageren met het motief dat zij alleen steun willen verlenen daar waar de gereformeerde prediking voluit kan worden gehoord. Andere gemeenten daarentegen stellen zich voor een jaar of zonder meer, achter het plan. Als norm geldt 4 pct. van de inkomsten die de eigen diaconie ontvangt.

Het uiteindelijk resultaat kwam er op neer dat de gemeenten in de classis Amersfoort het plan steunen, die van de classis Breukelen verdeeld reageren en die van de classis Doorn niet aan een oordeel over het plan toekomen omdat het daar geheel in de sfeer schijnt te liggen van tegenstellingen tussen gereformeerde bond en overige hervormden. Het resultaat was dat in februari 1975 vanuit de classis Amersfoort 8 van de 21 gemeenten f 14.000 toezegden, uit de classis Breukelen 6 van de 19 f 2.670, uit de classis Doorn 7 van de 22 bijna f 3.000 en uit de classis Utrecht werd door 6 van de 15 gemeenten (met uitzondering van de stad Utrecht) f 2.355 toegezegd.

Blijkbaar heeft de PKV de brief van juni 1974 niet aan het bestuur van de afdeling Utrecht verzonden, want uit de notulen van die periode blijkt niet dat het bestuur zich over deze aangelegenheid heeft uitgesproken.

Zuiderkerk (1914) van de gereformeerde kerk Bunschoten.

Nieuwe kerk (1927), ook wel "Bethelkerk" genoemd, van de hervormde gemeente Zeist.

Samenwerking kerkvoogdij en diaconie

Op de ledenvergadering van 17 maart 1975 houdt de voorzitter van de VVK, dr. W.J. Diepeveen, een inleiding over de samenwerking van kerkvoogden en diakenen. Hij doet dat op basis van een uitgebrachte nota "Naar een verantwoord beleid", waarin samenwerking tussen diakenen en kerkvoogden wordt bepleit.

De heer Diepeveen stelt vast dat in alle discussies over mogelijke samenwerking tussen diaconie en kerkvoogdij het in wezen gaat over de vraag of de kerk op de juiste wijze omgaat met de middelen die haar ter beschikking komen. Veel problemen kunnen worden opgelost als er meer bereidheid tot daadwerkelijke samenwerking komt. Naast de verhouding tussen beide colleges is er ook het fungeren van de beide colleges in de kerkenraad, want in de kerkenraad zullen beide colleges elkaar het meest ontmoeten. Een ontmoeting aan de hand van plannen, beleidsnota's en begrotingen die door beide colleges zijn opgesteld.

Wij zouden, aldus de heer Diepeveen, naar mijn mening de samenwerking tussen diaconie en kerkvoogdij het beste vorm kunnen geven door samen, en dan vanzelfsprekend ook met de kerkenraad, te proberen het plan voor de gemeente te formuleren. Bij dat overleg zal de wijze waarop de geldwerving moet plaatsvinden aan de orde komen. Niet alleen het spreken over vaststelling van een collecterooster, maar ook de gehele tactiek en strategie van de wijze waarop de

gemeenteleden voor de financiering van de gemeentelijke taken benaderd zullen worden, moet tijdens dit overleg besproken worden. Een begrotingsbespreking in de meest uitgebreide zin van het woord, een gesprek waar de prioriteiten, de levende wensen en de noodzakelijkheden tegenover elkaar worden afgewogen en waar men in gezamenlijk beraad tot een bepaald plan geraakt. De heer Diepeveen doet een oproep aan de aanwezige kerkvoogden om ook in de provincie Utrecht een begin te maken met een noodzakelijke samenwerking tussen diaconie en kerkvoogdij, waarbij gemeenteleden één plan, en daaruit voortvloeiende de in elkaar groeiende begrotingen, krijgen gepresenteerd.

Metten is weten

In mei 1976 besloot het moderamen van de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk de kerkenraden te benaderen met een vragenlijst ten behoeve van de kerkelijke statistiek. De synode hoopte, nadat in eerdere jaren materiaalverzamelingen waren vastgelopen, op deze wijze een nieuw begin te maken met de jaarlijkse inzameling van gegevens. De Beleidscommissie voor de kerkelijke statistiek rapporteerde vervolgens naar aanleiding van de ontvangen antwoorden.

*Oude kerk
(15e eeuw) van de
protestantse ge-
meente te Soest.*

Bij de ontvangen antwoorden sprong één kerkprovincie er uit, namelijk Utrecht met een respons van 95 procent! De informatie over deze 95 procent respons die over de kerkprovincie Utrecht door dr. R.G. Scholten in "De Kerkvoogdij" is gepubliceerd met als peildatum 1 juli 1976, ziet er als volgt uit:

Gemeenten en ledentallen

Gewone gemeenten	:	53	
Wijkgemeenten	:	61	
Buitengewone wijkgemeenten	:	3	
Deelgemeenten	:	<u>7</u>	
Totaal aantal kerkelijke eenheden	:	124	
Lidmaten	:	72.291	30 pct.
Doopleden	:	<u>111.766</u>	47 pct.
Totaal aantal leden	:	184.057	
Overige geregistreerden	:	<u>56.283</u>	23 pct.
Totaal aantal geregistreerden	:	240.340	

Gemiddeld aantal leden per kerkelijke eenheid	:	1484
Gemiddeld aantal geregistreerden per kerkelijke eenheid	:	1938

Pastorale werkers

		van wie vrouwelijk	aantal vacatures
Aantal predikanten voor gewone werkzaamheden	:	103	--
Idem met beperkte werktijd	:	1	--
Predikanten met bepaalde opdracht	:	5	--
Predikanten voor bijzondere werkzaamheden	:	13	--
Bijstand in pastoraat door emeriti-predikanten	:	19	--
Idem door dienstdoende predikanten	:	1	--
Vicarissen	:	4	--
Hulppredikers	:	9	4
Catecheten	:	3	1
Evangelisten	:	1	1
Jeugdwerkleiders	:	<u>11</u>	<u>3</u>
Totaal bezoldigde pastorale werkers	:	170	9

Gemiddeld aantal bezoldigde pastorale werkers per kerkelijke eenheid	:	1,4
Gemiddeld aantal leden per bezoldigde pastorale werker	:	1.083
Gemiddeld aantal geregistreerden per bezoldigde pastorale werker	:	1.414

Kerkenraadsleden

		van wie vrouwelijk	aantal vacatures
Ouderlingen	928	148 (16 pct.)	102
Ouderlingen-kerkvoogd	303	7 (2 pct.)	9
Diakenen	<u>495</u>	<u>94</u> (19 pct.)	<u>14</u>
Totaal aantal kerkenraadsleden	1.726	249 (14 pct.)	125

Gemiddeld aantal kerkenraadsleden per kerkelijke eenheid	:	13,9
Gemiddeld aantal kerkenraadsvacatures per kerkelijke eenheid	:	1,0

Dopelingen

Aantal gedoopte kinderen	1.851	
Aantal gedoopte volwassenen	<u>44</u>	
Totaal aantal dopelingen	1.895	ofwel per kerkelijke eenheid: 15,3

Huwelijken

Aantal huwelijksinzegeningen	754	ofwel per kerkelijke eenheid: 6,1
------------------------------	-----	-----------------------------------

Gebouwen en zitplaatsen

Aantal kerkgebouwen	123	met 49.783 zitplaatsen
Aantal andere ruimten	<u>43</u>	met <u>4.915</u> zitplaatsen
Totale ruimten	166	met 54.698 zitplaatsen

Gemiddeld per kerkelijke eenheid	:	1,3	Gemiddeld per kerkelijke eenheid	:	441
----------------------------------	---	-----	----------------------------------	---	-----

Totale inkomsten

Inkomsten uit kerkelijke bijdragen w.o. Kerkbalans	69 pct.	f 8.831.787
Inkomsten uit collecten en giften	<u>21</u> pct.	<u>f 2.670.949</u>
Levend geld	90 pct.	f 11.502.736
Overige inkomsten	<u>10</u> pct.	<u>f 1.323.932</u>
Totale inkomsten	100 pct.	f 12.826.668

Gemiddeld totale inkomsten per kerkelijke eenheid	:	f 103.441
Gemiddelde opbrengst levend geld per lidmaat	:	f 159,11
Gemiddelde opbrengst levend geld per geregistreerde	:	f 47,86

Bij de rapportage worden diverse kanttekeningen geplaatst, waaruit blijkt dat de vraagstelling op enkele plaatsen bijstelling behoeft. Het statistiekenformulier zal in de loop der jaren geleidelijk aan verbeterd worden. Maar dat is toekomstmuziek. Op dit ogenblik is het belangrijkste dat gemeenten metterdaad hun medewerking verlenen: *nú* wordt het fundament gelegd voor wat *stráks* voor kerk en gemeente een onmisbaar beleidsinstrument kan zijn, aldus de conclusie van de Beleidscommissie voor de kerkelijke statistiek van de Nederlandse Hervormde Kerk die bij haar werkzaamheden door KASKI ondersteund werd.

De aanpassing

Over de aanpassing aan de kerkorde is binnen de Nederlandse Hervormde Kerk veel te doen geweest. De bedoeling van het voorstel, waarover de generale synode in 1951 een besluit nam, is om het kerkvoogdelijk beheer als het ware in te bedden in het beleid van de kerkenraad. Met het oog op de wens van steeds meer gemeenten om te komen tot een verenigde kerk van hervormden en gereformeerden, was het nodig dat de kerkorde, waaronder de positie van het be-

Grote of Petruskerk (14^e eeuw) van de hervormde gemeente te Woerden.

heer, werd aangepast. Maar welk soort beheer was dat, want de Kerk kende tot 1991 drie vormen van kerkvoogdelijk beheer, te weten:

- het beheer zoals geregeld in de toenmalige ordinantie 16 en 18 van de kerkorde van 1951, oftewel "nieuw toezicht"
- het beheer zoals geregeld in het z.g. Algemeen Reglement op het beheer van de kerkelijke goederen en fondsen, oftewel "oud toezicht" en
- het beheer waarbij de kerkvoogden onder toezicht stonden van de notabelen, oftewel "vrij beheer".

Bij de kerkleiding (Moderamen generale synode en enkele organen) bestond duidelijk de behoefte om één vorm van beheer in de Nederlandse Hervormde Kerk

in te stellen in plaats van de drie bestaande vormen. Vandaar dat ook de Vereniging van Kerkvoogdijen, daartoe uitgenodigd door de Algemene Kerkvoogdijraad, mee ging denken om te komen tot één vorm van "Bestuur en beheer" die ook voor de plaatselijke gemeenten acceptabel is. In dat voortraject werden door hoofdbestuursleden regionaal via de provinciale afdelingen inleidingen gehouden om hiervoor aandacht te vragen.

De toenmalige secretaris van de VVK, de heer Th. L. van Hazel, hield op 3 april 1979 op de ledenvergadering van de afdeling Utrecht een inleiding over het onderwerp "Nieuwe ontwikkelingen rondom de mogelijkheden van (nog) niet aangepaste kerkvoogdijen". De heer Van Hazel wijst er op dat, om de drempel tot 'aanpassing' te verlagen, de mogelijkheid aanwezig is dat er kerkvoogden niet-ambtsdragers in het college van kerkvoogden worden opgenomen. Daar staat dan tegenover dat het college van kerkvoogden meer beslissingstaken in overleg met de kerkenraad moet uitvoeren, zoals b.v. met begroting, jaarrekening en andere meer ingrijpende beslissingen. Hij pleit er dan ook voor om de overgangssituatie, die in 1951 werd geschapen, te laten vervallen en zo spoedig mogelijk te komen tot één vorm van bestuur en beheer, waarbij de kerkenraad een grotere zeggenschap heeft over het beleid waarvoor de verantwoordelijkheid in de huidige situatie bij de kerkvoogden ligt.

Er volgt hierop een levendige discussie. Aan het einde van de bijeenkomst stelt de voorzitter vast dat de heer Van Hazel de aanwezigen niet heeft kunnen overtuigen van de noodzaak om tot één vorm van bestuur en beheer te komen.

45 Jaar in dienst van de kerk

In het voorjaar van 1980 mocht de heer Th.C.J.H. Kelfkens het bijzondere feit herdenken dat hij gedurende 45 jaar leiding heeft mogen geven aan de kerkvoogdij van de hervormde gemeente van Vreeswijk. In het voorjaar van 1935 werd hij tot kerkvoogd benoemd en werd hem tegelijkertijd het voorzitterschap toevertrouwd. De voorzitter van het college van notabelen, de heer F. van Zutphen, maakt in een publicatie in "Kerkbeheer" van mei 1980 melding van het vele werk dat de heer Kelfkens voor de gemeente Vreeswijk verricht heeft. Naast de restauratie van het 17^e eeuwse kerkgebouw (1963 - 1965), de restauratie van het kerkorgel en de herstelwerkzaamheden aan de pastorie, noemt de heer Van Zutphen de intensieve bemoeienis van de heer Kelfkens met de reorganisatie van het beheer van de begraafplaats. Op dit moment (1980) is niet te overzien welke gevolgen de stedelijke ontwikkelingen van Nieuwegein voor de hervormde gemeente van Vreeswijk (nu Nieuwegein-Zuid) zullen hebben. Een kerkvoogdelijk jubileum is vrij uitzonderlijk, aldus de publicatie. Naast zijn verdiensten voor de plaatselijke

Kerkgebouw (14^e eeuw) van de hervormde gemeente te Woudenberg.

gemeente, was de heer Kelfkens van 1957 tot 1972 secretaris van de afdeling Utrecht.

Bijeenkomst 50-jarig jubileum

Een bericht in "De Kerkvoogdij" van juli-augustus 1981 meldt dat op zaterdag 3 oktober 1981 de afdeling Utrecht haar 50-jarig bestaan zal vieren. Het ligt in de bedoeling om in Amerongen een ontmoetingsdag te houden waarbij zowel kerkvoogden als hun dames resp. heren van harte welkom zijn. Uit een bericht in "De Kerkvoogdij" van november 1981 blijkt dat de afdeling tijdens een sfeervolle en drukbezochte bijeenkomst in Amerongen dit jubileum mocht herdenken. In de Grote of Sint-Andriesskerk heette president-kerkvoogd J.C. van Hunnik, die tevens bestuurslid van de afdeling is, de 125 gasten welkom. Hierna volgde een inleiding van de voorzitter, mr. H.H. Schuller, waarna de kerkvoogd de heer P. Tuik een causerie over de geschiedenis van de kerk van Amerongen hield. Op het kasteel Amerongen hield het afdelingsbestuur een ontvangst. Na de lunch in de theeschenkerij van het kasteel werd een rondleiding gehouden. Tijdens een tot slot aangeboden lunch werd afscheid genomen van de heer J. Pama, die 36 jaar bestuurslid is geweest van de afdeling, waarvan eenentwintig jaar penningmeester en zeven jaar secretaris-penningmeester.

Dr. H. Bartels overleden

In september 1983 overleed op 68-jarige leeftijd dr. H. Bartels te Amersfoort. Ds. Bartels, die tot zijn emeritaat secretaris was van de Provinciale Kerkvergadering van Utrecht, was voorzitter van de Commissie voor Kerkordelijke Aangelegenheden van de Kerk en secretaris van visitatoren-generaal.

In letterlijke zin is dr. Bartels met onze Vereniging groot geworden. Zijn vader, ds. mr. C.J. Bartels, was mede-oprichter van de Vereniging van Kerkvoogdijen en "Het Orgaan", zoals "De Kerkvoogdij" toen heette, werd grotendeels in zijn ouderlijk huis vervaardigd.

Dr. Bartels was een kenner van de kerkorde en was zeer geïnteresseerd in beheersvraagstukken. De scheiding van diaconaal en kerkvoogdelijk beheer van de goederen van de gemeente stond hem hoe langer hoe minder aan, maar dat gold evenzeer voor een aantal handigheden die kerkvoogden toepasten om daaraan te ontkomen.

Concept-beheersregeling samen-op-weg-gemeenten

In de periode 1985-1990 stond het onderwerp Bestuur en beheer bij veel afdelingsbesturen op de agenda. Dat begon met een concept-beheersregeling voor hervormde gemeenten en gereformeerde kerken die een federatie met elkaar aangaan. Van belang daarbij is dan hoe het (kerkvoogdelijk) beheer geregeld moet worden. Daarvoor was een werkgroep gevormd waarin de Algemene Kerkvoogdij Raad (AKR) vertegenwoordigd was. De voorstellen die deze werkgroep in 1985 deed, gingen naar de mening van een meerderheid van het hoofdbestuur erg ver. De vorm van beheer die de werkgroep voor ogen staat, betekende dat het bovenplaatselijk toezicht wordt gewijzigd in 'toezien en advies'. De bevoegdheden van het huidige college van kerkvoogden – in een gefedereerde gemeente is dat het college van beheer – zouden voor een belangrijk deel worden ingeperkt en bij de kerkenraad worden neergelegd die tenslotte eindverantwoordelijk wordt gesteld voor het totale beleid, inclusief dat van de financiën.

In een bijeenkomst met de provinciale afdelingen op 9 februari 1985 te Amsterdam geeft het hoofdbestuur aan dat deze regeling alleen geldt voor de z.g. gefedereerde gemeenten. Voor de gemeenten die geen federatieve samenwerking met de gereformeerde kerk aangaan, blijft de huidige regeling, zoals neergelegd in de ordinanties 16 en 18 van de kerkorde, van kracht.

Maar verschillende afdelingsbesturen, waaronder Utrecht, zijn bevreesd dat wanneer het grondvlak met deze regeling instemt, op korte termijn de ordinanties 16 en 18 worden herzien als opstap naar een beheersregeling voor de beheerscolleges van een gefuseerde Kerk. Veel afdelingsbesturen vinden dat het hoofdbestuur van de VVK teveel de lijn van de AKR volgt.

Gereformeerde kerk (1936) van Nieuw-Loosdrecht.

Na afloop van de bijeenkomst van 9 februari 1985, die niet door de voorzitter van de afdeling Utrecht kon worden bijgewoond, wordt verslag uitgebracht. Teleurgesteld wordt gereageerd op de houding van het hoofdbestuur dat de kant dreigt te kiezen van de AKR. Degenen

die bezwaar maakten, wijzen er op dat er inmiddels ook een synodale werkgroep is gevormd die de huidige ordinanties 16 en 18 bestudeert en waarbij de positie van het college van kerkvoogden in het geding is.

De afdeling Utrecht heeft ook met andere afdelingen contact gezocht, waaronder Zuid-Holland en Noord-Brabant-West, waar men dezelfde bezwaren tegen deze gang van zaken heeft. Mede dankzij de inbreng vanuit de provinciale afdelingen besluit het hoofdbestuur zich kritischer tegenover de voorstellen op te stellen. Het vindt dat bestuur en beheer elkaar niet mogen overrulen, maar gelijkwaardig aan elkaar moeten zijn.

Oudewater en Woerden naar Utrecht

De hervormde gemeenten Oudewater en Woerden behoorden tot 1 januari 1986 tot de kerkprovincie Zuid-Holland, maar als gevolg van een synodebesluit wordt de Provinciale Kerkvergadering van Utrecht, en dus ook de afdeling Utrecht, per 1 januari 1986 uitgebreid met de gemeenten Oudewater en Woerden.

Wijzigingen ordinanties 16 en 18

In juni 1988 wijdde de generale synode een eerste bespreking aan het rapport van de Werkgroep herbezinning ordinanties 16 en 18 van de kerkorde. Het hoofdbestuur van de VVK had eind 1987 op verzoek van het moderamen van de generale synode op dit rapport gereageerd. Het hoofdbestuur legde zijn ontwerpreactie tevoren voor aan de provinciale afdelingen, die daarmee op

regiobijeenkomsten aan de slag gingen. Ook de afdeling Utrecht deed dat. Het resultaat van die regiobijeenkomsten werd ingebracht in een bijeenkomst van hoofdbestuur en vertegenwoordigers van de afdelingen die in maart 1988 in Amersfoort werd gehouden.

Het resultaat van dit overleg was dat (de besturen van) de provinciale afdelingen geheel achter de reactie van het hoofdbestuur staan. De procedure is verder dat de synode in 1988 een eerste bespreking wijdt aan het rapport en de reacties die daarop zijn verkregen. Vervolgens wordt op basis daarvan de nota met voorstellen bijgesteld, waarna de stukken ter consideratie aan de classicale vergaderingen worden voorgelegd. In dit stadium zullen ongetwijfeld van kerkvoogdelijke zijde de nodige opmerkingen worden ingebracht. Tenslotte stelt de synode in een verdubbelde samenstelling in tweede lezing de kerkordelijke wijzigingen vast. Omdat de afdeling naar haar leden toe duidelijk wil maken waarom een kerkordewijziging noodzakelijk is, wordt tijdens de najaarsvergadering van 1988 het onderwerp "*De structuur van de Nederlandse Hervormde Kerk*" behandeld.

Een congres

Tijdens een buitengewone algemene vergadering op 20 oktober 1990, die het karakter droeg van een congres en zo druk werd bezocht dat men niet allemaal in één zaal kon, belegde het hoofdbestuur van de VVK een afzonderlijke bijeenkomst over de synodevoorstellen tot wijziging van de ordinanties 16 en 18 van de kerkorde.

De bedoeling van deze bijeenkomst, die werd geleid door de heer drs. G. van Soest (destijds 1e onder-voorzitter en sinds 1999 voorzitter van de VVK), was de colleges van kerkvoogden nader te informeren en te documenteren over de door de generale synode gedane voorstellen inzake de ordinanties 16 en 18. Er werd een vergelijking gemaakt met het door het hoofdbestuur in maart 1988 ingenomen standpunt over het eindrapport van de werkgroep herbezinning ordinanties 16 en 18. In de commissie had ook zitting de heer F. van der Kolk, die deel uitmaakte van het dagelijks bestuur van de VVK

Het hoofdbestuur had in zijn reactie o.m. gesteld dat uitgegaan moet worden van de grondgedachten, zoals die neergelegd zijn in de kerkorde van 1951. Op de voorgrond dient te staan dat de kerkenraad daarbij een concreet beleidsplan vaststelt. Dat is geen financieel- of beheersplan, maar een plan van het totale gemeentewerk, waarvan de financiën een onderdeel vormen.

De specifieke taak van het college van kerkvoogden brengt met zich dat begroting en rekening door het college van kerkvoogden dienen te worden vastgesteld. Het besluit van de generale synode, zoals dat aan de classicale vergaderingen is voorgelegd, wijkt daarvan af. Het synodevoorstel is o.a. om de begroting en rekening door de kerkenraad te laten vaststellen.

Kerkgebouw (1834) van de hervormde gemeente te Kamerik. De toren stamt uit de 15^e eeuw.

"Het hoofdbestuur wil graag in een open communicatie met zijn leden ingaan op alle facetten van deze voor onze gemeenten zo belangrijke zaak. Het is nu onze laatste kans tot bijsturing. Daarom mag op 20 oktober 1990 geen enkele kerkvoogdij ontbreken. Samen zijn we sterk!", aldus de voorzitter van de Vereniging, de heer mr. J.A. van Riessen, in zijn voorzitterskolom in "De Kerkvoogdij" van oktober 1990.

Compromis?

In maart 1991 kwam de kwestie rondom "Bestuur en beheer" uitvoerig in de synodevergadering aan de orde.

Na urenlange discussie besloot de synode, met achtenveertig stemmen vóór en vijf tegen, definitief akkoord te gaan met de voorstellen tot integratie van bestuur en beheer in de plaatselijke Hervormde gemeenten. Het Hervormd moderamen was de tegenstanders van de nieuwe regeling tevoren op belangrijke punten tegemoet gekomen. "Maar om de breedte van de kerk mee te krijgen", zoals synodepreses ds. B. Wallet zei, "en passend te reageren op de ontstane beroering, stelde het moderamen van de generale synode voor om de kerkenraad over de begroting te laten beslissen *in* overleg met het college van kerkvoogden en niet *na* overleg, zoals in de oorspronkelijke voorstellen stond.

De toenmalige secretaris van de VVK, de heer Th. L. van Hazel, vond dat de synode op aanvaardbare wijze heeft ingespeeld op de grote bezwaren van de kerkvoogdijen. Hij wees er op dat de kerkenraad op financieel gebied niets kan ondernemen zonder instemming van de kerkvoogdij.

Het synodebesluit houdt in dat alle gemeenten per 1 januari 1996 hun plaatselijk reglement moeten aanpassen aan de gewijzigde kerkordelijke bepalingen.

Het gemeentelijk beleidsplan

Tijdens de ledenvergadering van 9 april 1991 houdt de heer A. Noordsij, 2^e ondervoorzitter van het hoofdbestuur van de VVK, een inleiding over een gemeentelijk beleidsplan, een instrument dat ook in de inmiddels door de synode aangenomen wijzigingsvoorstellen van de ordinanties 16 en 18 van de kerkorde wordt genoemd. Bij een gemeentelijk beleidsplan gaat het er om dat duidelijk wordt: wat willen we, wat doen we nu en hoe bereiken we ons doel en tenslotte: wat gaat dat kosten.

Een beleid voeren is het nemen van besluiten en het sturen van processen om een bepaalde doelstelling te realiseren met behulp van de beschikbare financiële middelen en binnen een bepaald tijdsbestek. De heer Noordsij meent dat door het maken van een beleidsplan het beleid aan waarde wint. Er wordt geen zig-zag koers meer gevaren, maar er ontstaat duidelijk inzicht in de ontwikkelingen. Zo kunnen er o.m. bewuste keuzes worden gemaakt en door deze bewustwording is het straks ook gemakkelijker om het werk over te dragen aan opvolgers. Als kerkvoogd moet men in beginsel niet gaan schrappen in het geformuleerde beleid, maar aangeven wat er voor nodig is en of het uitvoerbaar is. Belangrijk is onderscheid te maken in prijsgevoelige uitgaven (zoals salarissen) en prijsongevoelige uitgaven (afschrijvingen). Maak rekenmodellen met een bepaalde aanname voor de jaarlijkse reservering en kijk of het op de lange termijn goed blijft gaan, zo besluit de heer Noordsij.

Gezamenlijke voorlichting

Vanuit het hoofdbestuur van de Vereniging is, toen de kerkordewijzigingen in tweede lezing door de synode waren aanvaard, actie ondernomen om de colleges van kerkvoogden te informeren over de nieuwe situatie die per 1.1.1996 in werking treedt. De afdelingsbesturen spelen daarbij een belangrijke rol, waarbij ook de afdeling Utrecht haar rol vervulde. Op 5 februari 1992 werd door de afdeling Utrecht een bespreking gehouden met vertegenwoordigers van de Provinciale Kerkvoogdijcommissie en van het Provinciaal College van Toezicht. De voorzitter van de afdeling, de heer W.G. Roseboom, die deze bespreking leidt, wijst erop dat het de bedoeling van deze bespreking is om de praktische gang van zaken naar aanleiding van het synodebesluit met elkaar te bespreken ten behoeve van onze gemeenten in de kerkprovincie van Utrecht.

Afscheid F. van der Kolk

Tijdens de bestuursvergadering van 12 maart 1992 wordt afscheid genomen van de heer F. van der Kolk, die sinds 1982 deel van het bestuur uitmaakte en de afdeling vele jaren als voorzitter heeft geleid. Bijna 30 jaar is de heer Van der Kolk betrokken geweest bij kerkvoogdelijke zaken; eerst als ouderling-kerkvoogd in

Kerkgebouw (1425) van de hervormde gemeente te Harmelen.

Amersfoort, vervolgens als bestuurslid van de afdeling en lid van het dagelijks- en hoofdbestuur van de Vereniging van Kerkvoogdijen.

De heer Roseboom bedankt hem voor wat hij voor het werk van de Vereniging in de afdeling Utrecht heeft verricht. In het bijzonder memoreert hij de kwaliteiten van de heer Van der Kolk op het gebied van de kerkorde, onderwerpen die in de afgelopen jaren bij zaken als het werken aan een federatieve beheersregeling

en de kerkordewijzigingen rondom bestuur en beheer veelvuldig naar voren zijn gekomen.

Cursus voor kerkvoogden

In het voorjaar van 1992 wordt gemeld dat er in de provincie Gelderland gestart is met een cursus voor kerkvoogden, waarvoor erg veel belangstelling bestaat. De cursus, die uit 5 avonden bestaat, kost f 50 inclusief de studiemap die men krijgt. Het gaat om basisinformatie over het werkterrein en het takenpakket van de ouderling-kerkvoogd. Een voorlopige peiling onder de aanwezigen op een vergadering geeft aan dat hiervoor ook in de provincie Utrecht interesse bestaat. In het najaar van 1992 is men hiermee begonnen en de reacties waren van dien aard dat besloten werd in 1993 nog een serie lesavonden te houden. Deze cursussen worden in nauwe samenwerking met de Provinciale Kerkvoogdijcommissie van Utrecht gehouden.

Concept-kerkorde voor de Verenigde Protestantse kerk en de daaruit voortvloeiende reorganisatie van het bovenplaatselijk apparaat

Op de ledenvergadering van 9 februari 1994 houdt de heer J. van Vliet, 2^e secretaris van het hoofdbestuur van de Vereniging, een inleiding over de concept-

kerkorde voor een toekomstige Verenigde Protestantse Kerk in Nederland en de daaruit voortvloeiende reorganisatie van het bovenplaatselijk apparaat. Het uitgangspunt is volgens de heer Van Vliet dat de plaatselijke gemeente daarbij centraal dient te staan, dat bestuur en beheer niet te scheiden zijn, maar wel te onderscheiden, waarbij de kerkenraad eindverantwoordelijk is. Het college van kerkvoogden/kerkrentmeesters houdt eigen bevoegdheden. Ook een zekere vorm van toezicht op de plaatselijke gemeente is noodzakelijk ter bescherming van de eenheid binnen het kerkverband, hetgeen o.m. betekent dat er op provinciaal en regionaal niveau een orgaan is ter ondersteuning van de plaatselijke gemeente.

Uitgangspunt moet zijn dat de plaatselijke gemeente het hart van de kerk is. Dat verdraagt zich niet met de voorstellen van de Commissie Structuurvragen die o.m. een zware centralistische top voorstelt, op welk voorstel door zowel de Algemene Kerkvoogdijraad als de Vereniging afwijzend is gereageerd. Het organisatieadviesbureau van KPMG zal het verdere proces kritisch begeleiden. Van ons wordt verwacht dat we alert meedenken en reageren op toekomstige ontwikkelingen en dat we, zoals in Psalm 127 staat, alleen op Gods zegen mogen rekenen als de bouwlieden ook werkelijk bereid zijn aan het bouwwerk van de Kerk te werken, aldus de heer Van Vliet.

SBKG in Utrecht

Tijdens de ledenvergadering van 6 april 1995 houdt de heer H.W. Wiegman, directeur van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Groningen-Drenthe, een inleiding over de noodzaak om in elke afdeling van de Vereniging een Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen (SBKG) op te richten. Nadat de heer Wiegman op alle aspecten gewezen heeft waarom in alle afdelingen van de VVK een SBKG operationeel behoort te zijn, blijkt hiervoor grote belangstelling te bestaan.

Besloten wordt dat het afdelingsbestuur op dit onderwerp zal terugkomen door op korte termijn met concrete plannen te komen. Vervolgens wordt besloten de colleges van kerkvoogden door middel van een enquête te vragen of men tot een dergelijke stichting zou toetreden. Daarop wordt door ruim 50 pct. positief gereageerd. Eind 1995 wordt de SBKG Utrecht opgericht en wordt een aanvang met de werkzaamheden gemaakt.

Gebruik en onderhoud van het kerkorgel

Bij de bestuursbespreking over de invulling van 1998 wordt voorgesteld in dat jaar een buitengewone ledenvergadering in 1998 te organiseren over het onderwerp kerkorgels. Gedacht wordt aan de locatie van de St. Joriskerk in Amersfoort, waarbij voorlichting en informatie over het orgel wordt gegeven, o.a. over het onderhoud aan het kerkorgel. Besloten wordt deze bijeenkomst op 28 februari

Kerkgebouw (1813) van de protestantse gemeente van Tienhoven (Utr.).

1998 te houden, waarbij dr. W.J. Diepeveen, oud-voorzitter van de Orgelcommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk, een inleiding zal houden onder de titel "Ons rijke orgelbezit". De directeur van orgelbouwer Flentrop, de heer J.H. Steketee, zal iets vertellen over de restauratie van het Naberorgel en het onderhoud van orgels in het algemeen. Na afloop wordt er een broodmaaltijd gebruikt en is er de mogelijkheid om onder leiding van een gids een rondleiding door de kerk mee te maken. Het werd een zeer geanimeerde bijeenkomst, die door ruim 50 aanwezigen werd bijgewoond.

Streekvergaderingen

In navolging van de door de afdeling Noord-Holland gehouden streekvergaderingen die succesvol verliepen, heeft het bestuur van de afdeling Utrecht in 1998 een begin gemaakt met het organiseren van streekvergaderingen. Daartoe is de provincie in vijf regio's verdeeld en het ligt in de bedoeling jaarlijks met een reeks van vijf vergaderingen de gehele provincie te bestrijken. De bedoeling hiervan is dat de kerkvoogden in de gelegenheid worden gesteld hun ervaringen en problemen met kerkvoogdelijke zaken tijdens deze bijeenkomsten aan de orde te stellen en daarover met collega-kerkvoogden van gedachten te wisselen.

In 1998 zijn er twee bijeenkomsten belegd. De aanpak sluit goed aan op de dagelijkse praktijk van de kerkvoogd en blijkt in een behoefte te voorzien. In 1999 zal, naast de jaarlijkse ledenvergadering, dit initiatief verder worden uitgebouwd.

Ontwikkelingen rond de quotisatieregeling in gemeenten en de visie van het hoofdbestuur VVK

Op de ledenvergadering van de afdeling die op 22 maart 2000 in gebouw "De Voorhof" te De Bilt plaatsvond, hield de secretaris van de Vereniging, mr. B. van den Broek, een inleiding over de noodzaak van een quotisatieregeling en het nut van deze regeling. Hij wees er op dat er een samenhang is met de kerkstructuur, namelijk het synodaal-presbyteriaal kerkverband waar de ambten "de dienst" uitmaken. Voor de noodzakelijke continuïteit is het belangrijk dat er een bovenplaatselijke organisatie is die het werk van de vrijwilligers en de plaatselijke beroepsmensen (predikanten) ondersteunt. Deze ondersteuning kost geld en dat geld moet door de gezamenlijke leden van de kerkelijke gemeenten, dus in wezen alle gemeenten bij elkaar, worden opgebracht. Bij de verdeling kan gedacht worden aan een bedrag per lid, maar dan krijg je een lastige discussie omdat niet alle leden actief zijn in het betalen van hun kerkelijke bijdrage (de z.g. nulbetalers). Bij de quotisatieregeling die voor de nieuwe kerk (fusie van de

Grote kerk (1450) van de hervormde gemeente te Loenen aan de Vecht.

Nederlandse Hervormde Kerk, Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden) gaat gelden, moet het uitgangspunt zijn dat:

- het quotum tot de gebruikelijke kosten van een gemeente behoort;
- een nieuwe regeling eenvoudig van opzet moet zijn;
- 1 gulden is 1 gulden, dus geen onderscheid maken in de herkomst daarvan (levend geld of geld uit beleggingen).

Het beste vertaalt zich dit in een percentage van de inkomsten van de gemeenten, aldus de heer Van den Broek, die er aan herinnert dat toen de Vereniging in 1920 werd opgericht zij Galaten 6 vers 2 in haar vaandel droeg: *"Draagt elkanders lasten en vervult alzo de Wet van Christus"*.

Kerkgebouw (1887) van de hervormde gemeente te Waverveen.

De VVK in het verleden, het heden en in de toekomst

Tijdens de ledenvergadering van 3 april 2001 hield de voorzitter van de Vereniging, drs. G. van Soest, een inleiding over de Vereniging van Kerkvoogdijen in het verleden, het heden en de toekomst. De heer Van Soest herinnert er aan dat de Vereniging sinds haar bestaan opgekomen is voor de stoffelijke aangelegenheden van de plaatselijke gemeenten, voorzover niet van diaconale aard, en die van de Kerk in haar geheel. Zij deed dit vanuit haar doelstelling. Dat betekende dat zij het soms geheel oneens was met het beleid dat de generale synode voorstaat. In de overlegsfeer probeerden verenigingsbestuurders het bestuur van de Kerk ervan te overtuigen waarom bepaalde zaken naar de mening van de Vereniging anders zouden moeten. Maar ook al had het bestuur van de Vereniging gelijk, het kreeg niet altijd gelijk, met als gevolg dat de synode bepaalde zaken aannam waarmee de Vereniging niet gelukkig was.

In het voortraject doen verenigingsbestuurders via contacten met leden van de classes en de generale synode er alles aan om de Kerk van de visie van de Vereniging te overtuigen. Maar wanneer de generale synode een besluit genomen had, dan legde de Vereniging zich daarbij neer. Het verleden heeft dat bewezen bij zaken zoals de Raad van Beheer, de Kerkorde van 1951 en de daaruit voortvloeiende wijzigingen in de positie van het college van kerkvoogden. Maar ook zaken uit het nabije verleden en het heden, zoals het gemeentelijk

beleidsplan, de aanpassing van het beheersreglement in 1991 en de huidige ontwikkelingen om te streven naar een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland.

De heer Van Soest wijst er op dat van de ouderling-kervoogd verwacht wordt dat hij zich dienstbaar opstelt. Niet zoals vroeger, toen er kerkvoogden waren die zich als regenten gedroegen. Neen, de ouderling-kerkvoogd moet dienstbaar zijn, want de Kerk en het beheer moeten "Samen-léven", maar ook "Sàmen-leven". Het beheer is een essentieel onderdeel van de kerkenraad. Soms roept dit spanningen op wanneer bestuur en beheer samen het beleid van de gemeente uitstippelen, doordat in de kerkenraad de immateriële zaken de hoogste prioriteit genieten. De visie van de kerkvoogd, die zich voor de randvoorwaardelijke taak geplaatst ziet, kan daar wel eens haaks op staan. Maar ook in dit soort situaties moet het beheer zich dienstbaar opstellen, waarbij het er per slot van rekening om gaat dat de stoffelijke zaken, of, zoals de nieuwe kerkorde dit noemt, de 'vermogensrechtelijke aangelegenheden van de gemeente' worden gediend.

Ondanks het feit dat in een multiculturele samenleving zoals de onze, de Kerk niet meer erkend en herkend wordt als de eigentijdse vrijwilligersorganisatie, is er hoop. Meer dan in het verleden het geval was, zal de Kerk zich waar moeten maken. Het feit dat men zich enkel en alleen als Kerk presenteert, is onvoldoende om op steun en medewerking van de overheid te rekenen.

De Kerk biedt iets waaraan de samenleving behoefte heeft. Dat betreft o.a. aandacht voor de mens en de jongeren in onze gemeenschap in het bijzonder. Dat heeft alles te maken met gemeenteopbouw. De Kerk zal er dan ook altijd blijven, want wat God begonnen is, laat Hij nooit meer los, zo besluit de heer Van Soest.

De Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) komt bij u thuis

Het bestuur van de afdeling Utrecht besluit om in 2005 en 2006 enkele regioavonden te beleggen onder de titel "De VKB komt bij u thuis". De bedoeling is om aan de hand van een checklist, die de colleges van kerkrentmeesters tevoren krijgen toegezonden en waarin alle aspecten van het kerkrentmeesterlijk beheer aan de orde komen, de zaken door te nemen en stil te staan bij die onderwerpen waarmee men eventueel plaatselijk problemen heeft. De eerste bijeenkomst werd belegd op 27 oktober 2005 en werd namens het Centraal Bureau bijgewoond door de heer R.M. Belder, chef de bureau. Achtereenvolgens kwamen aan de orde het gemeentelijk beleidsplan, ARBO- en personeelszaken, hoe om te gaan met vrijwilligers, de verzekeringen die men via de VKB kan sluiten, het nut van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen van Utrecht en de plaatselijke geldwerving. Na afloop van deze bijeenkomst vonden de aanwezige kerkrentmeesters het een prima initiatief om op een dergelijke voorlichtingsbijeenkomst in klein verband

Kerkgebouw (1679) van de protestantse gemeente te Nigtevecht.

gedetailleerd in te gaan op zaken waarmee zij dagelijks als ouderling-kerkrentmeester te maken hebben.

Daarna volgden nog vier avonden, te weten op 28 november 2005 te Kamerik, 9 februari, 30 maart en 20 april 2006 resp. te Amersfoort, Doorn en Zeist.

Kerkbalans Nieuwe Stijl

In het voorjaar van 2006 werden door de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving (RPG), waarmee de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer sinds 1973 nauw samenwerkt, voorlichtingsbijeenkomsten gehouden over de resultaten van een onderzoek naar een nieuwe communicatiestrategie voor de plaatselijke geldwerving. De voorzitter van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving, de heer D.G. Bijl die tevens lid is van de RPG, leidt deze besprekingen en bereikt in ongeveer anderhalf jaar zo'n 900 kerkrentmeesters. Tijdens de jaarvergadering van de afdeling Utrecht die op 3 april 2006 wordt gehouden, houdt hij een inleiding over Kerkbalans Nieuwe Stijl, waarbij hij geassisteerd wordt door de heren E. Fokkema en R.M. Belder.

De toekomstige structuur van onze gemeenten

Drie jaar later, namelijk op 16 maart 2009, houdt de heer D.G. Bijl, die intussen ook lid van de Stuurgroep "Werk in de wijngaard" is, een inleiding over een noodzakelijk in te voeren nieuwe structuur van de plaatselijke gemeenten omdat

die jaarlijks met een krimpend ledental te maken hebben. De Stuurgroep, die onder voorzitterschap staat van de oud-minister van Landbouw prof. dr. C.P. Veerman, heeft in een aantal kernthema's aangegeven welke noodzakelijke wijzigingen ingevoerd dienen te worden. Als gevolg van een jaarlijks krimpend ledental zullen de inkomsten in de gemeenten nominaal dalen. Het is dan geen automatisme meer dat iedere gemeente over een eigen predikant beschikt. Er zal veel meer vanuit een regio b.v. de classis samengewerkt moeten worden. Anderzijds zullen predikant en kerkelijk werker zich op een meer eigentijdse wijze moeten specialiseren. Het sinds vele jaren bestaand studieverlof van predikanten moet volgens de Commissie Veerman vervallen. Predikanten moeten zich kunnen specialiseren in het behalen van een master bestuurskunde, liturgie, dogmatiek of theologie. Het werk van de classis moet beperkt worden tot het voeren van geloofsgesprekken.

Het geheel betekent een forse omslag en vergt een grote investering waarvoor de Solidariteitskas kan worden aangewend. Tenslotte wijst de heer Bijl erop dat de generale synode op 24 april 2009 het rapport van de Commissie Veerman behandelt. Wanneer de generale synode haar werk serieus wil nemen, kan zij niet anders dan gaan in de richting zoals de Commissie Veerman die aangeeft, zo besluit de heer Bijl zijn boeiende betoog.

Regiobijeenkomsten

In 2010 worden zes regiobijeenkomsten gehouden met de bedoeling elkaar over tal van praktische kerkrentmeesterlijke beheersvraagstukken te informeren. De voorzitter van de afdeling, de heer W.G. Roseboom, wijst op de drie elementen waarin de taken van de VKB tot hun recht komen, namelijk belangenbehartiging, dienstverlening en kennisinstituut. Hij wijst op de bijzondere positie van de Vereniging in de Kerk, namelijk niet polariserend, maar complementair en flankerend aan de Kerk. Diverse bestuursleden hebben zitting in organen van de Kerk. Verder wijst hij op de plaatselijke geldwerving, activiteiten rondom gebouwen, monumenten en begraafplaatsen en de verzekeringen waarmee de VKB zich bezig houdt, alsmede het maandblad "Kerkbeheer".

Daarna krijgt de voorzitter van de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen van Utrecht, de heer G. de Klerk, gelegenheid om aandacht te vragen voor de activiteiten van deze stichting. Volgens de systematiek zoals die in 2006 werd toegepast tijdens de regiobijeenkomsten "De VKB komt bij u thuis" worden veel vragen gesteld op het terrein van het kerkrentmeesterlijk beheer. Kerkrentmeesters waarderen het dat zij periodiek door het bestuur van de afdeling Utrecht in de gelegenheid worden gesteld om door middel van deze regiobijeenkomsten elkaar te informeren over kerkrentmeesterlijke zaken ten

Marekerk (1913) van de protestantse gemeente De Meern.

dienste van de plaatselijke gemeenten die deel uitmaken van de afdeling Utrecht van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer.

Dienstverlening aan gemeenten

Op 14 maart 2011 hield de afdeling Utrecht aan de vooravond van haar 75-jarig bestaan de voorjaarsvergadering in De Bilt, die door een 45-tal kerkrentmeesters werd bijgewoond.

De voorzitter van de afdeling, de heer W.G. Roseboom, stond bij een aantal evenementen stil, waaronder de jubileumbijeenkomst van de afdeling in het kader van het 75-jarig bestaan, die zal plaatsvinden

op 24 september 2011.

Stichting Intermediair Kerkomroep Nederland (SIKN)

Hierna krijgen de vertegenwoordigers van SIKN gelegenheid een presentatie te geven over de nieuwe mogelijkheden van kerktelefoon met beeld. De heer M. Doornenbal deelt mee dat SIKN in 2001 is opgericht met het oog op het ontwikkelen van alternatieven voor KPN-telefoon.

Vervolgens geeft de heer D. van Heteren een uiteenzetting over de techniek. Aan de hand van een schema bespreekt hij een drietal zaken, namelijk:

- de kerk met de opnameapparatuur, de zender en de verbinding en de vrijwilligers die voor de bediening zorgen;
- kijk- en luisterplatform met een centraal landelijk platform, waarbij het beheer door de kerkrentmeester kan worden uitgevoerd; en
- kijken en luisteren dat op drie manieren kan: via de PC, via SimPC en via Set-topbox en TV. Er geldt een korting op de belkosten. De luisteraar betaalt niets.

Kerkgebouw (1931) van de hervormde gemeente te Vinkeveen.

Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Utrecht (SBKGU)

Voor de pauze krijgt de heer R. Krol, bestuurslid van de SBKGU, gelegenheid een presentatie te geven over het werk van de stichting. De SBKGU geeft colleges van kerkrentmeesters die als donateur van de stichting zijn aangesloten, adviezen op het terrein van restauratie van met name monumentale kerkgebouwen.

Naast contacten met bij de restauratie betrokken partijen, kan zij ook het contact met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed onderhouden. Ook geeft de stichting adviezen bij aanpassing van het interieur van de kerk.

Kantoor der Kerkelijke Goederen (KKG)

Na de pauze wordt het programma voortgezet met een presentatie door de heer ing. L. ten Hooven, rentmeester en specialist bij aan- en verkoop van kerkgebouwen, over het werk van het KKG. Aan het KKG, dat destijds KGG (Kantoor der Geestelijke Goederen) heette, zijn vijf rentmeesters verbonden, terwijl 450 colleges van kerkrentmeesters en diakenen, alsmede overige instellingen tot het klantenbestand van KKG horen. KKG voert het beheer over ruim 10.000 ha grond en 180 panden. Naast het beheer van gronden houdt het KKG zich bezig met het uitvoeren van incidentele opdrachten. De heer Ten Hooven wijst er voor de goede orde nog op dat herbelegging in gronden een relatief interessante belegging is, met een rendement van circa 3 pct.

Kantoor Kerkelijke Administraties (KKA)

Hierna krijgt zijn collega van het KKA, de heer W. den Dikken, het woord die een presentatie verzorgt over de administratieve dienstverlening. Het KKA is in 1996 ontstaan en voortgekomen uit het KKG. Het KKA begon met 2 medewerkers en dat aantal is inmiddels uitgebreid naar 41. Het KKA is in alle financiële zaken een specialist en zorgt voor de vereiste continuïteit in de gemeente. Het KKA kan veel werk uit handen nemen van de colleges van kerkrentmeesters. Naast het

verzorgen van de financiële administratie, kan KKA ook de salaris- en traktementenadministratie voeren.

Stichting Kerkelijk Geldbeheer (SKG)

Tenslotte vertelt de heer R. Chr. Scheffers van SKG over het werk van SKG ten behoeve van de plaatselijke gemeenten. SKG is een financiële dienstverlener en is een betrouwbare partner bij financieringen. Zij werkt nauw samen met het Nationaal Restauratie Fonds en heeft oog voor hetgeen zich op plaatselijk vlak op kerkrentmeesterlijk gebied afspeelt.

P.E. Veldhuizen 25 jaar bestuurslid

Na iedereen bedankt te hebben voor zijn inbreng tijdens deze voorjaarsbijeenkomst, staat de voorzitter tenslotte stil bij het 25-jarig jubileum van de heer P.E. Veldhuizen uit Driebergen-Rijssenburg als bestuurslid en o.a. als secretaris-penningmeester van de afdeling Utrecht. Hij memoreert de zeer zorgvuldige wijze van werken van de heer Veldhuizen en zijn grote inzet voor het werk van de provinciale afdeling Utrecht van de VKB. De voorzitter laat die dank vergezeld gaan van een attentie en bloemen.

De voorzitter van de afdeling, de heer W.G. Roseboom (rechts), feliciteert de heer Veldhuizen en overhandigt hem bloemen met een attentie.

Vanuit de plaatselijke gemeenten

Dit deel van het gedenkboek over 75 jaar provinciale afdeling Utrecht omvat memorabele berichten over beheerszaken uit de plaatselijke gemeenten in de afgelopen driekwart eeuw: berichten over kerkbouw, financiën en andere kanten van het kerkelijk leven. Dat levert vaak bijzondere inkijkjes op in het gemeentelven, ook in vroegere tijden. Deze kronieken zijn weergegeven in alfabetische volgorde van de gemeenten waar ze betrekking op hebben.

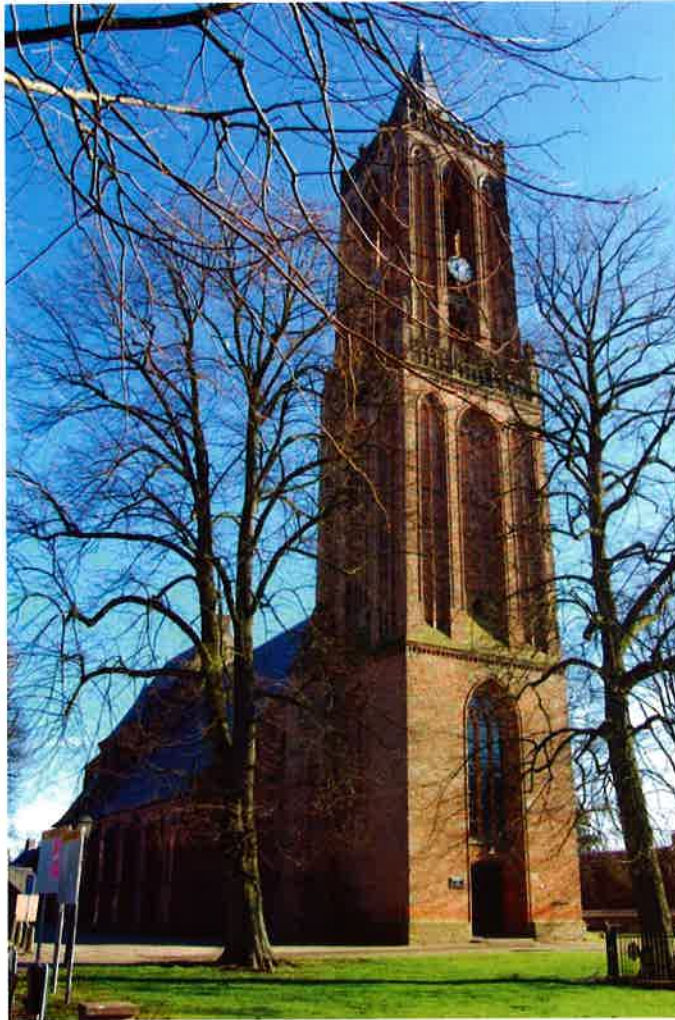
Restauratie kerk Abcoude voltooid

In het voorjaar van 1976 werd de restauratie van het kerkgebouw in Abcoude voltooid. De kerk, gebouwd aan het eind van de 15^e eeuw, werd gedurende de jaren 1968-1975 zeer fraai in haar oude luister teruggebracht door het aannemingsbedrijf Van der Sluijs en Van Dijk te Hardinxveld-Giessendam. De totale kosten bedroegen f 3.150.000. Over het subsidiabele gedeelte daarvan is door rijk, provincie en gemeente resp. 50, 10 en 35 pct. subsidie (totaal dus 95 pct.!!) verleend.

Door de zeer sterk gestegen kosten tijdens de restauratie was het niet meer mogelijk het orgel, dat deels uit de 18^e eeuw dateert, te restaureren en opnieuw op te bouwen. Verwacht wordt dat, nadat de schulden van de kerkrestauratie zijn afgelost, de restauratie van het orgel ter hand wordt genomen. Bijna twintig jaar later, namelijk op 6 december 1995, werd in deze kerk door de toenmalige Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en wetenschappen, drs. A. Nuis, het Werkplan Monumentenzorg "Op de bres" ge-presenteerd.

Dorpskerk (14^e eeuw) van de protestantse gemeente Abcoude.

*Andrieskerk (15^e eeuw)
van de hervormde ge-
meente te Amerongen.*

Gerestaureerde kerk Amerongen weer in gebruik

Op 27 augustus 1952 werd na een restauratieperiode van veertien maanden de kerk van de hervormde gemeente te Amerongen weer in gebruik genomen. De oude driebeukige kruiskerk, gebouwd van baksteen en tufsteen, daterend uit de 13^e eeuw en uitgebreid in de 15^e eeuw, was zodanig in verval geraakt dat reeds in 1938 werd besloten overheidssubsidie voor restauratie aan te vragen.

In de loop van 1949 begon de architect, de

heer J.G.A. Heineman uit Velp, met de eerste restauratiefase. In 1951 werd dit werk, dat f 64.887 kostte, beëindigd. De tweede fase bestond o.m. uit het vernieuwen van de houten kerkraden en het afsteken en opnieuw behandelen van de pleisterlagen. Hiermee was een bedrag van f 113.627 gemoeid. Het rijk droeg daaraan f 87.648 bij. De werkzaamheden werden uitgevoerd door de firma M. van Manen en Zoon uit Amerongen.

Ethiek van kerkelijke geldwerving

Heel wat kerkvoogden worstelen met de vraag hoe de financiële eindjes aan elkaar geknoopt moeten worden. De kloof tussen inkomsten en uitgaven wordt steeds groter, zo schrijft een van de Amersfoortse predikanten in "Hervormd Amersfoort"

van 28 maart 1969. De kerkvoogdij zal steeds een persoonlijker beroep, een appèl, op de gemeenteleden moeten doen. De betreffende predikant noemt daarbij o.m. het volgende:

- Het is belangrijk dat gemeenteleden aan de hand van de begroting kunnen zien hoe het met de financiën gesteld is, maar het is veel doelmatiger wanneer hierover een helder en voor iedereen begrijpbaar artikel in het kerkblad wordt opgenomen. Goede voorlichting aan de gemeente is een eerste vereiste.
- Een goede samenwerking tussen kerkvoogdij, diaconie en (centrale) kerkenraad is noodzakelijk.
- Kerkbouw ja, maar alleen indien dit in de toekomst gaat in oecumenisch perspectief met inschakeling van stedelijke instanties, van een socioloog, enz.
- Decentralisatie in die zin dat een wijkgemeente nog meer aandacht moet geven aan het onderhoud van het eigen gebouw.
- Zoveel mogelijk persoonlijk bezoek ook in verband met de kerkelijke bijdrage.
- De kerk moet niet schromen wereldlijke bronnen aan te boren en dus niet bang zijn om aan bedrijven een gift te vragen.
- De predikant bij de geldwerving betrekken door aan het begin van het jaar een speciale zondag te beleggen waarbij de predikant zijn verkondiging baseert op het thema "Geld..... een geestelijke zaak", aldus het bericht in het kerkblad van Amersfoort.

Blijkbaar heeft dit artikel aanstekelijk gewerkt bij de predikanten, want in een kerkblad van eind 1969 blijkt dat in de Johanneskerk voortaan bij het collecteren de predikant niet wordt overgeslagen. Door het meedoen aan de collecte onderstreept de predikant dat hij gewoon deelneemt aan de gemeenschap der gelovigen, zo luidde één van de overwegingen.

Maar hierin zitten ook de kernelementen die bij de latere actie Kerkbalans naar voren kwamen, zoals de persoonlijke benadering, goede voorlichting naar de gemeenteleden, samenwerking met de kerkenraad inclusief het college van diakenen en het betrekken van de predikant bij de plaatselijke geldwerving.

Sint Joriskerk Amersfoort bestaat 750 jaar

In september 1998 was het 750 jaar geleden dat de Sint Joriskerk van de hervormde gemeente van Amersfoort in gebruik werd genomen. Het was maar een klein kerkje, het kerkje waarvoor het altaar in 1248 aan de bisschop van Utrecht, Otto van Holland, werd gewijd. Dit betekende dat de bouw van het oudste kerkgebouw van Amersfoort was voltooid.

In 1337 kwam een uitbreiding van de kerk in de vorm van een kruiskerk gereed. Deze kerk werd tegen de reeds lang bestaande toren aangebouwd. In 1340

Sint Joriskerk (1284) van de protestantse gemeente van Amersfoort.

woedde er in Amersfoort een grote stadsbrand. In die tijd waren de meeste huizen uit hout opgetrokken, zodat een ergens beginnende brand snel om zich heen greep. Deze brand liet ook de Sint Joriskerk niet ongemoeid. Bij het herstel heeft men de hele noordwand moeten herbouwen.

Rond 1400 startte men opnieuw met een uitbreiding die enkele tientallen jaren duurde. Geldgebrek was mede de oorzaak van deze lange periode. De kerk kreeg toen de vorm van een hallenkerk, namelijk een kerk waarin de

beuken even hoog zijn. De Sint Joriskerk heeft drie beuken. Verdere uitbreidingen volgden en zo ontstond er in 1543 een kerk die in hoofdzaak gelijk is aan de kerk in zijn huidige vorm. Deze vergroting werd ten dele rondom de toren gerealiseerd waardoor die in de kerk kwam te staan.

In de periode 1963-1969 vond een grondige restauratie plaats. Er kwamen nieuwe banken, een centrale verwarming en de kerk werd verrijkt met een koororgel en een drie-register orgelpositief.

Het was in die periode dat de Amersfoorter B. Pon en zijn echtgenote mevr. Pon-Parlevliet zich bij notariële akte verplicht stelden alle restauratiekosten te betalen voor zover die de komende zeven jaar ten laste van de hervormde gemeente zouden komen. Dat zou de heer en mevrouw Pon op ongeveer f 1.000.000 komen te staan. De restauratie van de kerk, die plaatsvond in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, werd gesubsidieerd door rijk, provincie en gemeente. De hervormde gemeente moest een bedrag van f 700.000 opbrengen. Rekening houdend met de kostenstijgingen werden de uiteindelijke kosten voor de hervormde gemeente op f 1.000.000 begroot .

Het Naberorgel (1845) van de Sint Joriskerk van Amersfoort.

Het grote orgel dat in 1845 door Naber uit Deventer werd gemaakt, kreeg toen een plaats op het in Nederland unieke oksaal. In 1970 maakte het orgel na een restauratie een draai van 180°; het werd toen gesitueerd in het middenschip aan de westzijde van de kerk.

Maar ondanks zorgvuldig onderhoud dat regelmatig aan de kerk wordt gepleegd, is incidenteel niet te ontkomen aan een grotere restauratie. Op basis van een meerjarig onderhoudsplan worden jaarlijks herstelwerkzaamheden aan de Sint Joriskerk uitgevoerd. Echter, in 2008 wordt het gebouw bedreigd door een aantal

bouwkundige gebreken. De historische eiken kapconstructies worden aangetast door de bonte knaagkever. Deze houtaantaster heeft een agressieve uitwerking waardoor kapverbindingen losraken en de samenhang en stabiliteit verloren dreigen te gaan. Herstel daarvan is dan ook dringend noodzakelijk.

Het Amersfoortse bureau Van Hoogevest Architecten heeft een restauratieplan opgesteld voor alle onderdelen. Behalve het herstel en de behandeling van de houtconstructies moet ook de oorzaak van de aantasting zo goed mogelijk worden weggenomen. Bekend is dat de houtaantastende kevers en zwammen het best gedijen in warme en slecht ventileerde ruimten. Vandaar dat ook de ventilatie in de kappen wordt verbeterd.

Door de teloorgang van de stabiliteit in de kappen en de verbindingen met de trek balken raken ook de onderliggende gemetselde gewelven ontzet. Een verontrustende scheurvorming is het gevolg. Het restauratieplan voorziet dan ook in het herstel van de gemetselde gewelven en de gepleisterde afwerklaag.

Een derde onderdeel vormt het herstel van het zuidportaal. Door de keuze van een verkeerde vervangende natuursteen bij restauratiewerkzaamheden in het verleden, is restauratie van de markante ingangspartij nodig. Ook de leibedekking

van dit portaal moet worden vervangen. Met deze restauratie waarmee in 2009 een aanvang is gemaakt, is € 1,5 miljoen gemoeid.

Nieuwe kerk Amersfoort

Op zaterdag 20 december 1952 werd de nieuwe kerk in het Bergkwartier, de Bergkerk genaamd, gelegen aan de Prins Frederiklaan in gebruik genomen. Hoewel er al vanaf 1930 plannen bestonden om in deze zich sterk uitbreidende wijk een kerk te bouwen, werd eerst in 1946 een bouwcommissie geïnstalleerd en in januari 1951 werd besloten aan de architecten Pothoven en Zuiderhoek opdracht te geven tot het bouwen van een kerk met 500 zitplaatsen, nevenruimten en een kosterwoning voor f 240.000.

Daarna ontwikkelde de kerkelijke gemeente zich zodanig dat het noodzakelijk werd het gebouw met enkele lokaliteiten uit te breiden. Er komt een kapel waarin zowel de vroegdiensten als de rond-de-15-diensten, het zaterdagavondgebed, kleine trouwdiensten e.d. gehouden kunnen worden. De kapel krijgt een afmeting van 8 x 14 m, zodat er voor circa 150 personen plaats zal zijn. Voorts is in de verbouwing opgenomen de inrichting van een ontvangsthuis van 65 m². Het ontwerp voor deze uitbreiding is gemaakt door ir. G. Pothoven uit Amersfoort.

Kerkgebouw "De Hoeksteen" (1984) van de protestantse gemeente Austerlitz.

Hervormde kerk De Bilt 350 jaar

Eind april 2002 bestond de hervormde kerk in de Bilt 350 jaar. In 1652 werd de kerk gebouwd voor veertig gezinnen in De Bilt en omgeving die de protestantse godsdienst beleden. De Staten van Utrecht gaven daar op 8 oktober 1650 opdracht voor en verleenden f 12.000, genoeg om de kerk en de predikantswoning te bouwen en de kosten te onderhouden.

Eind april 2002 werd het 350-jarig jubileum tijdens een speciale kerkdienst herdacht.

Dorpskerk (1652) van de hervormde wijkgemeente die deel uitmaakt van de protestantse gemeente te De Bilt.

Noorderkerk in Bilthoven

Op 22 mei 1955 werd de Noorderkerk van de hervormde gemeente te Bilthoven in gebruik genomen. De kerk is een centralistische dwarskerk, d.w.z. dat het liturgisch centrum zich in het midden van de lengtezijde van het gebouw bevindt.

De Noorderkerk is gebouwd naar ontwerp van architect ir. J.B. Baron van Asbeck uit Driebergen. De mozaïeken boven de ingang werden door Gunhild Kristensen gemaakt van materiaal dat zij vond op het bouwterrein; zij stellen voor: de Ware Wijrank, de duif van Noach en het Lam Gods met kruisvaan. In de klokkenstoel hangen twee klokken uit de torenluidklokgieterij Concordia uit Midwolde. Op beide klokken staat: 'Jacobus van Bergen heeft mij gegoten te Midwolde anno 1955'. Op de grote klok staat: 'De jeugd van Bilthoven schonk mij, om de gemeente te roepen tot de gemeenschap met Jezus Christus'. Op de kleine: 'De burgerlijke

gemeente van De Bilt schonk mij¹. De kosten van de bouw, inrichting en nieuw meubilair en het orgel bedroegen ruim f 150.000. Dat deze kosten tot dit bedrag beperkt konden blijven, was mogelijk gemaakt doordat het aannemersbedrijf van Gebr. Van Rossum uit Bilthoven het gebouw tegen kostprijs heeft gebouwd.

Het is de gewoonte dat zodra een gebouw onder de kap is en de vlag wordt gehesen aan de bouwlieden een oorlam wordt aangeboden. Ds. H.H. van Herwerden, die aan de hervormde gemeente Bilthoven verbonden was, brak met deze gewoonte. Want toen de Noorderkerk onder de kap was, heeft hij de bouwlieden met een korte toespraak een bijbeltje aangeboden.

Nieuwe kerk in Bilthoven

De wijkgemeente-West in Bilthoven mocht op 9 februari 1964 de nieuwe kerk in gebruik nemen. De kerk heeft een kerkzaal met 120 zitplaatsen. Twee nevenzalen, die door middel van vouwdeuren zijn te scheiden, bieden nog 200 extra zitplaatsen. Het nieuwe orgel, dat door Gebr. Van Vulpen uit Utrecht werd gemaakt, was in november 1964 gereed. De architect van de kerk was de heer H. Geels uit Arnhem.

Blauwkapel-Groenekan

Op 16 maart 1953 werd begonnen met de bouw van de nieuwe hervormde kerk te Groenekan die in de plaats komt van de door de oorlog verwoeste kerk. Onder leiding van architectenbureau G. en ir. T. van Hoogevest te Amersfoort wordt het werk uitgevoerd door aannemersbedrijf A. van Voskuyl te Groenekan.

Kerkgebouw (1953) van de hervormde gemeente Blauwkapel-Groenekan.

De kerk bestaat uit een rechthoekige ruimte, bestemd voor 330 personen, met een door togen gescheiden gang. Achterin bevindt zich boven de consistoriekamer een galerij waar behalve voor het orgel nog plaats is voor 60 personen.

De totale bouwkosten bedroegen f 107.000. Als compensatie voor geleden oorlogsschade werd f 26.000 ontvangen, de diaconie leende een bedrag van f 20.000, terwijl de gemeente zelf gedurende een aantal jaren f 46.000 bijeen bracht. Daardoor was er nog een tekort van f 15.000, welk bedrag werd gefinancierd door een hypotheek op de pastorie.

Tijdens de openingsplechtigheid, die op 25 november 1953 plaatsvond, gaf de president-kerkvoogd mr. H.H. Schuller een overzicht van de bouwactiviteiten, waarna hij het kerkgebouw aan de kerkenraad ter beschikking stelde.

Gotisch kruiskerkje Blauwkapel gerestaureerd

Het kleinste gotische kruiskerkje in ons land staat in Blauwkapel, in het gedeelte van de gemeente Maartensdijk. De kerk staat in het hart van het fort Blauwkapel dat in de negentiende eeuw werd gebouwd als onderdeel van de Hollandse Waterlinie. Tijdens de oorlog was het fort bezet door de Duitsers, die ook het kerkje, dat voor de hervormde eredienst werd gebruikt, in beslag hadden genomen.

Na de bevrijding kreeg het kerkje diverse bestemmingen, maar al snel was het idee om tot restauratie over te gaan. In september 1957 werd het kerkje voor de symbolische prijs van f 1 aan een stichting verkocht die het kerkje zou gaan restaureren en exploiteren. De restauratiekosten beliepen ongeveer f 100.000, waarvoor de Stichting Blauwkapel bijdragen hoopte binnen te krijgen van het rijk, provincie, gemeente en particulieren.

In september 1958 kon met de restauratie worden begonnen, waardoor het kleine waardevolle kerkje in zijn oude glorie werd hersteld. Het kerkje, dat uit omstreeks 1450 dateert, heeft grote architectonische betekenis en kunsthistorische waarde.

Kerk Breukelen weer in gebruik

De hervormde kerk van Breukelen is in augustus 1980 na een restauratie weer in gebruik genomen. Het bedehuis dateert uit de vijftiende eeuw, maar is gebouwd rondom een oudere kerk. De totale kosten van de restauratie bedroegen f 2,8 miljoen, waarvan ruim f 150.000 niet subsidiabel is. Aan subsidies van rijk, provincie en gemeente werd bijna f 2,2 miljoen ontvangen, zodat er voor de hervormde gemeente, inclusief kosten van beplanting, verlichting en bestrating rondom de kerk een bedrag resteerde van f 713.195. Het restauratiefonds bedroeg f 300.000, dankzij bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Vanuit

Pieterskerk (15^e eeuw) van de hervormde gemeente Breukelen.

de Generale Kas werd f 175.000 ontvangen, terwijl de gemeente zelf door individuele giften en activiteiten f 110.000 bijeen bracht.

Restauratie kerk Bunnik

Het college van kerkvoogden heeft begin juli 1954 de restauratie van het kerkgebouw aanbesteed. Aan de restauratie wordt bijgedragen door rijk, provincie en gemeente. Het plan is dan tevens een nieuwe verwarmingsinstallatie aan te brengen, nieuwe banken en een nieuwe preekstoel. Op 3 juni 1955 werd de uit 1200 daterende kerk van de hervormde gemeente Bunnik in gebruik genomen. Oorspronkelijk opgetrokken in de romaanse stijl, die

nog het beste in de toren bewaard is gebleven, is van de kerk en het koor in de loop der jaren veel van het karakter verloren gegaan. Een belangrijke restauratie vond in 1840 plaats. Reeds in 1939 waren er plannen om tot restauratie over te gaan maar door allerlei oorzaken is deze uitgesteld. Maar het dak verkeerde in een dermate slechte staat dat langer uitstel onverantwoord was. Met steun van de provincie en het gemeentebestuur en de kerkelijke gemeente zelf, die f 20.000 bijeen bracht, is de restauratie ter hand genomen.

Nieuwe kerk in Den Dolder

Reeds in 1938 overwoog men over te gaan tot de bouw van een hervormde kerk aan de Dolderseweg hoek Pleineslaan in Den Dolder. De totale bouwkosten werden op f 30.000 begroot. De hervormde gemeente beschikte reeds over f 7.500, terwijl nog een toezegging binnen kwam van f 7.000. Maar kennelijk is het niet tot nieuwbouw gekomen, want eerst in december 1953 werd de Maria Christinakerk, zoals de kerk genoemd wordt, officieel in gebruik genomen. Het fraaie naar prinses Marijke vernoemde kerkgebouw, werd voorlopig in plaats van de geprojecteerde gebrandschilderde ramen voorzien van noodglas. Verwacht

werd destijds dat de gebrandschilderde ramen in de loop van 1954 zouden worden aangebracht.

Koningshof Doorn vergroot

Aan de grote zaal van het Doornse zalencentrum "De Koningshof", die aan het Kerkplein achter de Maartenskerk van Doorn is gelegen, is in 1994 een zijvleugel aan gebouwd. Daarmee is de capaciteit van 90 zitplaatsen uitgebreid tot 245.

Sinds 1984 zijn de ruimten voor kerkelijke activiteiten geconcentreerd rond de Maartenskerk. De oude kapel aan de Langbroekerweg werd afgestoten en een nieuw zalencentrum "De Koningshof" werd achter de kerk gebouwd. Dat was in de eerste plaats om te voorzien in de behoeften van de hervormde gemeente en daarnaast voor allerlei nevenactiviteiten, zoals bijeenkomsten, vergaderingen, lezingen e.d. door andere organisaties.

Maartenskerk (1200) van de protestantse gemeente van Doorn. Deze kerk is één van de oudste kerken in de provincie Utrecht.

Kerkbouwactie Driebergen

Voorafgegaan door een huis-aan-huis verspreide folder startte in het voorjaar van 1963 een kerkbouwactie onder het motto "5 x 5". Het was de bedoeling dat in vijf jaar tijd vijf projecten zouden worden aangepakt, namelijk een nieuwe kerk in wijk 3, een kerk in het geprojecteerde uitbreidingsplan "Wildbaan", verbouwing en voorzieningen aan de Loolaankerkzaal en de Grote kerk, en de bouw van een kapel

Grote kerk (1927) van de protestantse gemeente Driebergen.

op het terrein van "Kerk en Wereld". Door een honderdtal medewerkers werden alle hervormden bezocht, met als resultaat dat in mei 1963 de eerste f 100.000 aan toezeggingen en giften bereikt was.

Morgensterkapel Driebergen in gebruik

Op 5 februari 1966 nam de hervormde gemeente Driebergen de nieuwe Morgensterkapel in gebruik. De kerkzaal die een oppervlakte heeft van 170 m² kan 300 personen bevatten. Naast de kerkzaal bevindt zich in het gebouw

een consistoriekamer, een spreekkamer voor de predikant, een jeugdruimte en diverse andere ruimten.

De totale kosten van de kapel bedroegen f 275.000, inclusief de grond. De leiding bij de bouw was in handen van de architecten W. van der Horst en F. Boot. De werkzaamheden werden uitgevoerd door de firma W. Boot & Zoon, terwijl de firma Flentrop het orgel leverde.

Eemnes-Buiten

Aan het eind van de jaren vijftig van de vorige eeuw was er in Eemnes-Buiten grote bezorgdheid over het verval van de kerk die uit 1352 dateert. De situatie is dan zo dat de kerk 's winters niet meer verwarmd kan worden.

Door het loszitten van ramen, lekkages van het dak en door het losraken van metaalwerk is het verblijf in de kerk verre van aangenaam. Hoewel er voor de kerkgangers niet direct gevaar bestaat, zal een restauratie niet langer uitgesteld mogen worden. De hervormde gemeente, die 600 zielen telt, beschikt over een

restauratiefonds van f 25.000, maar er is echter een investering van f 300.000 nodig. Een bijdrage van het rijk is niet voor 1960 te verwachten.

Het heeft dan ook tot 1966 geduurd voordat met de restauratie werd begonnen, want vanaf het voorjaar van 1967 is de geheel gerestaureerde kerk weer in gebruik. Onder leiding van architect Briët en Van Uggelen is het vervallen gebouw weer in zijn oorspronkelijke staat teruggebracht. Het vroegere tongewelf is weer in eigen stijl uitgevoerd. De preekstoel uit 1604, het koorhek uit 1816 en het doophek uit 1649 verfraaien het interieur. Ook delen van de uit veertiende eeuw stammende koorbanken hebben weer een plaats in het kerkgebouw gevonden. Verder is het nieuwe interieur geheel aan het oude aangepast.

Kerkelijke ontwikkelingen in Houten

De hervormde gemeente van Houten is een gemeente die lang bestaat, want aan het einde van de zestiende eeuw drong de Reformatie ook in Houten door. Abraham Jansz. van Diepenbrouck deed als eerste hervormde predikant zijn intrede in 1596. Pas in de tweede helft van de twintigste eeuw groeit de veelkleurigheid vooral als gevolg van de uitbreiding van het dorp Houten. In 1983 ontstaat er een buitengewone wijkgemeente uit de gereformeerde kerk en uit mensen die het in de Pleinkerk, dus de monumentale Dorpskerk, niet konden vinden. Deze gemeente groeit via het proces van Samen-op-Weg tot de protestantse gemeente van Houten (Opstandingskerk). In 1986 deelt de hervormde gemeente zich nog een keer. De hervormde (buitengewone) wijkgemeente 'Sion' ontstaat uit mensen die zich rekenen tot het midden van de Gereformeerde Bond. Deze gemeente komt jarenlang 's morgens samen in de

Sionkerk (2008) van de protestantse gemeente Houten.

Johannes Bogermanschool en 's middags in de Pleinkerk. Op 19 november 2008 betreft deze gemeente haar nieuwe kerkgebouw, die de naam Sionkerk krijgt. De gemeente heeft op dat moment ongeveer 600 leden en doopleden. De vorming van de Protestantse Kerk in Nederland in 2004 trok ook haar sporen in Houten. De hervormde wijkgemeente Pleinkerk besluit niet mee te gaan in de fusie tot de Protestantse Kerk in Nederland en sluit zich in meerderheid aan bij de Hersteld Hervormde Kerk. Een aantal leden van de wijkgemeente Pleinkerk, dus de Hervormde gemeente van Houten, zet deze gemeente voort en houdt in de jaren 2007 en 2008 kerkdiensten in de Pleinkerk. Op 14 mei 2009 voegt de classis Utrecht de hervormde wijkgemeente Pleinkerk samen met de Hervormde wijkgemeente Sion (van bijzondere aard) tot de hervormde gemeente Houten. De samenvoeging houdt onder andere in dat de ledenbestanden van beide (wijk)-gemeenten zijn samengevoegd.

Hervormde kerk (15^e eeuw) te Jaarsveld.

Eeuwenoude kerk van Jaarsveld weer in gebruik

Op 26 november 1958 werd de geheel gerestaureerde kerk van de hervormde gemeente te Jaarsveld weer in gebruik genomen. Bij de ingebruikneming werd door de burgerij als herinnering aan het leed tijdens de oorlogsjaren en aan de bevrijding een gebrandschilderd raam aangeboden. De oude gotische kerk van Jaarsveld is vermoedelijk een van de oudste van deze provincie, zoals Jaarsveld een van de oudste kerkdorpen is. In documenten uit 1276 is er sprake van een parochie Jaarsveld, die moet bijdragen aan de kosten van de kruistochten. Voor de oorlog (1940-1945) werden de eerste restauratieplannen gemaakt en na de oorlog werd het werk aangepakt.

Tienjarenplan in Jutphaas

In januari 1970 is aan aannemersbedrijf Lagerweij te Werkhoven, onder architectuur van de heer G.S.M. Ligbrink te Vreeswijk, opdracht gegeven tot restauratie van de pastorie te Jutphaas. De oplevering vond in juni 1970 plaats en de totale restauratiekosten bedroegen f 120.000, waarvan rijk en gemeente

samen 80 pct. voor hun rekening namen, terwijl van de provincie nog een bijdrage verwacht werd. De restauratie van de pastorie was voorlopig de laatste fase van het 10-jarenplan waarin zowel de kerk, het verenigingsgebouw 't Geinlicht, als de pastorie zeer grondig zijn gerestaureerd.

Hervormde kerk Kockengen weer in gebruik

Op 12 november 1958 droeg de kerkvoogdij de geheel gerestaureerde Hervormde kerk van Kockengen, na een periode van drie jaar restauratie, weer over aan de kerkenraad. De reden dat de restauratie drie jaar in beslag nam, hield verband met het feit dat er diverse technische moeilijkheden waren die opgelost moesten worden. De dichtgemetselde ramen van het koor werden uitgesloopt en het verzakte muurwerk werd versterkt door een gewapend betonconstructie.

Vergaan metselwerk werd verwijderd en daarbij bleek dat dit op verscheidene plaatsen was stuk gevoren, zodat grote delen vernieuwd moesten worden.

Ook de fundatie eiste een deugdelijke voorziening. Bij het weghakken van de bepleistering van de toren bleek de later aangebrachte ommanteling zo goed als los te zitten. Met het torenherstel en de restauratierestauratiewerken aan de westgevel van de kerk kwam de oorspronkelijke profilering van dichtgemetselde ramen bloot. Omdat de trekbinden en kapconstructie sterk door worm en verrotting waren aangetast, moesten deze grotendeels worden vernieuwd. In de van gemetselde traceringen voorziene ramen kwam weer een passende glas in lood bezetting van antiek glas.

Bij die gelegenheid zijn drie gebrandschilderde ramen aangebracht. Als geschenk van de provincie Utrecht, een raam dat Mozes en Jozua voorstelt. Het tweede raam, geschonken door de stad Utrecht, stelt de Ark van Noach voor en het derde

*Kerkgebouw
(15^e eeuw) van
de hervormde
gemeente te
Kockengen.*

raam, een geschenk van de gemeente Kockengen, stelt voor de boom des levens naar de Openbaring van Johannes. Ook het interieur onderging een grote gedaanteverwisseling. In de kerk zijn nieuwe eikenhouten banken aangebracht. Met de nieuwe zitplaatsenindeling verdwijnen ook de z.g. 'eigen zitplaatsen', een instelling die tot allerlei misstanden aanleiding had gegeven. De totale kosten belopen f 433.000. Hiervan betaalt het rijk 65 pct., de provincie Utrecht 10 pct. en de gemeente Kockengen 15 pct. De eigen bijdrage is f 43.000, verhoogd met de niet subsidiabele kosten, zoals de verwarming en interieur, waarmee een bedrag van circa f 50.000 gemoeid is. Doordat het rijk de financiering tijdelijk moest stopzetten, moesten leningen worden afgesloten tot een bedrag van f 120.000, wat de kerkvoogdij per jaar f 4.000 aan rente kost. De leningen werden afgesloten bij E.C.L.O.F. tegen 3 pct., bij diverse gemeenteleden eveneens 3 pct. en bij de Boerenleenbank te Kockengen tegen 4 ½ pct.

Op 11 september 1993 heeft kunstenares Annet Min het laatste gebrandschilderde raam van het kerkgebouw onthuld. Bij de restauratie van de kerk in 1958 werd, zoals hiervoor is vermeld, één van de gebrandschilderde ramen geschonken door de burgerlijke gemeente. De kosten van dit laatste raam, waarop het Pinksterfeest staat afgebeeld, bedragen f 45.000. Er was reeds f 25.000 toegezegd; de resterende f 20.000 kwam van een onbekende gever.

De Michaëlskerk (1300) van de hervormde gemeente te Leersum. Het kerkelijk centrum "De Kolk", dat in 1971 werd aangebouwd, is achter de kerk gelegen.

Kerkelijk centrum Leersum

In het najaar van 1971 werd het nieuwe kerkelijk centrum "De Kolk" van de hervormde gemeente Leersum in gebruik genomen. De oude kerk, die aan de Rijksstraatweg is gelegen, was te klein geworden zodat men behoefte had aan dit centrum. In dit centrum zullen diensten worden gehouden die in het bijzonder bestemd zijn voor de jeugd en de leden die in het zuiden van Leersum wonen.

Kerkelijk centrum Leusden

Begin 1963 zijn er plannen voor de bouw van een kerkelijk centrum dat f 155.000 gaat kosten. Het centrum krijgt een grote zaal, die verkleind kan worden, een voorportaal met keuken, een predikantskamer, een consistoriekamer en een fietsenstalling. Het centrum zal in Hamersveld komen. In verband met de snelle ontwikkeling van de gemeente zijn er plannen voor splitsing in twee wijkgemeenten, namelijk Hamersveld en Leusbroek, hetgeen betekent dat er ook een tweede predikantsplaats wordt gevestigd.

Gerestaureerde kerk Loenen weer in gebruik

Op 29 maart 1950 werd de gerestaureerde kerk van de hervormde gemeente te Loenen aan de Vecht weer in gebruik genomen. Op 11 juni 1945 werd het gebouw door brand verwoest. Om de kerk weer te gaan herbouwen, werd een collecte in de gemeente gehouden die het bedrag van f 23.000 opbracht. Onder leiding van architect, de heer F.B. Jantzen, werden de herstelwerkzaamheden verricht.

De oude consistorie is verdwenen en het koor, dat van nieuw meubilair is voorzien, is een geschikte ruimte voor de kerkenraad geworden. Een half jaar later, namelijk op 28 september 1950, werd het orgel van de kerk weer in gebruik genomen. Dit orgel, dat door de firma D.A. Flentrop uit Zaandam was gebouwd, was het eerste orgel dat geheel onder auspiciën van de Orgelcommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk tot stand was gekomen.

Kerk Lopik wordt gerestaureerd

Het kerkgebouw van de hervormde gemeente Lopik wordt gerestaureerd. Aanvankelijk was het plan een nieuwe kerk te bouwen en werd een sloopvergunning aangevraagd voor afbraak van de oude kerk. Dit is geweigerd met de argumentatie dat het rijk bereid is subsidie voor de restauratie te verstrekken.

Aan de hervormde gemeente, die 600 zielen telt, zal gevraagd worden opnieuw een financiële krachtsinspanning te leveren. In 1964 vindt er een zeer grote en ingrijpende restauratie plaats van de kerk die eerst in 1967 gereed is. Tijdens deze restauratie is er een aantal muurschilderingen tevoorschijn gekomen.

Salvatorkerk (1469) van de hervormde gemeente Lopik.

Honderdvijfentwintig jaar kerk in Maarsbergen

Langs de A 12 richting Arnhem ziet de automobilist ter hoogte van Motel Maarsbergen links een gedrongen torentje met spits net boven de bomen uitsteken. Dat is een van de drie gebouwen waarin de hervormde gemeente van Maarn Maarsbergen-Valkenheide kerk houdt. Geen van die drie kerken heeft zij zelf tot stand gebracht. De ene is betaald door het Ministerie van Justitie als onderdeel van het opvoedingsgesticht Valkenheide, de tweede is geschonken ter nagedachtenis van de schrijver Maarten

Maartens, en de derde – die vanaf de weg te zien is – is door “het kasteel” gebouwd, ruim 125 jaar geleden. Pas toen de drie preeklocaties er waren, werd de hervormde gemeente gesticht.

Ruim 125 jaar geleden was Maarsbergen een buurtschap temidden van hei en heuvels tussen Woudenberg in het noorden en Leersum in het zuiden. Er woonden wel enkele rijken in de buurt, maar zolang de heidegrond onverdeeld bleef, leken er weinig kansen op een economische ontwikkeling die de basis zou moeten vormen voor een zelfstandige dorpsamenleving met daaruit voortvloeiend kerkelijk gemeentelven.

Hoewel Maarsbergen kerkelijk onder Doorn viel, gingen daar maar weinigen naar de kerk. De dorpingen gingen liever niet die kant op en de berg over, maar gingen in Woudenberg ter kerke; de bewoners van het kasteel gingen naar Leersum, in tegenovergestelde richting. In de tweede helft van de negentiende eeuw had de zoon van kasteelheer Du Bois na het overlijden van zijn vader het plan om in Maarsbergen een kerk neer te zetten. Tijdens diens leven kwam daar niets van, maar na zijn overlijden in 1881 bleek uit zijn nalatenschap een flink legaat (f 20.000) voor kerkbouw te zijn afgezonderd. Zijn zuster, vrouwe Geertruida Bok-du Bois, zette er nu haast achter en stak er zelf ook wat geld in. De totale kosten waren f 24.694,65½.

Voor ruim f 19.000 werd de bouw in 1883 aangenomen en op 20 juli 1884 is de kerk in gebruik genomen. Maar de opdrachtgeefster overleed in het najaar van 1883. De erfgenamen hadden er niet veel zin in om gezamenlijk de exploitatie van een kerkgebouw van een niet bestaande gemeente voor hun rekening te nemen. Na lang overleg besloot men de kerk over te dragen aan de enige twee kapitaalkrachtige personen ter plaatse, de kasteelheer zelf en een andere grondbezitter. Dat gebeurde om niet, maar de grond werd hen in bruikleen gegeven.

In 1951 deed de op één na laatste erfgenaam afstand van de grond, gevolgd door vier anderen die samen afstand deden. In datzelfde jaar deed ook de douarière Godin de Beaufort afstand van de opstallen en het kerkinterieur, met uitzondering van de familiebank. Zij behield overigens het avondmaalszilver, dat telkens voor de dienst moest worden aangevraagd en afgehaald en na afloop direct weer naar het kasteel moest worden teruggebracht. Eindelijk waren kerk, pastorie en grond geheel eigendom van de kerkelijke gemeente. De hervormde gemeente bestond toen al wat jaren. Voorlopig bleven de Maarsbergense hervormden na 1883 tot Doorn behoren. Wel werd er in het dorp pastoraal werk gedaan door evangelisten vanwege de Nederlandsche Evangelisch-Protestantse Vereniging. De kasteelheer liet voor hen een woning bouwen, die later pastorie werd. In 1910 meldt het Handboek van Van Alphen dat het opvoedingsgesticht vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk in Maarsbergen zal worden gevestigd. In verband daarmee worden stappen ondernomen de buurtschap Maarsbergen tot een zelfstandige gemeente te maken. Het duurde nog wel even voordat die stappen tot resultaat leidden. Wel opende Koningin Emma in 1913 het gesticht Valkenheide, met een eigen kerkzaal en een predikant-directeur. Maar Maarsbergen-dorp bleef evangeliesatiepost. In 1918 werd opgericht een *“Vereniging tot stichting eener zelfstandige nederlandsch hervormde gemeente Maarn en Maarsbergen”*.

Maar pas op de rijksbegroting voor 1927 werd een rijkstraktement van f 1.000 opgenomen en in dat jaar kon een gemeentetraktement van f 1.500 worden toegezegd en werd de gemeente zelfstandig.

Intussen was er in Maarn ook een kerkgebouw verrezen. Tussen Doorn en Maarn ligt het buitenverblijf Zonheuvel, waarvan de eigenaar onder het pseudoniem Maarten Maartens publiceerde. Toen hij in 1915 stierf, stichtte zijn weduwe te zijner nagedachtenis een kapel in Maarn. In 1918 werd die kapel overgedragen aan de *“Vereniging tot stichting”* die haar eigendommen in 1927 overdeed aan de nieuwe hervormde gemeente, aldus een gedenkboek dat in 1984 door het college van kerkvoogden werd uitgegeven. Inmiddels is er de protestantse gemeente Maarn-Maarsbergen gevormd die naast de kapel en de Dorpskerk, ook over de voormalige gereformeerde Ontmoetingskerk beschikt.

De Kapelkerk (1916) van de protestantse gemeente te Maarn-Maarsbergen.

Restauratie kerk Maarszen

Uit een plan om de hervormde kerk van Maarszen te restaureren blijkt dat de totale kosten worden begroot op f 250.000. Het rijk betaalt hieraan f 95.000, de provincie f 15.200 en de burgerlijke gemeente f 19.000. Uit de Kerkbouwactie van 1959 is een subsidie van f 6.000 toegezegd. De hervormde gemeente van Maarszen hoopte eind 1964 een bedrag van f 30.000 bijeen te hebben. Architect Stoker uit Utrecht heeft de plannen voor het opknappen van Maarszens oudste kerkgebouw uitgewerkt.

Gezamenlijk kerkcentrum in Maarszenbroek in gebruik

In Maarszenbroek, een wijk nabij Maarszen, is eind oktober 1976 het gezamenlijke kerkelijk centrum van de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk in gebruik genomen. De plaatselijke kerken voerden reeds begin 1969 verkennende besprekingen over de mogelijkheid van kerkbouw in Maarszenbroek. Er werd een gezamenlijke commissie gevormd die met de voorbereidingen aan het werk ging. Er werden contacten gelegd met de hervormde Generale Financiële Raad (GFR) en de gereformeerde Stichting Steun Kerkbouw (SSK) en men voerde besprekingen met het gemeentebestuur over grondreservering. Vier jaar later had de commissie een rapport klaar ter bespreking in de beide kerkenraden. Dat rapport bevatte de aanbeveling voor de bouw van een kerkelijk centrum, bestaande uit een kerkzaal

*Dorpskerk
(1519) van
de hervorm-
de gemeente
te Maarssen.*

met 500 zitplaatsen. Het geheel moest meer dan één functie vervullen. Door de Bouw- en Restauratiecommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk werd een ontwerpplan opgesteld met als resultaat dat de bouwkosten op f 1.240.000 uitkomen. Men kon rekenen op een rijkssubsidie van 20 procent van de totale stichtingskosten mits het project vóór 1 maart 1975 werd aanbesteed en gegund. Dat gebeurde op 28 februari 1975. GFR en SSK zegden eveneens subsidie toe.

De eerste paal ging op 17 september 1975 de grond in en ruim een jaar later, de zaterdag voor hervormingsdag, werd het kerkelijk centrum "De Ark" geopend.

De Grote of St. Janskerk van Montfoort

In 1283 wordt voor het eerst gesproken over een kerk in Montfoort. Dat is een éénbeukig gebouw geweest. Deze kerk was gewijd aan Johannes oftewel Sint Jan de evangelist. Op 5 december 1400 werd de kerk op verzoek van burggraaf Hendrik III door paus Bonifacius IX verheven tot kapittelkerk. De burggraven hadden hun thuis op het kasteel waar thans het stadskantoor gevestigd is. Door oorlogsgeweld gedurende de Hoekse (ridders) en Kabeljauwse (stadsbewoners) twisten, waarin de Montfoortse Hoeksgezinde burggraaf Jan III (1450-1521) een niet onbelangrijke rol speelde, werd dit kerkgebouw ernstig beschadigd. Om aan financiële middelen te komen voor herstel en uitbreiding van de kerk werd aan paus Innocentius VIII toestemming gevraagd om aflaten te mogen verkopen ten bate van het herstel en de vergroting van de kerk. Die toestemming werd in 1490 gegeven waarop de restauratie en uitbreiding werd voortgezet en de kerk de huidige omvang kreeg. Een 'aardige' wetenswaardigheid over de laatstgenoemde

*Grote of St. Janskerk (16^e eeuw)
van de hervormde gemeente te
Montfoort.*

paus is dat hij over de Waldenzen als volgt oordeelde: "Te wapen, en trap deze ketters onder de voet als giftige slangen." Ook was hij de stuwende kracht achter de heksenprocessen.

De Grote of Sint Janskerk is een laatgotische pseudo-basiliek, gebouwd in kruisvorm. Op 28 maart 1629 is door blikseminslag de kerk inclusief toren in vlammen opgegaan terwijl 72 woningen in de as werden gelegd. Ook het klokkenspel dat zich benevens de luidklokken in de toren bevond, is toen vernield. Vervolgens startte men een grootse restauratie,

die ertoe leidde dat anderhalf jaar later de kerk weer in gebruik kon worden genomen. Aan de vooravond van de ingebruikname werd in de herberg van Hendrick Jansz. Schilthouwer een etentje gegeven voor alle timmerlui met echtgenotes alsmede de koster en de kerkmeesters. Daarbij werden 37 kannen wijn en 18 vaten bier open gemaakt.

Drie klokken werden in 1630 geschonken door de toenmalige burggraaf De Merode. Deze wilde niet financieel tegemoet komen aan de restauratie van de kerk omdat hij rooms-katholiek was. Maar omdat het uurwerk en de klokken voor het algemeen belang dienst doen, deed hij deze schenking. Er is nog maar één klok over, want de middelste werd in 1913 wegens beschadiging verkocht aan de firma Eijsbouts te Asten en de kleinste klok is in 1943 door de bezetters gevorderd en naar Duitsland gevoerd. De westelijke gevel wordt gedomineerd door de toren, staande tussen de twee topgevels die de zijbeuken afsluiten. De toren telt vier geledingen en in de onderste geleding bevindt zich de ingang die niet gebruikt

wordt. Het kerkbezoek vindt plaats door de noord- en zuidingang. Boven de ingang bevindt zich nog een console waarop in vroeger tijden een heiligenbeeld heeft gestaan. De noordzijde van de kerk heeft zes spitsboogvensters met tracering en glas in lood. Naast elk venster is er een steunbeer gemetseld. Tegen de zuidzijde die bijna identiek is aan de noordzijde, bevindt zich de aangebouwde kapel. Tussen de steunberen zijn muurtjes gemetseld, de z.g. 'knekelhuisjes'.

Aan de oostzijde van de kerk bevinden zich de zijbeuken met afgesloten halve puntgevels. De absis, de koorsluiting, heeft vijf zijden, waarvan vier voorzien zijn van spitsboogvensters. De steunberen tussen de vensters zijn voorzien van smalle gotische nisjes waarin voor de reformatie zeer waarschijnlijk beeldjes hebben gestaan. De kerk is overdekt met elkaar kruisende zadeldaken. Als dakbedekking voor alle daken zijn leien gebruikt, die op de Rijnlandse manier zijn gelegd. Eind 1995 zijn ook de steunberen van leien voorzien om het vocht te weren. Toen zijn vanwege de arbo-wetgeving ook beveiligingshaken voor de dakwerkers op het dak aangebracht.

In de jaren 1978-1982 heeft een grote restauratie plaatsgevonden, waarmee een bedrag van f 8.500.000 gemoeid was. Onder leiding van ir. R. Visser werd het werk uitgevoerd door de Koninklijke Woudenberg te Ameide. Voor de kerkbrand in 1629 beschikte de kerk reeds over een orgel. Na de brand duurde het tot 1868 voordat weer een instrument werd geplaatst. Dat was een orgel van de firma Knipscheer uit Amsterdam. Maar omdat dit te klein werd, is dit in 1887 verkocht en werd in 1889 door de firma Van de Bijlaart te Utrecht een orgel geleverd. Omdat het orgel in 1903 in slechte staat verkeerde, plaatste de firma Vermeulen uit Woerden in 1904 het huidige orgel. In 1982 is het orgel door de firma Verschuieren uit Heythuisen gerestaureerd, die het in 2002 uitbreidde met een vrij pedaal. Het orgel telt nu 26 stemmen.

De adel in het kerkelijk leven van Nederlangbroek in de 19e eeuw.

Nederlangbroek, een dorp gelegen op de komgronden tussen Cothen en Doorn, is sinds de Reformatie een overwegend protestants dorp. Langs de Langbroeker wetering ligt een aantal kastelen/buitenplaatsen waarvan de adellijke bewoners eeuwen lang grote invloed hebben gehad op het kerkelijk bestuur. De leden van de kerkenraad werden destijds gekozen uit de gewone bevolking. Maar de adel had zitting in de colleges van kerkvoogden en notabelen. De kerkvoogden werden gekozen door een zogenaamd college van notabelen dat hiervoor speciaal eens per jaar in een aparte vergadering bijeen kwam.

Vanaf 1824 zouden 26 jaar lang drie van de vier zetels van het college van notabelen bezet worden door dezelfde aristocraten. Zo zou de in 1824 al 59-jarige kasteelheer Jan Hendrik Baron van Lynden van Lunenburg, lid van de Raad van

Kerkgebouw (14^e eeuw) en begraafplaats van de hervormde gemeente te Nederlangbroek.

State, later lid van de Eerste Kamer en lid van Provinciale Staten van Utrecht, pas in juli 1850, op 85-jarige leeftijd zijn functie als notabele van de hervormde gemeente neerleggen. Hetzelfde gold voor de kasteelheer van Hardenbroek, Gijsbert Carel Duco, die het in 1850 op zijn 81e voor gezien hield en voor de derde notabele die meer dan een kwart eeuw in het college zitting zou hebben. Dat was Jan Antonie Godin van Westrenen, bij zijn aantreden in 1824 met zijn 42 jaren tot de 'jonkies' behorend en sinds 1818 kasteelheer van Leeuwenburg dat hij van zijn vader had geërfd. Na 28 jaar trouwe dienst legde hij in 1852, twee jaar voor zijn dood, op 70-jarige leeftijd zijn functie neer.

De kerkvoogdij werd bemand door de kasteelheer van Sandenburg, Gijsbert Carel Cornelis Jan Baron van Lynden van Sandenburg. Naast hem kende het college van kerkvoogden personen die niet voortkwamen uit adellijke geslachten, maar wel langdurig in het burgerlijk bestuur van Langbroek zaten en, gezien het bedrag dat zij aan hoofdelijke omslag betaalden, zeker niet tot de armsten gerekend konden worden. Maar naast het sociaal-economische verschil was er ook een duidelijk religieuze tweespalt. Uit onderzoek blijkt dat de aristocratie in Nederlangbroek tot 1831 nog een aanzienlijke invloed in de kerk had, maar na 1831 haar greep op de kerk verloor en moest toezien hoe de orthodoxe bevolking zich, onder invloed van

de landelijke richtingsstrijd, steeds meer ging profileren. In het begin van de 19e eeuw heeft Nederlangbroek een aantal predikanten gehad die gerekend kunnen worden tot de z.g. 'Groninger richting', een groep theologen wier theorieën gestoeld waren op de grondslag van humanistisch en vooral dogmaloos christendom, strevend naar een geloofsgemeenschap waarin alle christenen in saamhorigheid zouden kunnen leven.

Tussen 1819 en 1831 werden predikanten door de kerkenraad op voorspraak van de consulent beroepen. Nu was in die kerkenraad de aristocratie niet vertegenwoordigd. Er is geen bewijs dat de adel tussen 1819 en 1831, de periode dat de 'verlichte' Groningers in Nederlangbroek neerstreken, de consulent souffleerde bij de voordracht van predikanten binnen de kerkenraad.

Met de bevestiging van Johannes Christiaan Eijkman, september 1836, kreeg Nederlangbroek een meer orthodoxe predikant. Intussen was in Nederlangbroek ook Wulfert Floor, wiens invloed als oefenaar in de provincies Utrecht en Gelderland in latere jaren aanzienlijk zou zijn, op het toneel verschenen. Floor was een in 1818 in Sterkenburg geboren boerenzoon en zou als belangrijke spreekbuis van de afgescheiden gemeenten vooral na 1844 zijn boodschap onder de boerenbevolking in het gebied verspreiden. Hij zou de diensten van predikant Eijkman regelmatig hebben bijgewoond. Er wordt wel geschreven dat Eijkman 'een man naar Wulferts hart' was. Het lijkt er echter op dat Eijkmans preken Floor toch te weinig voldoening gaven, want op 20 augustus 1838 sloot Wulfert Floor zich aan bij de afgescheiden gemeente van Hendrik Peter Scholte in Utrecht. De Nederlandse Hervormde Kerk was hem te liberaal en hij predikte voort over zonde en genade. Floor sprak vooral voor de armen, de eenvoudige arbeiders en boeren, hetgeen hij gratis deed en waarbij hij het collectegeld aan de armen schonk. Zijn preken - simpel van toon en voor een ieder te begrijpen - waren doorspekt met voorbeelden uit het dagelijks leven.

Rond 1850 was de oude generatie kasteelheren in de raad van notabelen en de kerkvoogdij vervangen door een nieuwe lichtung blauw bloed. Kasteel Sandenburg werd vanaf 1855 bewoond door Constant Theodore van Lynden van Sandenburg, kleinzoon van de in 1850 overleden hoog bejaarde kerkvoogd. Ook hij werd kerkvoogd. Hij was bij zijn aantreden in 1859 nog advocaat, vanaf 1860 lid van Provinciale Staten van Utrecht om in 1866 aan een zeer succesvolle landelijke politieke carrière te beginnen.

In 1868 zouden in Nederland en derhalve ook in Nederlangbroek, ingrijpende wijzigingen plaatsvinden in de manier waarop predikanten, ouderlingen en diakenen verkozen konden worden. Een nieuw Algemeen Reglement was in 1852

al in werking getreden, waarbij was bepaald dat kerkenraadsleden en predikanten voortaan zouden worden gekozen door een kiescollege.

In hoeverre veranderde de samenstelling van de Nederlangbroekse kerkenraad na de invoering van het kiescollege, dat voortaan de kerkenraad zou kiezen en predikanten zou beroepen? Geen van de na 1868 in Nederlangbroek nieuw gekozen kerkenraadsleden had ooit in de kerkenraad een functie bekleed. Ze werden echter gekozen door een kiescollege dat voor een belangrijk deel bestond uit oud-ouderlingen en oud-diakenen: de fakkel werd overgedragen. Slechts eenmaal zou blauw bloed doordringen in de kerkenraad: in 1872 werd graaf Van Zuylen van Nijevelt tot ouderling gekozen, maar hij zou niet verder komen dan één termijn van drie jaar. Het antwoord op de vraag in hoeverre de adel in het nieuwe kiescollege invloed kon uitoefenen op de predikantskeuze, moest nog enkele jaren op zich laten wachten.

Tegelijk met de instelling van het kiescollege in 1868 werden de colleges van notabelen en kerkvoogden samengevoegd tot de commissie van beheer, waarvan de leden verkozen werden door de stembevoegde lidmaten. In deze commissie bleef na 1868 de adel prominent aanwezig: de graaf Van Lynden van Sandenburg, Kneppehout van Sterkenburg en Van Hardenbroek. Opmerkelijk is wel dat leden van het kiescollege met grote regelmaat in de commissie van beheer te vinden waren en vice versa.

Vanaf de periode 1873-1900 had de adel weinig meer in te brengen bij het beroepen van predikanten. Tussen 1873, het jaar van overlijden van Adriaan van der Made, en 1900 zou de Nederlangbroekse hervormde gemeente doorlopend in het teken staan van het beroepen van predikanten en daarbij behorende kerkelijke twisten over de gewenste signatuur van de kandidaat.

De kasteelheren konden weer, na in Nederlangbroek sinds 1841 buitenspel te hebben gestaan, een rol gaan spelen bij het beroepen van predikanten. Zij wisten met drie personen in het kiescollege door te dringen. De rechtzinnige richting in het kiescollege bleef echter de boventoon voeren: de een na de andere orthodoxe predikant werd beroepen.

Het moet zuur geweest zijn voor de aristocraten om een dermate mondige en zelfbewuste boerenbevolking tegenover zich te treffen die zich met succes wist te handhaven op de sleutelposten binnen de dorpskerk. In feite was er sprake van een soort kerkelijke 'klassenstrijd', waarbij de invloed van de landadel langzaam maar zeker verminderde. Het heeft tot 1975 geduurd dat er adellijke invloed in het college van kerkvoogden aanwezig was. In dat jaar verdween de laatste adel uit het college van kerkvoogden van de hervormde gemeente van Nederlangbroek.

Kerkelijk centrum 'De Voorhof' in Nieuwegein-Zuid geopend

Ten zuiden van Utrecht is een satellietstad Nieuwegein ontstaan, waartoe in 1971 de burgerlijke gemeenten Jutphaas en Vreeswijk werden samengevoegd en de ruimte daarom heen werd opgevuld met nieuwbouw voor op den duur een bevolking van meer dan 60.000 inwoners. Jutphaas heet sindsdien Nieuwegein-Noord en Vreeswijk Nieuwegein-Zuid. Het dorp Vreeswijk, dat in 1970 ruim 5.000 inwoners kende, telde enkele jaren later 17.000 inwoners. Voor de Hervormde gemeente met zo'n 1.200 leden (waarvan 300 lidmaten) betekende deze groei problemen.

De monumentale Dorpskerk uit 1683 dreigde te klein te worden en was ook niet zo geschikt voor alle activiteiten van de groeiende kerkelijke gemeente. Aan architect Van Eck uit Gorinchem werd gevraagd een ontwerp voor een gebouw te maken, geschikt voor meerdere gebruiksdoelen met uitbreidingsmogelijkheden. Het bestaat uit een kerkzaal voor 200 personen, een ontmoetingsruimte voor 50 personen, een kerkenraadskamer en een jeugdruimte. De stichtingskosten, inclusief inventaris, komen uit op ruim f 900.000.

Er is destijds alles aan gedaan om de kosten te drukken door onder meer zelfwerkzaamheid van gemeenteleden. Schenkingen, collectes, acties, een bazaar, steun van de Gereformeerde Bond, de Generale Financiële Raad en meerdere fondsen brachten f 400.000 op. De gemeente heeft f 500.000 geleend, met als gevolg dat zij de komende tijd met een jaarlijkse last voor rente en aflossing van f 70.000 wordt geconfronteerd. Zonder hulp van buiten is dit niet op te brengen. Vandaar dat de gemeente zich heeft gewend tot gemeenten en particulieren buiten Nieuwegein. Daarbij wijst zij er op dat de kerkelijke gemeente geen enkele invloed heeft op de stedelijke ontwikkelingen, maar dat deze wel een roeping tot verkondiging en pastoraat opleggen. Het kerkelijk centrum werd in 1981 in gebruik genomen en intussen is de Hervormde gemeente schuldenvrij en is er, na meerdere missionaire projecten en evangelisten met ondersteuning door de IZB, sinds augustus 2010 een parttime 2^e predikant aan de gemeente verbonden.

Protestantse gemeente De Rank in Nieuwegein-Zuid

Het kerkgebouw aan de Lupinestraat bij het Lotusplantsoen in de wijk Hoog Zandveld is in 2007-2008 gebouwd. Eerder kerkte de Rankgemeente tot 16 maart 2008 in een multifunctioneel gebouw dat in 1975 aan de Nijemonde werd gebouwd voor de hervormde wijkgemeente Dijkveld en de gereformeerde kerk van Nieuwegein-Zuid. Dat moest plaats maken voor de plannen van de gemeente Nieuwegein voor de bouw van een nieuw woonzorg-dienstencentrum als onderdeel van het vernieuwingsplan voor de wijk Lekboulevard-Hoog Zandveld. De nieuwe kerk is ontworpen door het Amersfoortse architectenbureau Van

Kerkgebouw "De Rank" (2008) van de protestantse gemeente Nieuwegein-Zuid.

Hoogevest. De hervormde wijkgemeente Dijkveld en de gereformeerde kerk van Nieuwegein-Zuid zijn sinds 1986 met elkaar verbonden in het Samen-op-Weg proces, maar sinds 1969 werkten zij al samen. Die samenwerking groeide uit tot één gemeente met één kerkgebouw, één kerkenraad en twee predikanten. In het voorjaar werd het besluit genomen de hervormde gemeente Dijkveld en de gereformeerde kerk van Nieuwegein-Zuid te verenigen tot de protestantse gemeente van Nieuwegein-Zuid.

Het kerkgebouw aan het Lotusplantsoen is een ontmoetingscentrum voor jong en oud, niet alleen tijdens de zondagse erediensten, maar ook in gespreksgroepen of op koffieochtenden. Het liturgisch centrum in de nieuwe kerk is volgens de christelijke traditie op het oosten gericht.

Boven dat liturgisch centrum heeft het dak de vorm van een toren voorzien van de kerkklok uit de klokkenstoel die aan de Nijemonde stond. Aan de oostzijde heeft

de toren in de top een raam in de vorm van een glazen kruis, waardoor indirect licht op het liturgisch centrum valt.

De heraldiek in de oude dorpskerk van Nieuwer Ter Aa

Op 18 oktober 1956 werd de geheel gerestaureerde kerk, die naar alle waarschijnlijkheid uit 1138 dateert, na een grondige restauratie weer in gebruik genomen. De kerk van Nieuwer Ter Aa is een van de oudste van het Sticht en bevat een van de mooiste orgels. De restauratie die bijna 13 maanden in beslag nam, heeft ongeveer f 300.000 gekost. Rijk, provincie en gemeente droegen hieraan bij. Ter gelegenheid van deze ingebruikname werd een album samengesteld over de kerk, het dorp en de omgeving van Ter Aa. Daarin is o.m. vermeld dat de huidige kerk niet de eerste kerk was. Daarvoor was er ook een godshuis dat geheel van grijze tufsteen was.

In het dorp Nieuwer Ter Aa stond een kasteel, het huis Ter Aa. Dat was de woonplaats van de heer van Ter Aa, die eeuwenlang tevens de bestuurder was van de gerechtsheerlijkheid Ter Aa, bestaande uit het dorp en de naaste omgeving ervan. In 1673 werd dat kasteel verwoest. De heer van Ter Aa nam kort daarna zijn intrek in het huis Quackenburg dat op het kasteelterrein was gebouwd. De gerechtsheren en -vrouwen kwamen tussen het midden van de 11^e eeuw en 1864 achtereenvolgens uit de families Van der Aa, Van Renesse van der Aa en Van Reede van Ter Aa. De opvolging van deze geslachten werd bepaald door vererving.

Kerkgebouw hervormde gemeente Nieuwer Ter Aa (1475).

Op initiatief van de familie Van der Aa kreeg Nieuwer Ter Aa in 1138 toestemming een eigen kerk te bouwen. In die kerk genoot de heer van Ter Aa bepaalde voorrechten. Er bestonden dus nauwe banden tussen de gerechtsheer, het dorp en de kerk. De oude dorpskerk vertoont daarvan duidelijke sporen, vooral door de 224 daarin aanwezige familiewapens. Het meest opvallend daarvan zijn de kleurige wapens in glas-in-lood in de acht vensters van het koor van de kerk. Deze herinneren in het bijzonder aan de geslachten Van Renesse en Van Reede met hun voorouders en relaties. De Historische Kring Breukelen heeft hiervan studie gemaakt en heeft 95 pct. van deze wapens op naam gebracht.

Schape voor restauratiefonds kerk Nigtevecht

In 1956 verkeert de hervormde kerk van Nigtevecht in een slechte toestand. In 1951 is een restauratiefonds gevormd waarvoor via extra collecten behoorlijk geld bijeen is gebracht. Er is een zilveren-gulden-actie gevoerd en in de zomer van 1956 is men begonnen met een schapenactie. De kerk koopt schape, mag ze laten grazen op het land van de boeren en verkoopt ze daarna weer. De opbrengst is voor het restauratiefonds.

Restauratie kerk Renswoude

Het kerkgebouw van de hervormde gemeente Renswoude, dat in de jaren 1639-1641 werd gebouwd, was nodig aan restauratie toe. De kosten worden op f 180.000 geraamd. Het rijk geeft 50 pct. subsidie en de burgerlijke gemeente 30 pct. Van de provincie Utrecht wordt verwacht dat zij 10 pct. voor haar rekening neemt. Naast werkzaamheden aan de muren, zoals bepleistering e.d., zal ook het interieur een ander aanzien krijgen. De gerestaureerde kerk werd medio 1972 weer in gebruik genomen.

St. Cunerakerk Rhenen weer in gebruik

Op 20 december 1949 werd de gerestaureerde St. Cunerakerk van de hervormde gemeente te Rhenen weer in gebruik genomen. Tijdens een bombardement in april 1945 werd de toren zwaar beschadigd, terwijl ook de kerk zwaar werd gehavend. Eerder, namelijk in 1934, werd de kerk door een enorme brand getroffen. Er werd een verenigingsgebouw gebouwd waarin op zondag ook kerkdiensten konden worden gehouden. Dat gebouw, Irene geheten, werd in 1937 in gebruik genomen. Toch miste de gemeente nog belangrijke onderdelen die in deze grote monumentale kerk passen, zoals een monumentaal orgel en koperen lichtkronen.

Op 2 oktober 1957 werd het nieuwe orgel, dat gebouwd werd door Gebr. Van Vulpen uit Utrecht, in gebruik genomen. Nadat acht jaar daarvoor de gerestaureer-

Cunerakerk (1428) van de protestantse gemeente te Rhenen.

de kerk weer in gebruik was genomen, beschikte de gemeente toen weer over een nieuw orgel. Dank werd gebracht aan de plaatselijke orgelcommissie die door collecten en door andere acties een bedrag van f 40.000 bijeen had gebracht.

Nieuwbouw Rhenen

Medio 1970 is door de hervormde gemeente Rhenen een bouwterrein aangekocht waarop een wijkcentrum zal worden gebouwd. Het centrum zal plaats bieden aan circa 250 personen. Tevens kan de kerkzaal gebruikt worden voor gemeentevondens, uitvoeringen e.d. waarbij het liturgisch gedeelte van de kerkzaal kan worden afgescheiden. De wijkpredikant zal een eigen werkkamer krijgen. De totale

kosten zijn op f 610.000 begroot. Ingevolge de Wet premie kerkenbouw zal de hervormde gemeente circa 25 pct. rijkssubsidie ontvangen.

Oude Kerk Soest wordt gerestaureerd

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg (nu de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) meldde het college van kerkvoogden dat het in 1956 mag beginnen met de restauratie van de Oude Kerk aan de Torenstraat. Voor 1 januari 1956 moeten de restauratieplannen worden ingediend en de aanbesteding plaats hebben. De restauratie zal in drie fasen gebeuren. De uitvoering van het gehele plan kost f 150.000, waarvan de hervormde gemeente ongeveer f 80.000 voor haar rekening moet nemen. In laatstgenoemd bedrag zijn begrepen de kosten van vernieuwing van het kerkmeubilair en de aanleg van een centrale verwarmingsinstallatie waarmee totaal f 40.000 is gemoeid. De architecten G.H. Kleinhout en ir. A.J. van der Steur hebben een ontwerp gemaakt.

Ruim drie jaar later was de restauratie voltooid, want op 18 december 1958 vond de overdracht plaats van de gerestaureerde kerk. De totale kosten van deze restauratie bedroegen f 400.000. Rijk, provincie en gemeente verleenden subsidie, zodat er ten laste van de hervormde gemeente van Soest nog een bedrag overbleef van f 45.000.

Kerkvoogden aan het werk in Soesterberg

De hervormde gemeente van Soesterberg is een actieve gemeente, zowel pastoraal als kerkvoogdelijk. Sinds jaren was het een rustige, voornamelijk op het vliegveld georiënteerde gemeenschap. Na de oorlog heeft zij door nieuwbouw een grote uitbreiding ondergaan. Deze uitbreiding ging gepaard met een verschuiving van de dorpskern die o.a. tot gevolg had dat het hervormde wijkgebouw excentrisch en moeilijk bereikbaar kwam te liggen. Nieuwbouwplannen werden gemaakt en uitgevoerd. Tegenover de winkelgalerij aan de Buys Ballotlaan heeft de hervormde gemeente in 1961 een strook grond gekocht voor de bouw van een nieuwe kerk. De oude kerk aan de Luitenant Koppenlaan voldeed niet meer. Deze was gelegen ten noorden van de Amersfoortsestraat, terwijl Soesterberg zich aan de zuidkant ging uitbreiden. De kerkbouw werd behalve uit subsidie gefinancierd uit de inkomsten van levend geld en door een fonds dat door kerkvoogdelijke volharding gevormd kon worden.

De toenmalige predikant ds. A. Vroegop meldt in een brief van oktober 1965 dat gemeenteleden in de loop van oktober benaderd zullen worden voor de kerkelijke bijdrage voor 1966. "Het is dan mede aan u te bepalen hoe de komende tijd onze kerk herkend wordt: als een vermoeide bedelaar die genoodzaakt is zijn tijd te verdoen door het vragen van geld of als oriëntatiepunt waarbij de gemeenteleden

Vredekerk (1967) van de protestantse gemeente te Soesterberg.

hun weg hervinden en waarvoor zij bereid zijn diep in hun beurs te tasten, zodat de gemeente zo goed mogelijk haar taak kan uitvoeren.

Draagkracht is voor mij een zeer flexibel begrip. Uit mijn pastorale ervaring weet ik dat de geestelijke draagkracht enorm kan zijn bij zware lasten. De kerkvoogden zullen de gemeenteleden graag een richtlijn geven voor het bedrag dat u in 1966 denkt te geven. Zij zullen daarbij rekening houden met gemeenteleden die van een minimum moeten rondkomen. Zij zullen de draagkracht van de gemeente niet overschatten. De volgende folder zal u door een bezoeker persoonlijk ter hand worden gesteld en uw antwoord zal worden opgehaald", aldus ds. Vroegop die het geefgedrag van de gemeenteleden van de hervormde gemeente Soesterberg op deze wijze trachtte te stimuleren.

De kerken van Utrecht

Gebruik historische kerken Utrecht veilig gesteld

De Domkerk, Jacobikerk, Janskerk, Nicolaïkerk en de Buurkerk kunnen de eerste tien jaar bij de Samen-op-weg-gemeenten Utrecht in gebruik blijven. De Buurkerk is weliswaar aan de burgerlijke gemeente van Utrecht verhuurd ten behoeve van het Museum van Speelklok tot Pierement, maar de andere historische gebouwen kunnen bij de betreffende wijkgemeenten in gebruik blijven. Deze garantie is een direct gevolg van de extra bijdrage van f 1,5 miljoen (€ 0,68 miljoen) die de

gemeente Utrecht in september 2001 stortte in het onderhoudsfonds voor de binnenstadskerken. Hierdoor kan het dekkingsplan voor de tweede tienjarenfase 2000-2009 voor het onderhoud van deze kerken nu definitief worden opgesteld. Dat betekent dat het toekomstig gebruik van deze gebouwen door de Samen-op-Weggemeente Utrecht is veilig gesteld, zo blijkt uit een bericht in het kerkblad "Kerk in de Stad", van 26 oktober 2001.

Zes jaar later, in 2007, meldt het kerkblad een aanzienlijk tekort van het Onderhoudsfonds van de gemeentelijke monumentale kerken. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de rijksmonumentale binnenstadskerken, monumentale kerkgebouwen en de overige gebouwen van de protestantse gemeente van Utrecht. Voor de categorie rijksmonumentale kerken is een bedrag van ruim € 550.000 nodig, in welke behoefte is voorzien. Voor de categorie ambtswoningen is eind 2006 € 420.000 nodig, waarin ook is voorzien, mede dankzij een dotatie van het college van kerkrentmeesters van € 300.000. Voor de categorie monumentale kerkgebouwen geldt echter dat de stand van het onderhoudsfonds eind 2006 € 117.000 was, terwijl er € 838.000 nodig is. Dit fonds toont een aanzienlijk tekort van € 721.000.

Utrechtse Buurkerk

In "De Kerkvoogdij" van maart 1969 schrijft de toenmalige hoofdredacteur prof. dr. ir. H.G. van Beusekom over de kerkvoogdijrekeningen van de Utrechtse Buurkerk. In een eerder artikel besteedde hij aandacht aan de vraag in hoeverre kerkvoogden van de Buurkerk bij hun beheer konden steunen op de opbrengst van vaste goederen. In de middeleeuwen was het regel dat een parochiekerk slechts gesticht mocht worden wanneer voldoende vaste goederen beschikbaar waren gesteld. Uit de opbrengst daarvan moesten de uitgaven worden gedekt. Het feit dat bij de Buurkerk de opbrengst van landerijen en ander vast goed slechts een uiterst bescheiden deel van de kerkelijke inkomsten vormde, leidde tot de vraag of bij de Buurkerk deze goederen nooit aanwezig zijn geweest, dan wel of zij in de loop der eeuwen aan de parochie afhandig zijn gemaakt. Professor Van Beusekom geeft daarbij een voorbeeld hoe het kapittel van Sint Pieter te Utrecht de eigendom van een groot aantal plattelandsparochies en hun goederen wist te verwerven. Van de Buurkerk is bekend dat zij Maria als patrones had. Vermoedelijk betekende dat zij ondergeschikt was aan het kapittel van de Mariakerk aan de Mariaplaats te Utrecht.

De jaarrekening 1435-1436 geeft het volgende beeld:

Vaste inkomsten

De eerste bron van inkomsten was het begraven in de kerk. Daarvoor moest *f* 2 in de kerk en *f* 6 op het koor worden betaald. Wilde men in de kapittelkerk begraven worden, hetgeen veel deftiger was, dan moest men de hogere kosten die daar

De Jacobikerk (14^e eeuw) van de hervormde wijkgemeente die deel uitmaakt van de protestantse gemeente van Utrecht.

golden, betalen alsmede een schadeloosstelling aan zijn eigen parochiekerk. Bij de begrafenis werd een zwart lijkkleed met een wit kruis gebruikt, een z.g. pel. De minder bedeeden huurden een pel van de kerk; de rijken lieten er zelf een maken, die na het gebruik volgens het kerkrecht aan de kerk verviel. Was de pel van een kostbare stof, dan lieten de kerkvoogden daarvan wel eens een misgewaad maken. Anders werd hij gebruikt voor nieuwe tabbaarden voor de kerkelijke beambten of voor kleding ter uitdeling aan de armen. Verder was er de aflaathandel.

Aflaatkramers reisden het land door met reliekenkastjes die in de

kerken werden vertoond. Wie deze dienst bijwoonde en zijn bijdrage stortte, ontving een aantal jaren aflat.

Levend geld

Dit waren de vaste inkomsten waarop kerkvoogden konden rekenen. Daarnaast waren zij aangewezen op het levend geld, ofwel de bijdragen van de gemeenteleden. Uit de jaarstukken van 1435-1436 blijkt dat de bijdragen hoger waren naarmate men verbouwingen en onderhoud aan de Buurkerk mocht verrichten. Ook toen waren parochianen bereid extra te betalen wanneer het om het onderhoud en behoud van het eigen kerkgebouw gaat.

Menigeen offerde aan de kerk ter verfraaiing van het interieur. Het waren niet alleen de welgestelden die op deze wijze de kerk bedachten. Het was in die tijd eigenlijk vanzelfsprekend dat men aan de kerk giften verstreekte. Met name giften in natura waren in die tijd niet ongewoon. Het geldverkeer was nog niet zo sterk ontwikkeld en het was voor een gewone burger niet zo gemakkelijk om

voorwerpen van waarde, die hij niet meer nodig had, van de hand te doen. Die schonk men dan aan de kerkmeesters.

In de jaarrekening 1435-1436 zijn vreemdsoortige voorwerpen terug te vinden zoals harnassen, met bont gevoerde vrouwenkleding, 16 gouden ringen, 40 zilveren spelden, een doosje met parels, 100 ellen linnen lakens. Deze vaak incurante goederen moesten de kerkmeesters zo voordelig mogelijk van de hand zien te doen, zo beschrijft professor Van Beusekom in zijn artikel over de jaarrekeningen van de Utrechtse Buurkerk.

Buurkerk stadsgehoorzaal?

In 1955 zijn er plannen bij het gemeentebestuur van Utrecht om de Buurkerk die in het centrum van de stad ligt van de hervormde gemeente te kopen en deze in te richten als stadsgehoorzaal en cultureel centrum. Wegens het teruglopend aantal kerkgangers werd de Buurkerk in 1975 buiten gebruik gesteld. Na een grondige restauratie werd zij in 1984 in gebruik genomen als *Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement*. Door de inbouw van de verschillende museumzalen is de ruimtewerking in de kerk grotendeels verloren gegaan. De structuren zijn echter zo ingebouwd dat ze het kerkgebouw niet aantasten en zo nodig weer verwijderd kunnen worden.

De nieuwe Marcuskerk in Utrecht

In januari 1957 is begonnen met de bouw van het nieuwe kerkelijk centrum in Hoograven. In de oorspronkelijke plannen van architect ir. J.B. Baron van Asbeck zijn enkele wijzigingen aangebracht. Zo zal de bouw van een toren bij de kerk niet doorgaan. Het complex zal kleiner worden dan aanvankelijk in de plannen was aangegeven. In de kerk zullen op de begane grond 620 zitplaatsen worden aangebracht en op de gaanderij 80. De bouwkosten bedragen ongeveer f 550.000.

Op 24 april 1958 werd de nieuwe Marcuskerk officieel in gebruik genomen. De oostelijke vleugel bevat een ruim catechisatielokaal, een predikantenkamer, een administratiekamer en drie vertrekken voor de wijkverpleegster en het Oranje-Groene Kruis. Na de Mattheuskerk, die in 1953 in de wijk Oog in Al werd gebouwd, heeft de hervormde gemeente er zo een kerkelijk centrum bij gekregen.

Kanaleneiland krijgt kerk voor hervormden en gereformeerden

Het Kanaleneiland, een voorbeeld van unieke stedenbouw aan het eind van de jaren vijftig, zal eveneens een voorbeeld worden van unieke samenwerking bij de kerkbouw. Zowel de hervormden als de gereformeerden in die wijk zullen voortaan naar één kerk gaan. Een voorlopig gebouw zal in oktober 1959 in enkele dagen gezet worden. Met de bouw van de definitieve gemeenschappelijke kerk zal in 1960 begonnen worden. Aan architect ir. P.H. Dingemans, die ook de gere-

formeerde Pniëlkerk in Oog in Al ontwierp, is opdracht gegeven een voorlopige tekening voor de definitieve kerk te maken.

Gezamenlijke kerkbouw in Utrecht-Noord

Het college van kerkvoogden van de hervormde gemeente te Utrecht en de kerkenraad van de gereformeerde kerk van Utrecht-Noord hebben in de zomer van 1968 opdracht gegeven voor de bouw van de Stefanuskerk in Overvecht-Noord. Architect is de heer J.L. Linssen uit Utrecht. De werkzaamheden worden uitgevoerd door het bouwbedrijf Kamerbeek en Van Muijen te Bussum.

De Stefanuskerk wordt 50 meter lang en 35 meter breed en zal aan 600 personen plaats kunnen bieden. De kerkruimte en verschillende lokalen zijn gegroepeerd om een binnenhof. Aan weerszijden van de hof zijn gescheiden dienstruimten voor de gereformeerde kerk en de hervormde gemeente. De bouw van deze kerk, de tweede in Overvecht, wordt door de gereformeerde kerk gefinancierd, zoals de eerste kerk, de Johanneskerk in Overvecht-Zuid, eveneens van architect Linssens, door de hervormde gemeente werd gefinancierd. De kerk werd in de loop van 1969 in gebruik genomen.

Kerkvoogden bezorgd over restauratieplan

Het college van kerkvoogden van de hervormde gemeente Utrecht maakt zich zorgen over de voortgang van de uitvoering van het gigantische restauratieplan voor vijf van haar kerken in de binnenstad, te weten de Domkerk, Buurkerk, Jacobikerk, Janskerk en de Nicolaïkerk. In 1968 werden de kosten van dit project nog begroot op f 16,3 miljoen, maar door de enorme kostenstijgingen van de laatste jaren zijn de kosten bijna verdubbeld, namelijk f 31 miljoen.

Sinds mei 1968, zo rekenden de voorzitter van de restauratiecommissie de heer C.A. Bakker en architect ir. T. van Hoogeveest voor, zijn de kosten tengevolge van de verhoging van lonen, sociale lasten en materiaalprijzen met 47 pct. toegenomen. Door de invoering van de BTW is de omzetbelasting met bijna 4 pct. gestegen zodat de totale kosten per 1 januari 1972 met ruim 67 procent of bijna f 11 miljoen zijn verhoogd.

Op het ogenblik (zomer 1972) is men bezig met de restauratie van de Jacobikerk en de Nicolaïkerk, de drie andere kerken worden geconserveerd. Eerder was als tijdschema opgesteld: Jacobikerk 1970-1977, Nicolaïkerk 1970-1974, Janskerk 1974-1977, Buurkerk 1977-1985 en Domkerk 1976 – 1986.

De Utrechtse wethouder mr. H.J. Zeevalking heeft op 15 augustus 1972 een voor de hervormde gemeente in de Domstad teleurstellende mededeling gedaan, want voor de restauratie van de vijf monumentale binnenstadskerken komt geen extra geld beschikbaar. Het rijk wil voor 1973 niet meer subsidie geven dan voor 1972

Dom- of Sint Maartenskerk (13^e eeuw) van de protestantse gemeente Utrecht.

beschikbaar is gesteld, namelijk f 800.000 en gaat uit van een bedrag van f 22 miljoen voor de restauratie van alle vijf kerken. Volgens de heer Zeevalking is dit standpunt niet reëel, omdat hiermee geen rekening met de prijsindex wordt gehouden. Hij verwacht problemen als men gaat beginnen aan de Domkerk, de Buurkerk en de Janskerk. Als het beleid dan niet ten gunste omgebogen wordt, zou er wel eens ernstige vertraging in het herstel van deze drie kerken kunnen ontstaan.

Twee jaar later blijkt dat als gevolg van de geldontwaarding, die niet door de overheid in de vorm van extra subsidie wordt gecompenseerd,

de restauratiewerkzaamheden aanzienlijke vertraging oplopen. Het gevolg is dat aan de Buurkerk en Domkerk noodreparaties uitgevoerd moeten worden.

Voor de financiering van de niet-subsidiabele kosten is een fonds gesticht. Wie zich opgeeft als donateur en tenminste f 25 per jaar betaalt, ontvangt jaarlijks een viertal bulletins waarin informatie over de vijf middeleeuwse kerken verstrekt wordt. Er zijn inmiddels (voorjaar 1974) 700 donateurs. Het streven is om eind 1974 over 2.000 donateurs te beschikken. Dat moet mogelijk zijn in een gemeente met 300 ambtsdragers en 20.000 belijdende leden!

Jacobikerk als eerste hersteld

Het vijfkerkenplan voor de restauratie van de middeleeuwse kerken van de hervormde gemeente in Utrecht is voor 20 procent gereed. Na zeven jaar restauratie onder leiding van architect T. van Hoogevest, werd de kerk begin 1977 in gebruik genomen. Het orgel zal eind 1977 gereed zijn. De bouw van de huidige kerk op de plaats van de oude kerk moet aan het eind van de 13^e eeuw zijn begonnen, maar het heeft eeuwen geduurd voordat de kerk haar huidige vorm kreeg. De toren was oorspronkelijk lager dan nu en heeft verschillende spitsen gehad. Na de bekende storm die de Domkerk in 1674 ruïneerde, werd de lange spits van de Jacobitoren vervangen door een lagere, die in de Franse tijd weer werd verkleind en in 1845 geheel is afgebroken. Na ruim een eeuw kwam er weer een spits op de kerk, een geschenk van de burgerij in 1953.

Er is een wijkzaal die deel uit maakt van het wijkcentrum dat verder is gevestigd in huisjes die twee eeuwen geleden tegen de voorgevel van de kerk zijn gebouwd en die eigendom van de hervormde gemeente zijn. Die huisjes zijn indertijd uitgebroken om er een winkel van te maken. Nu (1977) is deze ruimte opnieuw ingedeeld en zijn er weer binnenmuren. Ontstaan zijn zo een hal met entree, een kamer voor de administratie, een predikantskamer, een ruime keuken en twee toiletgroepen.

Zoals zo vaak tijdens een restauratie, bleek bij onderzoek dat er meer moest gebeuren. Zo stelde men in 1971 vast dat de ramen uit 1882 niet konden worden gehandhaafd. Het ijzeren verstevigingswerk was gaan roesten en daardoor waren de raamtraceringen van zandsteen vergaan of gebarsten. Er werden nieuwe ramen aangebracht, terwijl de vensters dubbele beglazing kregen, met aan de binnenkant monumentenglas en aan de buitenkant perspex.

Domkerk in eigen beheer

In februari 1986 werd de fraai gerestaureerde Domkerk weer in gebruik genomen. Inwendig geheel gerestaureerd staat de Utrechtse hoofdkerk er mooi en gebruiksgereed bij. Uitwendig is dan de restauratie nog niet gereed, maar men kan wel zeggen dat het ambitieuze Utrechtse vijfkerkenplan bijna gerealiseerd is. Het grootscheepse restauratieplan van zoveel grote middeleeuwse kerken, zo dicht bij elkaar in een ontvolkte binnenstad, en van een hervormde gemeente die in tien jaar tijd haar zielental van 60.000 tot 30.000 zag teruglopen, is wel gedurfd te noemen.

Maar wat te doen met de Dom? Voor de 1600 hervormden in Utrechtse binnenstad is de kerk anno 1986 veel te groot. Het citypastoraat trekt veel belangstelling uit de rest van de stad en daar buiten. De toenmalige predikant ds. J. Kronenburg, is van mening dat er plaatsen moeten zijn om op adem te komen.

Als kleine christelijke gemeente hebben we nog een taak: als geen hond meer bidt, moeten wij het gebed gaande houden, want dat zijn we aan de geschiedenis verplicht, aldus ds. Kronenburg.

Maar een puur godsdienstig gebruik van de 32 meter hoge kerk is overigens uitgesloten. Alleen al de verwarming kost f 65.000 per jaar. Weliswaar hoopt men straks uit de winkel en de theeschenkerij f 100.000 aan inkomsten te incasseren, maar dat is niet genoeg. De kerk is dan ook te huur voor allerlei manifestaties, mits dit stijlvol gebeurt. Het college van kerkvoogden heeft het beheer in handen gesteld van het citypastoraat zelf. Men heeft daar alle vertrouwen in. Voor bewaking, rondleiding, verkoop, pastoraat en liturgische werkzaamheden e.d. heeft men zo'n 75 à 100 vrijwilligers nodig. De helft vond men in eigen gelederen. Een oproep om meer vrijwilligers in 1986 bracht het totaal op ver boven de 100.

Restauratie Oude kerk Veenendaal

De Oude kerk op de Markt te Veenendaal zal gerestaureerd worden, waarvoor een fonds uit de gemeente is gevormd. Voor de restauratie van het exterieur heeft zich onder voorzitterschap van burgemeester A. Bakker een comité gevormd, dat uit alle lagen van de burgerij is samengesteld en dat gelden bijeen zal brengen om de kerk ook naar buiten een waardig aanzien te geven.

De Oude of Salvatorkerk (1566) van de hervormde gemeente te Veenendaal.

Een financiële actie die 14 dagen duurde bracht f 35.000 op waardoor de omvang van het restauratiefonds op f 100.000 kwam. De totale restauratiekosten werden op f 250.000 begroot, maar toen de kerk op 1 november 1962 in gebruik werd genomen, bleken de totale kosten opgelopen te zijn tot f 350.000. De hervormde gemeente bracht totaal f 180.000 bijeen. Het werk werd uitgevoerd door de firma Gebr. Nieboer uit Veenendaal.

Kerk Vreeland aan restauratie toe

De kerk te Vreeland is dringend aan restauratie toe (1963). De muren vertonen grote scheuren en zijn verzakt. De talrijke grafstenen in de kerk liggen ongelijk, terwijl ook de kerktoren in zeer slechte staat verkeert. Financieel is de zaak rond. Rijk, provincie en gemeente hebben gezamenlijk een subsidie van f 200.000 toegezegd, terwijl de hervormde gemeente zelf voor f 85.000 moet zorgen.

Restauratie kerk Wijk bij Duurstede

De restauratie van de hervormde kerk van Wijk bij Duurstede is op f 3 miljoen geraamd en zal ongeveer acht jaar in beslag nemen. Er is reeds een bedrag van f 42.000 bijeen gebracht waaraan ook het katholieke bevolkingsdeel heeft bijgedragen. Rijk, provincie en burgerlijke gemeente zullen waarschijnlijk 95 pct. van de subsidiabele kosten dragen. Verwacht wordt dat de restauratie nog in 1968 zal beginnen.

Thomaskerk in Zeist

Op zondag 2 december 1962 werd in de Thomaskerk te Zeist de eerste kerkdienst gehouden. Dit kerk- en wijkcentrum, dat ontworpen is door prof. M. Duintjer, is gebouwd door Koot's Bouwbedrijf in Zeist voor de prijs van f 309.400. De kerkzaal, die plaats biedt aan 476 personen, is zeer ruim en de ruimtewerking wordt vergroot door de open zittende banken die op ruime afstand van elkaar staan. De orgelgalerij bevindt zich boven de ingang van de kerkzaal die bereikbaar is via een wenteltrap. De totale kosten inclusief inventaris, orgel en tuinaanleg, maar exclusief de grond, bedroegen circa f 480.000.

Sionskerk te Zeist

Op 12 september 1951 werd de Sionskerk te Zeist in gebruik genomen. De kerk werd onder leiding van de architecten Van Hoogevest en Pothoven gebouwd. De bouwkosten bedroegen ruim f 130.000 waarvan de hervormde gemeente van Zeist f 50.000 uit eigen middelen en opbrengst acties bijeenbracht.

Wijkgebouw Zeist

Op 28 maart 1956 vond in Zeist de opening plaats van het hervormde wijkgebouw

dat gebouwd is voor de Patijnwijk en Staatsliedenkwartier. Het gebouw biedt plaats aan 250 personen. De snelle uitbreiding van de gemeente maakte het noodzakelijk dat er meer gedecentraliseerd wordt gewerkt. De drang om door regelmatige steun de eigen wijkvoorziening te versnellen, geeft een stimulans. De stap om het accent op voorzieningen in de wijk te gaan leggen, is vooral gezet op advies van het toenmalige Sociologisch Instituut van de Nederlandse Hervormde Kerk waarover de Kerk destijds beschikte.

Oude kerk Zeist gerestaureerd

In mei 1990 werd na een restauratieperiode de Oude kerk Zeist weer in gebruik genomen. De werkzaamheden vonden plaats aan het exterieur van de kerk. Het interieur was eerder aan de beurt geweest. Tijdens de restauratie ontdekte men z.g. kloostermoppen, de eerste gebakken stenen in Europa. De stenen werden aangetroffen langs een blootgelegde tufstenen muur die eerder dienst had gedaan als keermuur van het vroegere kerkhof. Deze oude tufstenen muur is volgens de onderzoekgroep "Zandgronden" van de archeologische werkgemeenschap in Nederland, de oudste weerbare kerkhofmuur in Nederland.

Verder zijn er tijdens de restauratie nog diverse vondsten uit de middeleeuwen gedaan. Ook de burgerlijke gemeente van Zeist verleende financiële steun aan deze restauratie.

De Oude kerk (1843) van de hervormde gemeente te Zeist.

Tevens zorgde zij voor de financiering van een kelder, waarin nu (1990) de blootgelegde kloostermoppen zichtbaar zijn.

Wijkcentrum in Panwijk en Krooswijk te Zeist

In de zomer van 1969 heeft de centrale kerkenraad van de hervormde gemeente Zeist zich verenigd met de plannen van het college van kerkvoogden om een wijkcentrum te bouwen in de wijk Panwijk en in Krooswijk. Verder is men voornemens om aan de Nieuwe kerk een accommodatie te bouwen. Afsproken is evenwel dat, wanneer het begrote tekort niet kan worden weggewerkt, het aantal predikantsplaatsen van 9 naar 8 wordt teruggebracht.

Voorzitters, secretarissen, penningmeesters en ereleden van de provinciale afdeling Utrecht van de Vereniging van Kerkvoogdijen/ Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer

Voorzitters:

-	S. Breuninghoff	1936 – 1939
-	W.D. Bins	1939 – 1942
-	Joh. Weener	1942 – 1949
-	Tj. Jouvstra	1949 – 1951
-	Jhr. mr. L.A. Quarles van Ufford	1951 – 1956
-	Mr. H.H. Schuller	1956 – 1983
-	F. van der Kolk	1983 – 1989
-	W.G. Roseboom	1989 – heden

Secretarissen:

-	G. van der Zoo de Jong	1936 – 1956
-	Th. G.J.H. Kelfkens	1957 – 1972
-	H. Berkhof	1972 – 1974
-	J. Pama	1974 – 1981
-	J.B. Visser	1981 – 1989
-	J.W.J. de Jong	1989 – 2001
-	J. van Keulen	2001 – 2009
-	P.E. Veldhuizen	2009 – heden

Penningmeesters:

G. van der Zoo de Jong	1957 – 1960
J. Pama	1960 – 1981
B. van de Wetering	1981 – 1986
Ir. H. Zeijdner	1986 – 1989
P.E. Veldhuizen	1989 – heden

Erelid:	Mr. H.H. Schuller	1983 – 1994 (†)
---------	-------------------	-----------------

Foto's kerkgebouwen

Van de volgende hervormde gemeenten, gereformeerde kerken en protestantse gemeenten zijn foto's in deze uitgave opgenomen:

Abcoude	Maarn-Maarsbergen
Amerongen	Maarsse
Amersfoort	Montfoort
Austerlitz	
	Nederlangbroek
Baambrugge	Nieuwegein-Noord (Jutphaas)
Baarn	Nieuwegein-Zuid
Blauwkapel-Groenekan	Nieuwer Ter Aa
Breukelen	Nieuw-Loosdrecht
Bunschoten	Nigtevecht
De Bilt	Oudewater
De Meern	
Doorn	Polsbroek en Vlist
Driebergen	
	Renswoude
Eemnes	Rhenen
Elst Utr.	
	Soest
Harmelen	Soesterberg
Houten	
	Tienhoven Utr.
Jaarsveld	
	Utrecht
Kamerik	
Kockengen	Veenendaal
	Vinkeveen
Lage Vuursche	Vreeland
Leersum	Vreeswijk (Nieuwegein-Zuid)
Leusden	
Linschoten	Waverveen
Loenen aan de Vecht	Werkhoven
Lopik	Westbroek
	Wilnis
Mijdrecht	Woerden

Woudenberg

IJsselstein

Zeist

Zegveld